

Czas na młodych!

Przewodnik po budżetach
partycypacyjnych
dla młodzieży

YouthPB

youthpb.eu

Współfinansowano ze środków programu Unii Europejskiej Erasmus+
Publikacja została zrealizowana przy wsparciu finansowym Komisji Europejskiej.
Publikacja odzwierciedla jedynie stanowisko jej autorów i Komisja Europejska
oraz Narodowa Agencja Programu Erasmus+ nie ponoszą odpowiedzialności za jej
zawartość merytoryczną.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa – na tych samych warunkach 4.0
Licencja międzynarodowa.

Celem projektu pn. **Youth PB Accelerator** jest zwiększenie zaangażowania w życie społeczne i umocnienie praw młodych ludzi poprzez dostarczenie narzędzi i gotowych rozwiązań, które pomogą stworzyć bardziej efektywne metody wsparcia uczestnictwa młodzieży w procesach współdecydowania w społeczności lokalnej.

Redakcja merytoryczna: Agnieszka Maszkowska, Mateusz Wojcieszak
Redakcja językowa: Krzysztof Rutkowski
Oprawa graficzna: Mira Larysz

Białystok–Belfast–Grenada–Manchester–Warszawa 2022

Czas na młodych!

Przewodnik po budżetach
partycypacyjnych
dla młodzieży

Wstęp	6
Korzystanie z przewodnika	8
Nasze działania w projekcie	10
O autorach	13
Metafora domu	
Czyli jak stworzyć cieszący się powodzeniem budżet partycypacyjny zarządzany przez młodych ludzi	16
Przygotuj stabilny grunt!	
Czyli jakie okoliczności mogą sprzyjać efektywnemu wdrażaniu młodzieżowego budżetu partycypacyjnego	20
Stwórz solidne fundamenty!	
Czyli wartości w budżetach partycypacyjnych prowadzonych przez młodych ludzi	24
Dobrze zaplanuj działania!	
Czyli jakie kluczowe etapy wyróżniamy w budżecie partycypacyjnym	26
Etap 1: Zaprojektowanie i przygotowanie procesu	28
Etap 2: Edukacja i informacja	34
Etap 3: Generowanie pomysłów i zgłaszanie projektów	40
Etap 4: Wybór projektów	46
Etap 5: Realizacja zwycięskich projektów	54
Etap 6: Refleksja i wnioski na przyszłość	58
Rozwijaj swoje kompetencje i ucz się przez działanie	66
Inspiracje	66
Zrób to sam	72
Inne zasoby	76
Dodatek: Jak lepiej zrozumieć wartości i wykorzystać je w młodzieżowym budżecie partycypacyjnym?	78
Dodatek: Budżet partycypacyjny i zaangażowanie młodych ludzi w Europie – profile krajów partnerskich	98
Polska	98
Anglia, Szkocja i Walia	101
Irlandia Północna	102
Hiszpania	104
Dodatek: Blogi i artykuły	108
Jak zmieniała się partycypacja osób młodych w Europie?	108
Działania na rzecz zwiększenia zaangażowania obywatelskiego młodych ludzi w Wielkiej Brytanii: trendy i sprzeczności	116
Zaangażowanie obywatelskie młodych ludzi w Polsce	120
Dodatek: Design Thinking	122
Dodatek: Partnerzy projektu	126

Wstęp

Niniejsza publikacja została przygotowana przez międzynarodowy zespół współpracujący w ramach projektu „Youth PB Accelerator”. Przewodnik zawiera praktyczne wskazówki dotyczące zaangażowania młodych ludzi w procesy wykorzystujące mechanizm budżetu partycypacyjnego.

Budżety partycypacyjne (BP) istnieją od kilkudziesięciu lat i były stosowane w wielu różnych kontekstach, pozwalając obywatelkom i obywatelom mieć większy wpływ na decyzje dotyczące wydawania środków publicznych. Stopniowo ta demokratyczna innowacja zwiększyła zasięg, tworząc nowe możliwości podejmowania decyzji oraz sprawiając, że procesy demokratyczne stały się szczególnie istotne i atrakcyjne dla młodych ludzi. Budżet partycypacyjny to mechanizm z powodzeniem wykorzystywany również w mniejszych podmiotach: domach kultury, bibliotekach czy prywatnych firmach. Z kolei w ramach edukacji formalnej funkcjonuje jako szkolne budżety partycypacyjne. Szkolny BP dotyczy projektów prowadzonych przez szkoły lub uczelnie bądź w ich obrębie, a jego główna idea jest oparta na dzieleniu się dostępnymi zasobami lub budżetem danej instytucji z jej uczniami i studentami – zazwyczaj w celu edukacji obywatelskiej lub budowania umiejętności i pewności siebie. Z drugiej strony podobne działania mogą być realizowane w przestrzeniach społecznych poza formalnymi instytucjami, wówczas projekty te można określić mianem młodzieżowych BP. Młodzieżowy budżet partycypacyjny jest zazwyczaj finansowany i koordynowany przez władze publiczne lub samorządowe, a większość działań odbywa się poza szkołą i często ma na celu budowanie zaangażowania obywatelskiego lub pogłębianie demokracji w sposób uwzględniający potrzeby i aspiracje młodych ludzi. Prawdziwie partycypacyjny proces może oczywiście likwidować takie sztuczne podziały, ponieważ młodzi ludzie żyją i uczą się w szkołach oraz w swoich społecznościach.

Przewodnik bazuje na obszernym zbiorze studiów przypadku dotyczących szkolnych i młodzieżowych budżetów partycypacyjnych w Europie oraz Stanach Zjednoczonych, jak również opiera się na innych materiałach zamieszczonych na stronie internetowej naszego projektu (<https://youthpb.eu>). Materiały zostały opracowane w trzech językach: angielskim, polskim i hiszpańskim – z wykorzystaniem doświadczeń partnerów zaangażowanych w niniejszy projekt. W wielu krajach można już znaleźć publikacje na temat zaangażowania młodych ludzi w procesy partycypacyjne, chociaż w mniejszym stopniu z zakresu budżetów partycypacyjnych. Ogólnie rzecz biorąc, nadal brakuje szczegółowych praktycznych wskazówek lub dobrych praktyk, z których można czerpać inspirację. Przygotowując naszą publikację, korzystaliśmy zarówno z już istniejących materiałów i narzędzi (do których udostępniamy linki), jak również tworzyliśmy własne, oryginalne modele i narzędzia.

W 2021 roku testowaliśmy część narzędzi, prowadząc zajęcia w klasach szkolnych, angażując młodych ludzi poza szkołą oraz uczestnicząc w licznych warsztatach internetowych z praktykami partycypacji. **Testowanie** → to miało znaczący wpływ na kształt niniejszej publikacji i mamy nadzieję, że dzięki temu będzie ona lepiej dostosowana do potrzeb osób korzystających z przewodnika.

Jesteśmy przekonani, że organizowanie budżetu partycypacyjnego nie powinno być procesem „odgórnym”. Tam, gdzie to możliwe, taki proces powinien być realizowany przez młodych ludzi, a nie przez instytucje. Dlatego w wielu miejscach naszej publikacji podajemy przykłady, w których właśnie młodzież w największym stopniu ma wpływ na przebieg procesu partycypacyjnego. W *Dodatku* do przewodnika, zawierającym artykuły tematyczne, przyjrzelśmy się temu, jak koncepcja partycypacji młodzieży ewoluowała na przestrzeni czasu, i przedstawiliśmy działania młodzieżowe realizowane w różnych miejscach świata. Mamy świadomość, że dobre praktyki bywają przytłaczające. Szczególnie kiedy korzysta się z takiego materiału w środku pracowitego tygodnia, wypełnionego niepotrzebną szkolną czy organizacyjną biurokracją, zachęcamy, żeby traktować je (jak i inne porady zawarte w tym przewodniku) jako wskazówki, które nas doskonalą, i nie zapominać, że to doskonalenie jest procesem długim. Materiał zawarty w tej książce ma Ci w tym pomóc.

Korzystanie z przewodnika

W prezentowanym przewodniku zebraliśmy naszą wiedzę zdobytą podczas działań prowadzonych w ramach projektu „Youth PB Accelerator”, których celem było uzyskanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób skutecznie i realnie angażować młodych w procesy partycypacyjne. Celem przewodnika jest umożliwienie czytelnikom dogłębnego poznania struktury budżetu partycypacyjnego oraz dostarczenie narzędzi i materiałów, które angażują młodzież w jego współtworzenie, umożliwiając im tym samym wzięcie odpowiedzialności za cały proces. Z uwagi na to, że pracowaliśmy w międzynarodowym, zróżnicowanym gronie, jesteśmy świadomi, że kontekst stosowania budżetu partycypacyjnego będzie nieuchronnie różnił się w zależności od kraju, instytucji i jego skali, jak również od specyficznych wymagań danego projektu, zaangażowanych interesariuszy oraz wielkości i elastyczności budżetu. Niemniej istnieje wiele elementów wspólnych, których zaistnienie jest warunkiem dobrego procesu partycypacyjnego. To głównie na nich skupiamy się w przygotowanych materiałach.

Do kogo skierowany jest przewodnik?

Projektując ten przewodnik, mieliśmy nadzieję, że będzie on przydatny zarówno dla osób eksperymentujących z budżetem partycypacyjnym i wdrażających go po raz pierwszy, jak i dla tych, które mają nadzieję pogłębić lub rozszerzyć swoje dotychczasowe doświadczenia dotyczące zaangażowania młodych ludzi w tym zakresie. Napisaliśmy go przede wszystkim z myślą o nauczycielach pracujących w szkołach i formalnych instytucjach edukacyjnych – wiele rozdziałów tego przewodnika jest skierowanych w szczególności do nich. Mamy nadzieję, że będzie on również przydatny dla osób pracujących z młodzieżą w edukacji nieformalnej, animatorów społeczności lokalnych, trenerów w organizacjach społecznych czy też twórców polityki publicznej z zakresu edukacji.

Co może być istotne dla Ciebie?

Podzieliliśmy ten przewodnik na kilka rozdziałów oraz zamieściliśmy liczne odnośniki, narzędzia i przypisy. Nie trzeba go czytać w całości – można zagłębiać się w jego lekturę, szukając potrzebnych informacji. Na przykład rozdział o etapach budżetów partycypacyjnych może być szczególnie przydatny dla nauczycieli i osób pracujących z młodzieżą, które po raz pierwszy wykorzystują BP. Mamy jednak nadzieję, że przejrzysz każdy rozdział tego przewodnika i będziesz do niego wracać w trakcie realizacji swoich działań, tak aby w pełni z niego skorzystać.

Gdzie jeszcze można szukać wsparcia i porad?

Najlepszym sposobem uczenia się jest uczenie się od innych. Dlatego na **stronie internetowej naszego projektu** ↗ zamieściliśmy szeroki wachlarz studiów przypadku, które w praktyce przedstawiają BP w wielu różnych krajach i kontekstach. Na stronie znajduje się również mapa, blogi, podcasty i aktualności. Mamy również fanpage na **Facebooku** ↗, gdzie zachęcamy do nawiązywania kontaktów z osobami o podobnych zainteresowaniach. W rozdziale poświęconym zasobom zewnętrznym odsyłamy do wielu potencjalnie użytecznych informacji dostępnych online, opracowanych przez inne organizacje i instytucje. Zachęcamy do kontaktowania się z nami, autorami tego przewodnika – z przyjemnością Ci pomożemy. Dane kontaktowe znajdziesz na końcu publikacji.

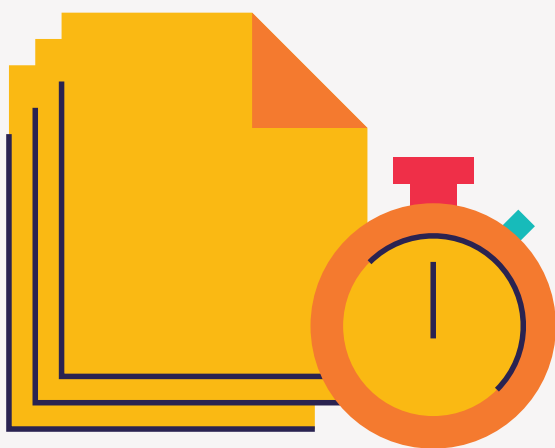

Nasze działania w projekcie Czyli jak pracowaliśmy nad powstaniem przewodnika

Punktem wyjścia do opracowania przewodnika były prace badawcze, które polegały na zidentyfikowaniu przykładów dobrych praktyk realizacji szkolnych i młodzieżowych budżetów partycypacyjnych, a także innych narzędzi demokracji uczestniczącej, służących zwiększeniu roli młodzieży w Wielkiej Brytanii, Hiszpanii i Polsce oraz w innych krajach w Europie i na świecie.

Na podstawie wyników prac badawczych powstały szczegółowe opisy blisko 30 studiów przypadku – procesów i projektów, w których młodzi obywatele mają możliwość wpływania na decyzje dotyczące swojego otoczenia. Zamieściliśmy je na stronie internetowej projektu w formie mapy i stały się one podstawą do opracowania treści niniejszego przewodnika. Następnie przygotowaliśmy jego koncepcję, główne założenia, a w dalszej kolejności, podczas licznych spotkań online zespołu projektowego, zredagowana została jego treść.

Następnie w ramach działań pilotażowych w Polsce, Hiszpanii oraz Irlandii Północnej przetestowaliśmy wypracowane modele i narzędzia. Celem działań testujących było uzyskanie informacji zwrotnej na temat przygotowanych materiałów, sprawdzenie, jak działają w praktyce, oraz współtworzenie nowych treści bezpośrednio z odbiorcami oraz z młodzieżą.

Testowanie przewodnika

Fundacja SocLab przeprowadziła w jednej ze szkół średnich w Białymstoku cały proces szkolnego budżetu partycypacyjnego, począwszy od zaprojektowania, a kończąc na ewaluacji. Pięciomiesięczny cykl pozwolił na wdrożenie krok po kroku zaproponowanych metod realizacji szkolnego budżetu oraz stworzył przestrzeń do przeanalizowania, w jaki sposób wartości stanowią fundament dobrych działań partycypacyjnych. Ponadto uczniowie mieli możliwość współtworzenia własnych rozwiązań, które stały się wkładem do zaproponowanych w tym przewodniku konkretnych narzędzi.

W Irlandii Północnej organizacja partnerska Community Places wsparła młodzież z obszaru miasta Derry i okręgu Strabane w zaprojektowaniu budżetu partycypacyjnego pod nazwą „Młodzież urzeczywistnia działanie! Rada miasta Derry i rada okręgu Strabane” (ang. YOUth Making It Happen!, Derry City and Strabane District Council). Przebieg procesu budżetu partycypacyjnego został opisany w **studium przypadku** na naszej stronie internetowej. Młodzi ludzie, którzy byli zaangażowani w prace zespołu koordynującego, zaprojektowali i przetestowali narzędzia ewaluacyjne, stanowiące część również naszego zestawu narzędzi.

Fundacja Pole Dialogu postawiła sobie za cel włączenie młodzieży w proces ogólnomiejskiego budżetu obywatelskiego w Warszawie. Osiągnęła go, realizując dwa cykle warsztatów, które miały przede wszystkim zapoznać z tą formą zaangażowania obywatelskiego oraz zachęcić młodzież do składania własnych projektów.

Poza testowaniem przygotowanych treści i materiałów w grupach młodzieżowych przeprowadziliśmy szereg działań wśród dorosłych odbiorców naszego projektu: nauczycieli, edukatorów, ekspertów ds. partycypacji oraz młodych ludzi, a także przedstawicieli samorządów odpowiedzialnych za partycypację młodzieży. Działania te opisujemy poniżej:

Fundacja Pole Dialogu przeprowadziła w Polsce warsztat online w zakresie partycypacji dla osób zajmujących się pracą z młodzieżą (akademików, edukatorów, pracowników organizacji społecznych, samorządowców odpowiedzialnych za politykę wobec młodzieży lub budżety obywatelskie m.in. z Warszawy, Krakowa, Lublina i Gdyni). Tematyka spotkania dotyczyła głównych elementów przewodnika – dyskutowano m.in. na temat stopnia ich przydatności we wdrażaniu partycypacyjnych procesów i dostosowania języka treści do potrzeb młodych ludzi.

Zespół Medialab przeprowadził w Hiszpanii cykl pięciu warsztatów online dla nauczycieli, dyrektorów szkół i osób odpowiedzialnych w lokalnym samorządzie za edukację oraz politykę wobec młodzieży. Podczas pierwszych dwóch sesji uczestnikom zaprezentowano metody i narzędzia partycypacji, a także studia przypadków przedstawione na mapie projektów. Kolejne dwa spotkania odbyły się w grupach i miały na celu stworzenie projektów budżetów partycypacyjnych – szkolnego lub pozaszkolnego – ze szczególnym uwzględnieniem udziału młodych ludzi w projektowaniu tego procesu. Podczas ostatniej sesji przedstawiono koncepcję projektów, a każda grupa wymieniła się swoimi doświadczeniami.

Został zorganizowany międzynarodowy warsztat z udziałem wszystkich partnerów oraz osób pracujących z młodymi ludźmi z naszej sieci i nauczycieli, w trakcie którego przedstawione zostały elementy opracowanego przewodnika oraz odbyła się dyskusja na ich temat. Celem tych działań było otrzymanie dodatkowej informacji zwrotnej.

Należy podkreślić, że wszystkie procesy testowania odbywały się w trudnym czasie pandemii covid-19, w warunkach dużych obostrzeń. Z tego powodu kontaktowano się z uczestnikami przede wszystkim zdalnie, poza nielicznymi wyjątkami. Wpłynęło to w dużej mierze na formułę spotkań oraz na to, w jaki

sposób przebiegał proces testowania, co – jak się okazało – dzięki możliwości kontaktowania się z ekspertami ds. partycypacji z innych krajów wzbogaciło opracowane przez nas materiały. Każdy proces testowania został oceniony, a wnioski i rekomendacje uwzględniono w ostatecznej wersji przewodnika.

Materiały pomocnicze przygotowane w ramach projektu

Na naszej **stronie internetowej** są zamieszczone liczne artykuły i podcasty, które mogą poszerzyć wiedzę na temat budżetów partycypacyjnych oraz ich roli w aktywizacji młodzieży. Uzupełnieniem przewodnika jest dodatkowy **materiał wideo**, który ma na celu zachęcenie czytelnika do zapoznania się z treścią poradnika i skorzystania z niego.

O autorach

Przewodnik został opracowany w ramach partnerstwa w projekcie „Youth PB Accelerator”, składającego się z pięciu organizacji pochodzących z trzech krajów. Projekt jest koordynowany przez **Fundację SocLab** z Polski, która współpracuje z **Fundacją Pole Dialogu** (również z Polski) i jednostką **Medialab**, działającą na Uniwersytecie w Grenadzie w Hiszpanii, a także z **Shared Future CIC** z Wielkiej Brytanii i **Community Places** z Irlandii Północnej.

Agnieszka Maszkowska

Agnieszka była moderatorką i ekspertką w kilkudziesięciu procesach partycypacyjnych, w szczególności w zakresie: konsultacji społecznych, budżetów partycypacyjnych, w tym szkolnych budżetów partycypacyjnych, planowania przestrzennego, rewitalizacji, tworzenia strategii i programów. Jako trenerka pracowała zarówno z dorosłymi (m.in. urzędnikami, organizacjami pozarządowymi, grupami nieformalnymi), jak i z młodzieżą. Jest prezeską Fundacji SocLab.

Katarzyna Sztop-Rutkowska

Katarzyna jest doktorem socjologii, posiada wieloletnie doświadczenie jako nauczyciel akademicki, trenerka i koordynatorka. W Fundacji SocLab prowadzi szkolenia i warsztaty dotyczące *design thinking* oraz zaangażowania społeczności lokalnych w działania społeczne. Podejmuje również inicjatywy z zakresu komunikacji zewnętrznej organizacji pozarządowych. Jest doświadczoną badaczką i autorką prac na temat społeczeństwa obywatelskiego oraz partycypacji.

Jez Hall

Jez pracował w różnych środowiskach, koordynował wdrażanie procesów demokracji deliberatywnej i partycypacyjnej oraz prowadził prace badawcze i badania z zakresu polityk publicznych. Jest specjalistą ds. budżetu partycypacyjnego, współpracy i przedsiębiorczości społecznej, autorem wielu poradników i opracowań badawczych na temat angażowania obywateli oraz sposobów wywierania przez nich wpływu na swoje otoczenie poza zwykłym głosowaniem w wyborach.

Louise O'Kane

Louise ma ponad czternastoletnie doświadczenie w pracy w obszarach zaangażowania, planowania przestrzennego i rewitalizacji, jest planistką i dyrektorką ds. zaangażowania społecznego w Community Places. Posiada tytuł doktora w dziedzinie planowania, zarządzania i wykonywania graffiti w przestrzeni publicznej oraz jest członkiem Królewskiego Instytutu Planowania Przestrzennego. Koordynowała opracowywanie i testowanie szerokiego zakresu innowacyjnych technik zaangażowania społeczności i młodych ludzi. Przez ostatnie cztery lata zarządzała i koordynowała projekt pn. „Budżet partycypacyjny działa” (ang. Participatory Budgeting Works) – wspólną inicjatywę mającą na celu podniesienie świadomości i stworzenie odpowiednich warunków do realizacji budżetu partycypacyjnego w Irlandii Północnej.

Claire Rea

Claire jest planistką i pracownikiem zajmującym się zaangażowaniem społecznym w Community Places, specjalizuje się w planowaniu przestrzennym i zaangażowaniu społeczności. Koordynuje i wspiera prowadzenie szkoleń z zakresu planowania i zaangażowania w działania na rzecz społeczności dla grup społecznych oraz kieruje procesami zaangażowania w działania na rzecz społeczności. Wspiera również realizację projektu „Budżet partycypacyjny działa”.

Mateusz Wojcieszak

Mateusz jest prezesem zarządu Fundacji Pole Dialogu. Współpracuje z lokalnymi politykami, urzędnikami i organizacjami społecznymi na rzecz uwzględnienia głosu mieszkańców w kształtowaniu polityk publicznych. Jest specjalistą ds. praktycznego wykorzystania narzędzi partycypacyjnych w miastach, w szczególności idei budżetu partycypacyjnego, członkiem rady ds. budżetu obywatelskiego powołanej przez Prezydenta m.st. Warszawy.

Marta Chmielewska

Marta koordynowała projekty edukacyjne, w ramach których pomagała warszawskim szkołom w tworzeniu partnerstw lokalnych. Jest doktorantką Europejskiego Instytutu Uniwersyteckiego we Florencji. W latach 2019–2020 kierowała działaniami, za które była odpowiedzialna Fundacja Pole Dialogu w ramach projektu „Youth PB Accelerator”.

Paweł Zalewski

Paweł jest koordynatorem projektów i badaczem w Fundacji Pole Dialogu oraz doktorantem na Uniwersytecie Warszawskim. Koordynuje projekty edukacyjne, w których wspiera warszawskie szkoły we wdrażaniu szkolnych budżetów partycypacyjnych. Od 2020 roku kieruje działaniami, za które jest odpowiedzialna Fundacja Pole Dialogu w ramach projektu „Youth PB Accelerator”.

Esteban Romero Frías

Esteban posiada tytuł doktora z dziedziny rachunkowości i jest profesorem na Wydziale Rachunkowości i Finansów na Uniwersytecie w Grenadzie. Od 2019 roku jest dyrektorem ds. partycypacji i innowacji społecznych na Uniwersytecie w Grenadzie, a wcześniej, w 2015 roku, został dyrektorem wielokrotnie nagradzanego Laboratorium Badań nad Kulturą i Społeczeństwem Cyfrowym **Medialab** π , funkcjonującego na Uniwersytecie w Grenadzie. Obecnie kieruje projektami dotyczącymi partycypacji obywatelskiej w **Laboratorium 717** π : Laboratorium ds. Partycypacji i Demokratycznych Innowacji Andaluzji (hiszp. Laboratorio de Participación e Innovación Democrática de Andalucía). Prowadzi swoją stronę internetową: <http://estebanromero.com> π .

Dr. Laura Alcaide Muñoz

Laura jest profesorem w Departamencie Rachunkowości na Uniwersytecie w Grenadzie. Interesuje się analizą wdrażania projektów z zakresu otwartego zarządzania – modeli zarządzania, które promują udział obywateli (określanych również jako inteligentne zarządzanie), jak również badaniem zjawiska inteligentnego miasta. Obecnie współprowadzi rządowy projekt badawczy dotyczący przejrzystości, partycypacji i innowacji publicznych w inteligentnych samorządach lokalnych.

Ramón Montes-Rodríguez

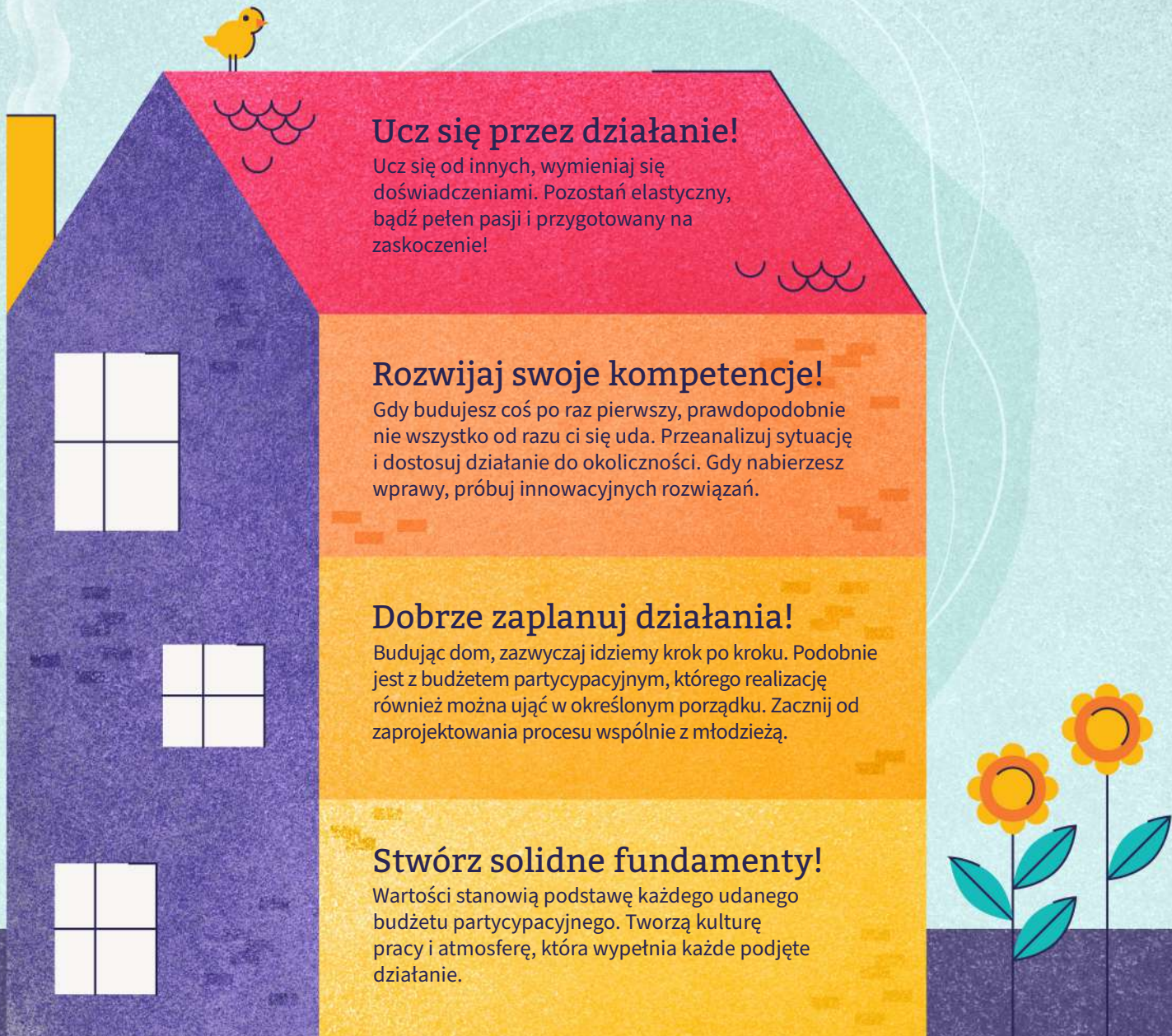
Ramón posiada międzynarodowy tytuł doktora w dziedzinie edukacji i ma dziesięcioletnie doświadczenie w nauczaniu na różnych poziomach edukacji. Jest profesorem na Uniwersytecie w Grenadzie, specjalizuje się w edukacji cyfrowej i edukacji muzycznej z perspektywy krytycznej. Jako badacz jest autorem kilku prac na temat programów nauczania, uczestnictwa i życia obywatelskiego.

Aby dowiedzieć się więcej o partnerach projektu, zapoznaj się z: **Dodatek: partnerzy projektu** →.

Metafora domu

Czyli jak stworzyć cieszący się powodzeniem budżet partycypacyjny zarządzany przez młodych ludzi

Elastyczność procesu budżetu partycypacyjnego i możliwość wykorzystania go w wielu różnych kontekstach oznacza, że nie ma jednego modelu, który można by po prostu skopiować z innego miejsca. Nie istnieje uniwersalne podejście. Zamiast tego do jego opisu proponujemy postąpić się metaforą zbudowania solidnej budowli, jaką jest „dom”. Jako architekt budżetu partycypacyjnego musisz wziąć pod uwagę wiele elementów, takich jak: fundamenty, elementy konstrukcyjne, narzędzia i materiały. Ich właściwy dobór, sposób użycia oraz odpowiednie zaplanowanie przedsięwzięcia sprawi, że powstanie trwała, niezachwiana konstrukcja.

Ucz się przez działanie!

Ucz się od innych, wymieniaj się doświadczeniami. Pozostań elastyczny, bądź pełen pasji i przygotowany na zaskoczenie!

Rozwijaj swoje kompetencje!

Gdy budujesz coś po raz pierwszy, prawdopodobnie nie wszystko od razu ci się uda. Przeanalizuj sytuację i dostosuj działanie do okoliczności. Gdy nabierzesz wprawy, próbuj innowacyjnych rozwiązań.

Dobrze zaplanuj działania!

Budując dom, zazwyczaj idziemy krok po kroku. Podobnie jest z budżetem partycypacyjnym, którego realizację również można ująć w określonym porządku. Zacznij od zaprojektowania procesu wspólnie z młodzieżą.

Stwórz solidne fundamenty!

Wartości stanowią podstawę każdego udanego budżetu partycypacyjnego. Tworzą kulturę pracy i atmosferę, która wypełnia każde podjęte działanie.

Przygotuj stabilny grunt!

Wsparcie decydentów, prodemokratyczne rozwiązania i silni liderzy tworzą dobre warunki, w których mogą powstawać i rozwijać się procesy partycypacyjne adresowane do młodzieży.

[Pobierz grafikę ↓](#)

Podobnie jak w przypadku budowy budynku szkoły czy domu ogólna wizja ma znaczenie. Istnieje jednak określona kolejność, w jakiej należy wykonywać poszczególne czynności. Tak jak w przypadku każdego projektu opartego na solidnych podstawach wymaga to wybrania pozostałych elementów, cegiełek i procesów, które na tych fundamentach będą się opierać.

Zrozum kontekst działania

W następnych rozdziałach przewodnika przedstawiamy krótki opis doświadczeń z edukacją obywatelską i mechanizmem budżetu partycypacyjnego w krajach, w których działamy. Poprosiliśmy również ekspertów ds. partycypacji młodzieży o przedstawienie komentarza na temat charakteru partycypacji młodzieży obecnie i trendów w tych krajach. Zachęcamy do przeprowadzenia podobnych badań przed rozpoczęciem projektu. Należy zrozumieć kontekst i środowisko, w którym działasz. Kiedy to zrobisz, możesz przejść do następnego etapu.

Przygotuj stabilny grunt

Zanim zaczniesz budować, musisz przygotować grunt. Oznacza to stworzenie odpowiednich, **sprzyjających okoliczności** →, mających na celu najpierw wdrożenie, a następnie rozwój budżetu partycypacyjnego. Zaproponowaliśmy kilka, które naszym zdaniem są szczególnie istotne, takie jak lokalni liderzy, wsparcie eksperckie czy budowanie sieci kontaktów. Oznaczyliśmy również obszary, w których naszym zdaniem przedstawione studia przypadków pokazują, że pewne sprzyjające okoliczności przyczyniły się do sukcesu projektu.

Stwórz solidne fundamenty

Wierzymy, że wartości stanowią fundament każdego udanego budżetu partycypacyjnego. Tworzą one kulturę, na podstawie której należy działać. Dlatego poświęciliśmy kolejny rozdział naszego przewodnika na przedstawienie wartości, które uważamy za kluczowe dla prawdziwie upodmiotowionego, sprawiedliwego i efektywnego procesu zaangażowania młodzieży. Zachęcamy do wzięcia pod uwagę tych wartości, wybrania spośród nich wartości priorytetowych i – jeśli zajdzie taka potrzeba – dodania własnych, aby stworzyć solidne podstawy, na których zbudujesz własny proces zaangażowania młodzieży.

Dobrze zaplanuj działania

Stworzenie dobrej konstrukcji odbywa się według określonego porządku. Podobnie struktury i procesy oraz ich kolejność istnieją również w projekcie budżetu partycypacyjnego. Chociaż długość każdego etapu może się różnić, tak jak może być różna wysokość ścian w budynku, zidentyfikowaliśmy wspólne kroki i wzorce, które leżą u podstaw większości procesów budżetu partycypacyjnego. Zachęcamy, aby zawsze zaczynać od jego współprojektowania z odbiorcami, aby budżet partycypacyjny był w pełni zarządzany przez młodych ludzi. To oznacza przygotowanie planu lub zasad tak, aby każdy wiedział, jak może rozwinąć się pozostała część projektu. Trzeba też się upewnić, że będzie czas na przemyślenia i wprowadzenie poprawek, jeśli zajdzie taka potrzeba.

Rozwijaj swoje kompetencje

Gdy budujesz coś po raz pierwszy, prawdopodobnie natkniesz się na jakieś trudności. Nie zawsze wszystko będzie szło dobrze. Rzemieślnicy latami ćwiczą swoje umiejętności, ucząc się, jak używać nowych narzędzi, i poznając różne metody pracy. Stworzyliśmy nasz przewodnik, wiedząc, że w miarę postępów, w szczególności w przypadku ponownej realizacji budżetu partycypacyjnego, możesz zechcieć dowiedzieć się więcej. Dlatego w przewodniku i na naszej stronie internetowej, przeprowadzamy głębszą analizę tych problemów w studiach przypadków. Na przykład przyglądamy

się, dlaczego ważne jest kierowanie się wartościami, i sugerujemy, w jaki sposób można je zastosować. Dostarczamy również szablony i narzędzia, które da się wykorzystać bezpośrednio w pracy z młodzieżą, wskazujemy inspirujące projekty, z których można się uczyć, oraz omawiamy sposoby wykorzystania metody *design thinking*.

Ucz się przez działanie

Zachęcamy do zapoznania się z całym przewodnikiem. Jednocześnie rozumiemy, że często najlepsze budynki są projektowane i budowane przez tych, którzy będą ich używać. Najlepiej, abyś kierował się Twoimi podstawowymi wartościami. Przyjmij refleksyjne, otwarte i pełne wyobraźni podejście, pozostań kreatywny i skoncentrowany na wynikach, a także bądź przygotowany na uczenie się poprzez działanie i korygowanie nawet najmniejszych błędów. Pozostań elastyczny, bądź pełen pasji i gotów na nieprzewidziane sytuacje, kiedy podejmiesz się realizacji projektu młodzieżowego budżetu partycypacyjnego. Na koniec podziel się swoją wiedzą i ucz się od innych.

Przygotuj stabilny grunt!

Czyli jakie okoliczności mogą
sprzyjać efektywnemu wdrażaniu
młodzieżowego budżetu
partycypacyjnego

Istnieją sprzyjające okoliczności, które mogą przygotować stabilny grunt i wspierać rozwój budżetu partycypacyjnego. Ich tworzenie wymaga wspólnego zaangażowania w obszarze politycznym (oznaczono kolorem niebieskim), obszarze społeczno-kulturowym (oznaczono kolorem pomarańczowym) oraz w obszarze techniczno-praktycznym (oznaczono kolorem czerwonym).

Poniższa grafika przedstawia opis sprzyjających okoliczności. Przedstawiamy je w podziale na takie, które mają znaczenie, gdy chcemy zacząć wdrażać młodzieżowe lub szkolne budżety partycypacyjne, i na takie, które mogą wpłynąć na ich kontynuację oraz dalszy rozwój.

Grafika zawiera również odniesienie do studiów przypadków na naszej stronie internetowej, które przedstawiają, w jaki sposób sprzyjające okoliczności przyczyniły się do stworzenia lub wzmocnienia szkolnych i młodzieżowych budżetów partycypacyjnych.

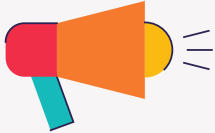

Wsparcie decydentów

Opis: Zaangażowanie ze strony decydentów i dysponentów budżetu, którzy sprzyjają realizacji budżetu partycypacyjnego

Jakie działania podjąć: Przekonywanie decydentów oraz dysponentów budżetu, aby podzieli część środków publicznych za pomocą budżetu partycypacyjnego.

Pomocnicze studium przypadku: „Młodzieżowy Grant Obywatelski w Sosnowcu” (POLSKA), „Kształtowanie North Ayrshire”, „Młodzieżowy budżet partycypacyjny – Twoje pieniądze, Ty decydujesz” (SZKOCJA) – (ang. Shaping North Ayrshire, Youth PB, Your Money, You Decide), Dziecięca Agora w Andaluzji (HISZPANIA)

Lokalni liderzy i liderki

Opis: Zaufane osoby, których zadaniem jest promocja i zachęcanie do korzystania z mechanizmu budżetu partycypacyjnego w lokalnej społeczności, a także rozwój lokalnej odpowiedzialności i dzielenie się swoją wiedzą oraz umiejętnościami w tym zakresie

Jakie działania podjąć: Współpraca z zaufanymi organizacjami i osobami, które działają w lokalnej społeczności od dłuższego czasu

Pomocnicze studium przypadku: „Zagospodarowanie obszaru lasu Garvagh” (IRLANDIA PÓŁNOCNA) – (ang. Garvagh Forest Big Dish Out), „Na co chcesz, aby twoje miasto wydawało pieniądze? Mówisz do mnie?” Peligros (HISZPANIA) – (ang. What do you want your town to spend its money on? R’U’talking2me?)

Wsparcie eksperckie

Opis: Możliwość wsparcia oraz doradztwa ze strony ekspertów i praktyków w zaprojektowaniu oraz przeprowadzeniu budżetu partycypacyjnego oraz w dokonaniu jego oceny

Jakie działania podjąć: Współpraca z doświadczonymi ekspertami i praktykami budżetu partycypacyjnego na rzecz efektywnego zaprojektowania oraz dostosowania BP do indywidualnych potrzeb i możliwości

Pomocnicze studium przypadku: „Wspólnotowe wybory w Maryhill i Ruchill – młodzi przejmują inicjatywę” (SZKOCJA) – (ang. Maryhill and Ruchill Community Choices – Young People Taking the Lead), Uczniowski budżet partycypacyjny w Berlinie (NIEMCY) – (niem. Schüler*innen Haushalt), Budżety partycypacyjne z udziałem dzieci w 2019 r. w Rubi (HISZPANIA), Szkolny budżet partycypacyjny w Warszawie (POLSKA)

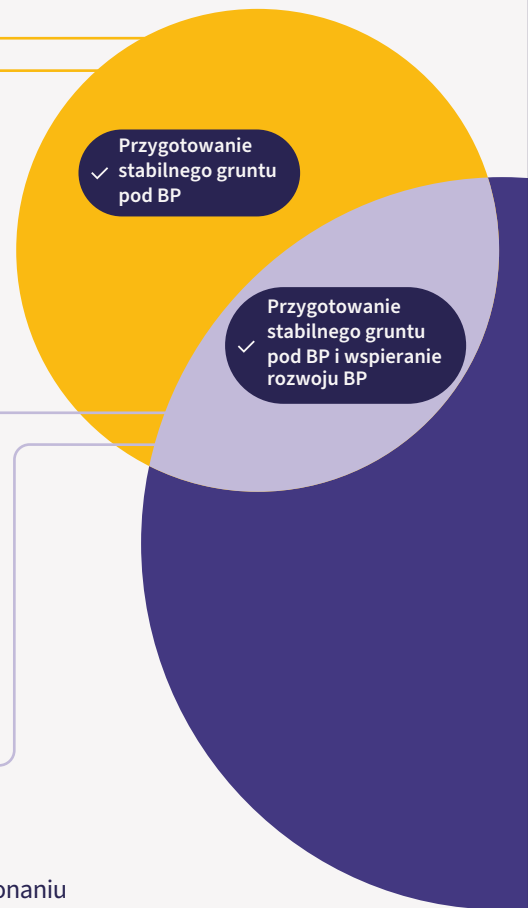

Prodemokratyczne rozwiązania prawne

Opis: Wsparcie ze strony wybranych przedstawicieli władz mające na celu zbudowanie zaufania, pielęgnowanie kultury partycypacji i lokalnej demokracji oraz wspieranie realizacji budżetu partycypacyjnego poprzez rozwiązania prawne

Jakie działania podjąć: Wpływanie na lokalnych przedstawicieli władz, aby zwiększali świadomość nt. budżetu partycypacyjnego i działali na jego rzecz

Pomocnicze studium przypadku: Młodzieżowy budżet partycypacyjny w Cascais (PORTUGALIA), Budżet partycypacyjny – rada miasta Altei (HISZPANIA), „Młodzież urzeczywistnia działanie! Rada miasta Derry i rada okręgu Strabane” (IRLANDIA PÓŁNOCNA) – (ang. YOUth Making It Happen! Derry City and Strabane District Council)

● Budowanie sieci kontaktów

Opis: Intencjonalne budowanie sieci kontaktów oraz rozwijanie sieci zainteresowanych osób, które podzielą się wiedzą oraz zapewnią wzajemne wsparcie

How to Take Action: Stworzenie przestrzeni do współpracy osobom, które były zaangażowane w realizację BP, aby móc uczyć się od siebie nawzajem

Pomocnicze studium przypadku: Dziecięca Agora w Andaluzji (HISZPANIA), Uczniowski budżet partycypacyjny w Berlinie (NIEMCY) – (niem. Schüler*innen Haushalt)

● Docenienie zaangażowania

Opis: Dostrzeżenie i nagrodzenie zaangażowania

Jakie działania podjąć: Dostrzeżenie zaangażowania i jego docenienie, na przykład poprzez przyznanie certyfikatów/ dyplomów za osiągnięcia, przyznanie punktów szkolnych, wpis na świadectwie, umożliwienie zdobycia kwalifikacji – na przykład Szkocka Rama Kwalifikacji (ang. The Scottish Credit and Qualifications Framework, SCQF), wspólne świętowanie

Pomocnicze studium przypadku: „Młodzi liderzy zmian: budżet partycypacyjny w Bostonie” (STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI) – (ang. Youth Lead the Change: Participatory Budgeting Boston), Budżety partycypacyjne w szkołach w 2019 r. – rada miasta Kartageny (HISZPANIA), „Młodzież urzeczywistnia działanie! Rada miasta Derry i rada okręgu Strabane” (IRLANDIA PÓŁNOCNA) – (ang. YOUTH Making It Happen! Derry City and Strabane District Council), „Wspólnotowe wybory w Maryhill i Ruchill – młodzi przejmują inicjatywę” (SZKOCJA) – (ang. Maryhill and Ruchill Community Choices – Young People Taking the Lead)

● Otwartość na uczenie się oraz mierzenie wpływu

Opis: Ciągła refleksja, pomiar oddziaływania, otwartość na uczenie się i wyciąganie wniosków na przyszłość na temat BP

Jakie działania podjąć: Wyciąganie wniosków na każdym etapie BP; wykorzystanie ewaluacji i wniosków z procesu uczenia się w następnym cyklu BP

Pomocnicze studium przypadku: Budżet partycypacyjny dla szkół średnich w Arizonie (STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI), Dziecięca Agora w Andaluzji (HISZPANIA), Uczniowski budżet partycypacyjny w Berlinie (NIEMCY) – (niem. Schüler*innen Haushalt)

● Przedsiębiorcza postawa

Opis: Promowanie innowacyjności i przedsiębiorczej postawy

Jakie działania podjąć: Zwrócenie uwagi, w jaki sposób BP może zaszcześcić ducha przedsiębiorczości poprzez kreatywne myślenie i podejście skoncentrowane na rozwiązaniach

Pomocnicze studium przypadku: Budżet partycypacyjny – rada miasta Alteí (HISZPANIA), Dziecięca Agora w Andaluzji (HISZPANIA)

✓ Wspieranie rozwoju BP

Stwórz solidne fundamenty!

Czyli wartości w budżetach partycypacyjnych prowadzonych przez młodych ludzi

Wartości tworzą fundamenty, na których powinieneś oprzeć swoją pracę. W naszym projekcie określiliśmy dziewięć kluczowych wartości, które mogą być ważne w przebiegu Twojego budżetu partycypacyjnego. Nie każda wartość będzie postrzegana jako równie istotna w różnych sytuacjach. Powinieneś zdecydować, które wartości są dla Ciebie najważniejsze, omawiając je z osobami, z którymi pracujesz nad realizacją budżetu partycypacyjnego.

W zrozumieniu wartości, na których powinien opierać się budżet partycypacyjny, pomocna może okazać się karciana gra edukacyjna, którą przygotowaliśmy specjalnie dla szkolnych i młodzieżowych grup. Grę do samodzielnego wydruku wraz z instrukcją pobierzesz [tutaj](#).

Współpraca

Pracujemy ramię w ramię, aby zbudować silną wspólnotę. Mamy do siebie zaufanie i opieramy się na zasadzie wzajemnej pomocy. W ten sposób wszyscy odnoszą korzyści. Budujemy silną społeczność i dążymy do wspólnego celu przez to, że wspieramy innych i jesteśmy pracowici.

Kreatywność

Osiągamy lepsze wyniki dzięki wyobraźni, życzliwości i dobrej zabawie. Rozwijamy pewność siebie, by umieć podchodzić do wyzwań w nieszablonowy sposób, wypróbować nowe rozwiązania. Jesteśmy gotowi, aby uczyć się na własnych błędach i cieszyć z sukcesów.

Demokracja

Pracując w grupie, dbamy o siebie nawzajem. Wspólnie podejmujemy decyzje, aby uniknąć egoizmu i niesprawiedliwości. Każda władza powinna działać na rzecz dobra wspólnego. Możemy uczestniczyć w procesach decyzyjnych, które mają wpływ na nasze życie. Przestrzegamy zasad, wypełniamy obywatelskie obowiązki i szanujemy innych.

Sprawczość

Nasze słowa mogą wywierać wpływ, nasze działania prowadzą do zmian i uczymy się, w jaki sposób zmienić nasze otoczenie. Młodzi ludzie kreują swoją przyszłość. Wierzymy, że jako młode osoby mamy swoje prawa! Chcemy wywierać wpływ i podejmować działania w swojej szkole, mieście, kraju. Potrafimy komunikować swoje potrzeby, a władza traktuje je poważnie.

Uczenie się

Słuchając, czując i myśląc o tym, jak poprawić świat wokół siebie, stajemy się zmianą, którą chcemy zobaczyć. Uczymy się nowych umiejętności, zdobywając je przez praktyczne działanie. Zastanawiając się nad tym, co dzieje się wokół nas, a co nie, przyczyniamy się do własnego rozwoju. Dzięki temu stajemy się lepsi jako uczniowie, mieszkańcy, obywatele.

Równość

Głos i uczucia każdego są tak samo ważne – zapewnienie równych szans jest naszym wspólnym celem. Nie stawiamy barier, które utrudnią innym osobom zaangażowanie się. Równość leży u podstaw projektowania naszych działań. Wszyscy mogą korzystać z należnych im demokratycznych praw.

Wpływ

Rozwiązujemy problemy poprzez nasze własne działania. Współdecydując o budżecie, mamy bezpośredni wpływ na finanse swojej szkoły lub społeczności, w której działamy. Nasze pomysły zamieniamy na realne działanie – w ten sposób bierzemy odpowiedzialność za świat wokół nas.

Przejrzystość

Wypracowujemy zrozumiałe zasady, a następnie wszyscy zgadzamy się na ich przestrzeganie. Wiemy, kiedy, jak i po co możemy się zaangażować. Role, obowiązki i zasady są jasno określone. Dzięki temu coraz lepiej rozumiemy zasady finansowania miast czy szkół, a decydenci są uczciwsi w kwestii rozdysponowania środków publicznych.

Zaangażowanie

Decydujemy się być pracowici i zaangażowani w podejmowanie działań, które są ważne dla nas i dla innych. Decydujemy się działać systematycznie, a nie punktowo i jednorazowo. Nasze wysiłki przyczyniają się do umacniania demokracji w szkole, sąsiedzkiej społeczności i kraju.

Dobrze zaplanuj działania!

Czyli jakie kluczowe etapy wyróżniamy w budżecie partycypacyjnym

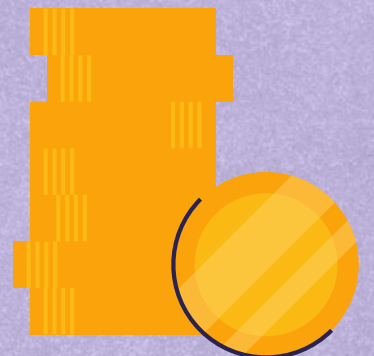
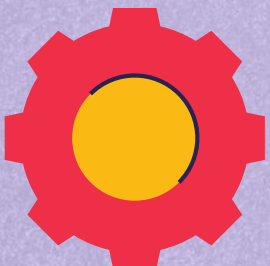
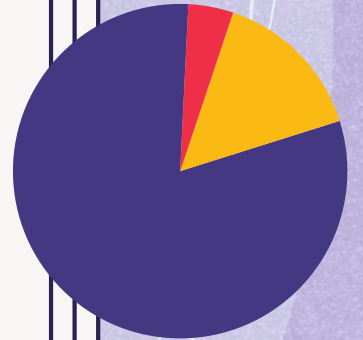
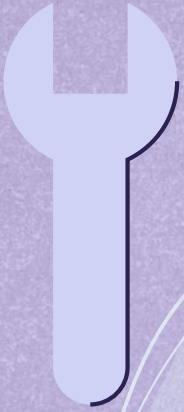
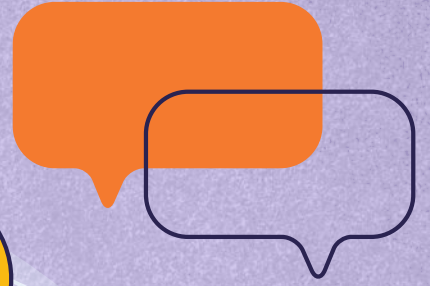
Budżety partycypacyjne zwykle opierają się na zbliżonym schemacie, niezależnie od tego, gdzie są realizowane. Analiza zebranych dobrych praktyk pozwoliła na wyodrębnienie sześciu podstawowych elementów (etapów) procesu, które przedstawiliśmy na poniższym rysunku:

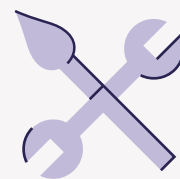

W tym rozdziale przewodnika przedstawimy kluczowe zagadnienia, o których należy pamiętać na każdym z etapów, aby realizacja budżetu partycypacyjnego zakończyła się sukcesem.

Sposób realizacji każdego etapu może się od siebie różnić w zależności od celu budżetu i lokalnego kontekstu. Dobrze zaprojektowany budżet partycypacyjny zawsze jest procesem cyklicznym, elastycznym i powtarzającym się.

1

BUDŻET PARTYCYPACYJNY - KLUCZOWE ETAPY

Zaprojektowanie i przygotowanie procesu

Po podjęciu decyzji o zorganizowaniu budżetu partycypacyjnego kluczową kwestią jest powołanie grupy koordynującej. Grupa ta może mieć różne nazwy, na przykład: zespół koordynujący, komitet sterujący czy zespół roboczy. Niezależnie od tego, jak ją nazwiemy, powinna ona zawsze angażować młodych ludzi i odpowiadać za zaprojektowanie oraz przeprowadzenie całego procesu.

W zależności od tego, czy realizujemy budżet partycypacyjny w ramach formalnej edukacji, tj. w szkole, czy rozpoczynamy go z udziałem szerszej społeczności w naszym otoczeniu, na poziomie miasta/dzielnicy, skład i zasady pracy grupy koordynującej mogą się różnić.

Kto wchodzi w skład zespołu koordynującego?

W przypadku procesów realizowanych w szkołach warto zadbać, by szkolny zespół koordynujący składał się z przedstawicieli całej społeczności szkolnej: uczniów, nauczycieli, administracyjnych pracowników szkoły, rodziców i przedstawicieli dyrekcji.

Przykład #1

W Arizonie (Stany Zjednoczone Ameryki) uczniowie uczestniczyli w projekcie poprzez utworzenie szkolnych komitetów ds. budżetów partycypacyjnych. Zainspirowane przedsięwzięciami, które zostały zrealizowane w miastach, takich jak Chicago i Nowy Jork, a pierwotnie w Porto Alegre, komitety uczniowskie współpracowały z kierownictwem szkoły w celu: składania propozycji projektów, przyjmowania i ulepszania projektów, zaangażowania innych uczniów, promowania uczestnictwa oraz sprawowania nadzoru, gwarantując tym samym, że przedsięwzięcie było realizowane w sposób uczciwy i przejrzysty. W Arizonie niektóre szkoły eksperymentowały z komitetami sterującymi w postaci pojedynczych klas, inne zaś próbowały metody z „warstwowym losowym wyborem” członków tych zespołów lub komitetów, mając na celu ich demograficznie przekrojowy dobór spośród uczniów szkoły.

[Więcej o projekcie ↗](#)

Na poziomie miasta/samorządu lokalnego grupa sterująca może składać się z przedstawicieli władz lokalnych, instytucji edukacyjnych, organizacji społecznych pracujących z młodzieżą i oczywiście młodzieży. Zadbanie o reprezentację młodych ludzi w takim zespole jest kluczowe. Dzięki temu zyskują oni możliwość kształtowania procesu poprzez udział w najistotniejszych decyzjach dotyczących jego przebiegu. W praktyce do takich zespołów zapraszani są na przykład przedstawiciele młodzieżowych rad miasta, organizacji młodzieżowych, uczniowie lub inne chętne osoby, zainteresowane sprawami miasta.

Przykład #2

Komitet nadzoru miasta Bostonu (Stany Zjednoczone Ameryki) kierował całym procesem budżetu partycypacyjnego. W jego skład wchodziły pracownicy miasta i osoby związane z projektem. Komitet nadzoru powołał komitet sterujący (składający się z 25 organizacji), który tworzyły zarówno osoby dorosłe, jak też młodzież. Była to grupa reprezentatywna dla danej społeczności – składała się również z mieszkańców obszarów słabiej rozwiniętych; oprócz tego podejmowano działania, aby dotrzeć do osób, które mogły zostać pominięte. Po zorganizowaniu serii partycypacyjnych warsztatów, służących wypracowaniu podstawowej struktury i zasad procesu, komitet sterujący czuwał nad wdrożeniem budżetu partycypacyjnego i przedstawił kryteria, według których uczestnicy (zwani liderami zmian) opracowywali pomysły na projekty oraz oceniali ich wykonalność, zgodność z potrzebami społeczności oraz ich wpływ na nią.

[Przeczytaj więcej na temat niniejszego projektu ↗](#)

W obu przypadkach BP, tj. szkolnym i miejskim, zespół koordynujący nie musi składać się z bardzo wielu osób, jednak gremium to powinno być zróżnicowane, co ułatwi sprawne zarządzanie całym procesem przez kilka miesięcy. Należy też zadbać o przejrzyste kryteria wyboru jego członków oraz reprezentatywność.

Jaka jest rola zespołu koordynującego?

Kluczową rolą zespołu jest przede wszystkim wspólna praca nad określeniem celów i założeń całego procesu, zaplanowanie jego przebiegu i organizacja poszczególnych jego etapów. Idealnie jest, jeśli młodzież odgrywa w grupie koordynującej aktywną rolę, tj. uczestniczy w opracowywaniu i uzgadnianiu zasad realizacji procesu. Powinna być również zaangażowana w ustalenie sposobów dotarcia do osób, które warto zaangażować w proces BP, oraz w organizację różnych wydarzeń na wszystkich etapach budżetu.

Główne zadania zespołu koordynującego

Zaplanowanie harmonogramu całego procesu

Uzgodnienie zasad, według których będzie przebiegał proces, w tym kryteriów realizacji BP, z uwzględnieniem opinii, potrzeb i oczekiwań szerszej społeczności szkolnej lub lokalnej

Tutaj można pobrać przykładowy scenariusz warsztatu dla zespołu koordynującego szkolny budżet partycypacyjny, na którym wypracowywano zasady przebiegu procesu BP.

[Pobierz ↓](#)

Opracowanie formularza aplikacyjnego i innych niezbędnych dokumentów

Opracowując zasady procesu, warto odnieść się do podstawowych pytań: po co?, dla kogo?, w jaki sposób? Czasem przyda się odrobina inspiracji – oto przykład regulaminu SBP, który jest stosowany przez polskie organizacje w szkołach publicznych.

[Pobierz ↓](#)

Organizowanie spotkań, warsztatów edukacyjnych i informacyjnych

Promowanie procesu w społeczności

Monitorowanie i ewaluacja

Koordynowanie procesu na poziomie miasta z pewnością będzie się różnić od tego w obrębie szkoły – ze względu na większą skalę i zasięg przedsięwzięcia. Zespół koordynujący może być umiejscowiony w urzędzie miasta lub radzie miasta, na przykład w departamencie odpowiedzialnym za edukację, młodzież lub partycypację.

Zdarzają się też modele, w których projektowanie i zarządzanie częścią lub całością przedsięwzięcia jest zlecane niezależnemu operatorowi. W takich okolicznościach należy wybrać organizację, która może dotrzeć do społeczności lokalnej lub specjalizuje się w pracy z młodzieżą i partycypacji (jak pokazano poniżej na przykładzie projektu z Berlina, Niemcy).

Celem uczniowskiego budżetu partycypacyjnego w Berlinie (niem. Schüler*innen Haushalt) było wzmocnienie kompetencji demokratycznych dzieci i młodych ludzi oraz zwiększenie ich zaangażowania w życie szkoły. Projekt koordynowany był przez organizację pozarządową Jugendbeteiligung e.V., która wspierała merytorycznie realizację całego procesu w szkołach oraz była częściowo odpowiedzialna za jego organizację i ewaluację.

[Więcej o projekcie ↗](#)

Przykład #3

Warsztaty dla zespołów koordynujących

Warto poświęcić czas i zasoby na przygotowanie oraz przeszkolenie osób odpowiedzialnych za koordynację procesu. Rolą szkoleń jest m.in. zapoznanie uczestników z mechanizmem budżetu partycypacyjnego, dostosowanie procesu do jego realizacji w różnych warunkach, takich jak poszczególne szkoły lub grupy wiekowe, zaprojektowanie procesu, który będzie działał na poziomie miasta/dzielnicy, czy wzmocnienie tych umiejętności i kompetencji, które są niezbędne do kierowania przedsięwzięciem BP.

Zachęcamy, aby podczas warsztatów przeznaczyć czas na zastanowienie się nad **wartościami** →, które będą stanowiły podstawę procesu BP. Aby ułatwić dyskusję o nich, przygotowaliśmy grę w karty, która może zostać wykorzystana podczas spotkania zespołu koordynującego oraz uczniów. Wersję gry do wydruku wraz z instrukcją można pobrać tutaj.

[Pobierz ↓](#)

Przykład #4

W młodzieżowym budżecie partycypacyjnym realizowanym w Cascais w Portugalii (2017/2018) silnie zaakcentowano element pedagogiczny, oparty na założeniu, że młodzi ludzie odgrywają rolę aktorów i twórców procesu na każdym jego etapie: przygotowania, przeprowadzenia i podsumowania. Aby umożliwić jego realizatorom oraz uczestnikom nabycie niezbędnej wiedzy i kompetencji, zorganizowano wiele szkoleń i warsztatów przygotowawczych.

Etap 1: Szkolenie nauczycieli z każdej szkoły na temat partycypacji młodzieży i edukacji obywatelskiej.

Etap 2: W każdej szkole odbyło się do 10 szkoleń dla grup młodych osób. Sesje te były przeprowadzone przez miejski zespół ds. młodzieżowego budżetu partycypacyjnego, zewnętrzną firmę zajmującą się grami edukacyjnymi oraz lokalne stowarzyszenie młodzieżowe. Każda grupa utworzyła podzespół ds. komunikacji, który dzielił się swoją wiedzą za pośrednictwem sieci społecznościowych.

Etap 3: Weekendowe warsztaty dla młodzieży i nauczycieli (po dwie młode osoby i po jednym nauczycielu z każdej szkoły) zorganizowane były w celu omówienia i wspólnego zatwierdzenia zasad młodzieżowego BP w Cascais. Młodzież biorąca udział w warsztatach została wylosowana spośród osób, które uczestniczyły w sesji szkoleniowej.

[Więcej o projekcie ↗](#)

Przykład #5

W Bostonie realizacja budżetu partycypacyjnego „**Młodzi liderzy zmian**” ↗ (ang. Youth Lead the Change) była poprzedzona szkoleniem młodzieżowych liderów zmian, którzy następnie pełnili rolę koordynatorów procesu BP w swoich środowiskach.

Liderzy zmian zostali przeszkoleni w ramach warsztatów prowadzonych przez biuro burmistrza i personel projektu. Tematem szkolenia był budżet partycypacyjny, strategie dotarcia do ludzi oraz mapowanie procesu krok po kroku.

Jeden z uczestników powiedział: „Czułem, że było to potrzebne, ponieważ mieliśmy tylko ogólne pojęcie, czym jest budżet partycypacyjny. Prowadzący zapoznali nas z zasadami jego działania i pokazali, jaka jest nasza rola w tym procesie. Szkolenie pomogło nam rozwiązać wszelkie wątpliwości”.

[Przeczytaj więcej w Raporcie z 2016 roku ↗](#)

2

BUDŻET PARTYCYPACYJNY - KLUCZOWE ETAPY

Edukacja i informacja

Niezwykle ważnym działaniem w ramach budżetu partycypacyjnego jest dostarczenie niezbędnych informacji uczestnikom BP na temat zasad przebiegu całego procesu, a w przypadku gdy jest on zupełną nowością w danym miejscu – przekazanie podstawowej wiedzy na temat tego, czym w ogóle jest BP i dlaczego warto się w niego zaangażować. Wiedza jest warunkiem świadomego uczestnictwa, a także wpływa na wzrost zaangażowania.

Udział w procesie budżetu partycypacyjnego to świetna okazja do budowania w instytucji lub szkole kultury uczenia się, czyli pozytywnej, a nie rywalizacyjnej atmosfery zdobywania nowych kompetencji, w tym społecznych i obywatelskich, jak: komunikacja i współpraca, przedstawienie swojego punktu widzenia w dyskusji, zrozumienie procesów demokratycznych, konstruktywny udział w działaniach społeczności lokalnych oraz procesach podejmowania decyzji, umiejętność wypracowywania kompromisu.

Istnieje wiele narzędzi i metod służących informowaniu o BP oraz promowaniu tego procesu. Poniżej przedstawiamy kilka z nich.

Narzędzia i metody

Działania informacyjne i promocyjne

Działania edukacyjne i wspierające

Warsztaty edukacyjne dla nauczycieli, osób pracujących z młodzieżą oraz młodych ludzi odpowiedzialnych za koordynację i organizację procesu

•

Lekcje tematyczne w szkołach

•

•

Tablice ogłoszeń w szkołach i społecznościach lokalnych

•

Dzielenie się informacjami przez uczniów lub nauczycieli podczas lekcji

•

Warsztaty i spotkania z nauczycielami

•

•

Prezentacje i wystąpienia podczas spotkań z rodzicami

•

•

Otwarte konsultacje, punkty konsultacyjne

•

•

Filmy promocyjne

•

Materiały/publikacje na stronie internetowej

•

Posty w mediach społecznościowych

•

Grupy tematyczne, na przykład na Facebooku

•

•

Wydarzenia inauguracyjne

•

Wydarzenia w społeczności lokalnej

•

Przewodniki, broszury edukacyjne

•

•

Wsparcie ze strony mentorów/ekspertów

•

Działania edukacyjne

Na wczesnym etapie realizacji budżetu partycypacyjnego warto dotrzeć z informacją do jak najszerszego grona interesariuszy. W szkole może to być młodzież i dzieci z trójek klasowych, członkowie kół zainteresowań, którzy mogą występować w roli sojuszników BP w kontaktach z rówieśnikami, lub nauczyciele, którzy przekażą wiedzę na temat SBP na przykład podczas godzin wychowawczych. Tacy sojusznicy mogą z kolei podawać informacje dalej – swoim uczniom, przyjaciołom i rodzinie. Sukces w mobilizowaniu do uczestnictwa sieci rówieśniczych będzie oznaką prężnie działającego BP.

Narzędzia, które można w tym celu wykorzystać, to lekcje i warsztaty przeprowadzane w szkole oraz poza szkołą, spotkania z nauczycielami i inne wydarzenia edukacyjne.

Przykład #1

W Sosnowcu, gdzie władze samorządowe zaprosiły do realizacji szkolnych budżetów partycypacyjnych wszystkie szkoły z terenu miasta, zespół z urzędu miasta przeprowadził szkolenia wprowadzające na temat SBP dla uczniów w każdej placówce, która zdecydowała się przystąpić do tego działania (ok. 80 szkół).

[Więcej o projekcie ↗](#)

Przykłady scenariuszy zajęć oraz lekcji, których celem jest edukacja na temat szkolnych i miejskich budżetów partycypacyjnych, są dostępne do pobrania tutaj:

[Pobierz ↓](#)

Przykład #2

W szkole leśnej Garvagh w Irlandii Północnej, w której dzieci w wieku szkolnym miały zajęcia i lekcje na świeżym powietrzu w lesie, zorganizowano kurs BP dla dyrektorów szkół, nauczycieli i wolontariuszy. Celem szkolenia było zwiększenie ich wiedzy i umiejętności jej przekazywania dzieciom w wieku 6–8 lat. Przeprowadzono pięć sesji szkoleniowych podczas których wyjaśniono, jak realizować cały proces, począwszy od przedstawienia informacji, czym jest BP, poprzez generowanie pomysłów, ich wybór i głosowanie.

[Więcej o projekcie ↗](#)

W jaki sposób informować o BP?

Poza akcjami edukacyjnymi bardzo ważne jest podejmowanie działań informacyjno-promocyjnych, dzięki którym o procesie i jego założeniach dowie się jak największa liczba osób. Sposób działań zależy od możliwości i umiejętności, a także dotychczas sprawdzonych sposobów w danej społeczności. Jeśli pracujesz w szkole, możesz z uczniami przygotować tablicę informacyjną w holu lub zakładkę na stronie internetowej szkoły, przestać podstawowe informacje za pośrednictwem dziennika elektronicznego bądź maila uczniom i rodzicom czy ogłosić to za pomocą szkolnego radiowęzła. Bardzo przydatne i efektywne jest również korzystanie z mediów społecznościowych, które znacznie zwiększają zasięg i ułatwiają dotarcie do zainteresowanych, zwłaszcza tych młodszych.

Możesz zorganizować spotkanie inauguracyjne na terenie szkoły lub w społeczności lokalnej.

Utwórz grupę na Facebooku, WhatsAppie lub w innych mediach społecznościowych – grupę zamkniętą, skupiającą zespoły koordynujące, lub otwartą – dla wszystkich zainteresowanych w danej społeczności. Bardzo ważna jest moderacja grupy przez odpowiednią osobę, szczególnie zamieszczanie treści oraz reagowanie na pojawiające się komentarze i posty.

Zapowiadaj wydarzenia w ramach BP oraz relacjonuj przebieg procesu na Facebooku/Instagramie/TikToku itd. Internet daje możliwość prezentowania różnorodnych informacji w postaci zdjęć, filmów. Zachęcaj młodych do przygotowywania takich treści. Mogą oni na przykład nagrywać i prezentować filmiki promujące własne projekty.

Stwórz stronę internetową poświęconą prowadzonemu procesowi BP. Jeśli chcesz znaleźć inspirację, przejrzyj strony internetowe projektów dotyczących budżetów partycypacyjnych przedstawionych w naszej bazie dobrych praktyk:

- **Młodzież urzeczywistnia działanie! Rada miasta Derry i rada okręgu Strabane** ↗ (ang. YOUth Making It Happen!, Derry City and Strabane District Council), Irlandia Północna
- **Budżet partycypacyjny dla szkół w Szkocji** ↗
- **Szkolny budżet partycypacyjny Mrągora** ↗, Polska

Nagraj film promujący proces BP. Krótkie filmy wideo mogą być łatwym sposobem na przedstawienie informacji o procesie BP. Poniżej przedstawiamy kilka przykładów dobrych praktyk:

- **Młodzież urzeczywistnia działanie!** ↗ Rada miasta Derry i rada okręgu Strabane (ang. YOUth Making It Happen!, Derry City and Strabane District Council)
- **Budżet partycypacyjny w Szkocji** ↗ (w języku migowym i z napisami)
- **Kościół w Szkocji – krótka animacja na temat BP** ↗
- **Młodzieżowy budżet partycypacyjny w Szczecinie** ↗

Wsparcie zewnętrzne w procesie edukacji

Jeśli realizujesz budżet partycypacyjny pierwszy raz, poszukaj wsparcia zewnętrznych ekspertów, którzy Ci w razie potrzeby doradzą. Możesz ich znaleźć w lokalnej organizacji społecznej, na uniwersytecie lub może to być po prostu ktoś, kto już przeszedł przez podobny proces i zechce się podzielić swoim doświadczeniem.

Sposoby wspierania procesu PB przez zewnętrznych ekspertów lub mentorów:

- ✓ **Wsparcie w procesie planowania procesu i jego zarządzania**
- ✓ **Budowanie potencjału** i przekazywanie wiedzy poprzez szkolenia (osoby odpowiedzialne za proces i uczestnicy) – zarówno praktyczna wiedza i umiejętności, jak i kontekst szerszego zarządzania skomplikowanymi procesami
- ✓ **Mentoring i coaching** (bieżące doradztwo, rozwiązywanie problemów)
- ✓ **Zapewnienie szablonów materiałów**, dostępu do studiów przypadku, zestawów przydatnych narzędzi itp.
- ✓ **Wspieranie włączania różnych grup społecznych** oraz wzmacnianie zasięgu procesu
- ✓ **Ewaluacja, komunikacja i raportowanie wyników oraz efektów**
- ✓ **Prowadzenie warsztatów, wydarzeń i innych działań**
- ✓ **Korzystanie z platform internetowych** i innego wsparcia cyfrowego, technicznego
- ✓ **Pośrednictwo w relacjach z fundatorami** lub instytucjami (wybranymi politykami / urzędnikami miejskimi itp.)

Jeśli do BP zaangażujesz zewnętrznego eksperta, zwracaj uwagę, by nie utracić wpływu na to, jak wygląda twój proces. Eksperci i mentorzy powinni zadbać o to, by realizatorom oraz uczestnikom dać dużą przestrzeń do samodzielności i decydowania. W ten sposób budowany jest ich potencjał i zdolność do zaprojektowania oraz zarządzania kolejnymi edycjami BP.

Przykład #3

W **Warszawie** ↗ zespół polskich doświadczonych ekspertów i ekspertek z organizacji pozarządowych wspierał osiem szkół na każdym etapie procesu szkolnego budżetu partycypacyjnego. Na początku udostępnił każdej z nich narzędzia do tworzenia regulaminów, pozwalając zespołom roboczym składającym się z przedstawicieli wszystkich grup społeczności szkolnej na samodzielne opracowanie tych zasad. Mentorzy byli obecni także na innych etapach, wspierając zespoły robocze, na przykład poprzez przygotowanie przykładowych formularzy wniosku projektowego, harmonogramu, możliwych sposobów głosowania, ankiety ewaluacyjnej. Pomagali zorganizować etap przeprowadzenia diagnozy, poprzedzający zgłaszanie projektów, czy punkty konsultacyjne, w których uczniowie udzielali wsparcia kolegom w tworzeniu projektów i opracowywaniu kosztorysów, prowadzili warsztaty, a także opracowywali scenariusze zajęć dla nauczycieli lub osób pracujących z młodzieżą.

Doświadczenia z realizacji działań w Warszawie oraz materiały edukacyjne są opisane w poniższej publikacji.

[Przeczytaj przewodnik ↗](#)

Przykład #4

Budżet partycypacyjny dla młodzieży w Maryhill i Ruchill w Glasgow (Szkocja) był wspomagany przez zespół projektu „Young Movers”. W ramach tego przedsięwzięcia wspierano młodych ludzi w wieku 8–15 lat w wyznaczaniu priorytetów BP, definiowaniu kryteriów finansowania, a także w utworzeniu grupy sterującej, która miała oceniać wnioski pod kątem przyjętych zasad. Dodatkowo młodzi ludzie byli wspierani w tworzeniu wstępnej listy projektów, które następnie zostały zaprezentowane na spotkaniu, gdzie podjęto decyzję o wyborze spośród nich konkretnych zgłoszeń przed publicznym głosowaniem.

[Więcej o projekcie ↗](#)

3

BUDŻET PARTYCYPACYJNY – KLUCZOWE ETAPY

Generowanie pomysłów i zgłaszanie projektów

Generowanie pomysłów stanowi kreatywny etap w procesie BP. Polega na tym, by wypracować jak najwięcej pomysłów i możliwych rozwiązań odpowiadających na potrzeby społeczności uczniowskiej. Na tym etapie przydatne mogą być narzędzia wywodzące się z metody *design thinking* →.

Aby móc nabrać pewności siebie w rozwijaniu pomysłów i propozycji oraz zdobyć odpowiednie umiejętności w zakresie przygotowania, opisanie i zaprezentowania projektów, które zostaną poddane ostatecznemu głosowaniu, młodzi ludzie potrzebują wsparcia i motywacji ze strony nauczycieli lub innych osób pracujących z młodzieżą. Odgrywają oni bardzo ważną rolę: z jednej strony są przewodnikami młodych ludzi, z drugiej – poprzez ich wspieranie przy opracowywaniu projektów do BP mają możliwość realizacji dodatkowych celów edukacyjnych, na przykład związanych z tematyką przedsiębiorczości. Ten etap można podzielić na cztery etapy: **diagnozę, twórcze generowanie pomysłów** (ang. *ideation*), **przygotowanie projektów** oraz **weryfikację projektów**.

1 Diagnoza

Diagnoza jest ważnym krokiem na drodze do opracowania projektu, gdyż dobry projekt musi odpowiadać na potrzeby i problemy odbiorców. Młodzi ludzie są w stanie podzielić się swoim potrzebami i je opisać. Aby rozpocząć realizację tego etapu, należy stworzyć uczestnikom procesu BP przestrzeń do zdefiniowania potencjalnych użytkowników i interesariuszy oraz ich potrzeb.

Etap diagnozy realizowany w szkole jest świetną okazją do pokazania uczniom, że świat ich potrzeb jest połączony z wyzwaniami szkoły czy celami wskazanymi w podstawie programowej.

Wybrane metody, które mogą wspierać diagnozowanie potrzeb:

- ✔ **Ankiety** – mogą być przydatne, aby poznać lokalną społeczność. Możesz zachęcić młodych ludzi do przeprowadzenia ankiety wśród uczniów w szkole lub wśród sąsiadów na temat ich problemów i potrzeb. Wyniki ankiety pomogą określić, jakie działania są priorytetowe.
- ✔ **Zarejestrowanie osobistych historii** – młodzi ludzie w szkole lub w ramach edukacji nieformalnej mogą zarejestrować własne historie, na przykład robiąc notatki podczas wywiadów, nagrywając i analizując filmy lub materiały audio. W taki sposób pracowano z młodymi ludźmi w **Rubí** w Hiszpanii. BP skierowany do dzieci był tam realizowany równoległe z procesem skierowanym do osób dorosłych. Zastosowanie niniejszej metody pomogło dzieciom w wieku od 8 do 16 lat zbadać i określić, co można poprawić i co należy zmienić w ich mieście, zwłaszcza wskazać takie ulepszenia, z których będzie mogła skorzystać cała społeczność.
- ✔ **Spacer Jane** (ang. Jane's walk) – to rodzaj spaceru badawczego, praktyka, która może pomóc w przeprowadzeniu diagnozy. Spacer i rozmowa z przyjaciółmi oraz sąsiadami, jak też możliwość wysłuchania ich historii pomaga młodym ludziom poznać swoje miasto lub okolicę, a w efekcie określić, co można poprawić w danej społeczności z punktu widzenia osób, które w niej mieszkają. Odmianą tej metody jest spacer po szkole lub po parku.
- ✔ **Mapy empatii** – pomagają uporządkować obserwacje dokonane podczas realizacji diagnozy. W tym celu możemy zadać następujące pytania dotyczące odbiorców planowanego projektu BP: co odbiorcy mówią? (słowa), co robią? (działania i zachowania), co myślą? (przekonania), co czują? (emocje).

Szablon do stworzenia mapy empatii można pobrać tutaj:

Pobierz ↓

2 Twórcze generowanie pomysłów

Generowanie pomysłów polega na zebraniu jak największej liczby pomysłów, od najśmielszych po najskromniejsze, które będą punktem wyjścia do opracowania gotowego projektu odpowiadającego na potrzeby zebrane w diagnozie. Takie działania rozwija umiejętności krytycznego myślenia i pozwala na stworzenie nowych koncepcji. Ważne jest, aby w ramach BP zapewnić dzieciom i młodzieży przestrzeń do bycia kreatywnym. Jeśli nie zaoferujesz im metod, które sprawiają, że uruchomią one wyobraźnię i będą się dobrze bawić podczas tworzenia pomysłów, trudniej będzie im opracować stymulujące i innowacyjne projekty, które zainteresują ich rówieśników. Im więcej pomysłów i im bardziej są one zróżnicowane, tym lepiej. Warto promować kreatywność i swobodę myślenia.

Istnieje wiele metod pracy nad generowaniem pomysłów – od **burzy mózgów** a po wykorzystanie **różnorodnych gier edukacyjnych i dyskusyjnych**.

Przykład #1

W szkołach woj. podlaskiego realizujących budżet partycypacyjny wykorzystywano następujące sposoby generowania pomysłów:

skrzynki z pomysłami – wrzucanie opisanych pomysłów do specjalnego pudełka, a następnie prezentowanie ich na tablicy na korytarzu szkolnym

zapisywanie pomysłów na kolorowych karteczkach i zawieszanie ich na sznurkach

zapisywanie pomysłów na kolorowych balonach i zawieszanie ich na sznurkach

[Więcej o projekcie ↗](#)

W generowaniu pomysłów mogą pomóc różnego rodzaju **kreatywne warsztaty**, podczas których dzieci i młodzież uczą się poprzez gry i zabawy. Proces twórczego generowania pomysłów najlepiej sprawdza się w małych grupach, umożliwiających liczne interakcje między uczestnikami.

Przykład #2

Edukatorzy przeprowadzili warsztaty generowania pomysłów w kilku klasach zespołu szkół Infotech w Białymstoku realizujących budżet partycypacyjny. Każdy warsztat obejmował etap burzy mózgów, a następnie etap filtrowania pomysłów w celu dokonania ostatecznego wyboru tego pomysłu, który zostanie zdefiniowany jako projekt i zgłoszony do szkolnego budżetu partycypacyjnego.

[Więcej o projekcie ↗](#)

Przygotowanie warsztatów twórczego generowania pomysłów wymaga zaangażowania ze strony zespołu składającego się z facylitatora oraz młodzieży. Facylitator powinien stworzyć przestrzeń dla twórczego procesu, zachęcając do aktywnego uczestniczenia, pozwalając na swobodny przepływ pomysłów, nikogo nie oceniając. Jego rolą nie jest generowanie pomysłów bezpośrednio w imieniu grupy, ale stworzenie warunków, w których pomysły mogą się naturalnie pojawić.

Każdy warsztat może być realizowany w innej formie i powinien być dostosowany do danego procesu. Inspirację może stanowić scenariusz warsztatów generowania pomysłów, który jest dostępny do pobrania tutaj:

[Pobierz ↓](#)

3 Przygotowanie projektu

Kiedy młodzi zdefiniują już swoje pomysły, zazwyczaj opisują je na formularzu projektowym. Osoby zgłaszające projekty powinny być w stanie je zaplanować i opisać, uwzględniając w nich wszystkie elementy niezbędne do ich realizacji, takie jak:

- ✓ potrzebę lub problem do rozwiązania,
- ✓ opis proponowanego działania,
- ✓ odbiorcę lub osoby, które skorzystają z realizacji projektu,
- ✓ osoby odpowiedzialne za wykonanie,
- ✓ miejsce realizacji projektu,
- ✓ harmonogram działań,
- ✓ budżet.

Przykład prostego formularza projektowego można pobrać tutaj:

[Pobierz ↓](#)

Ważne jest, aby na tym etapie nauczyciele lub inni pracujący z młodymi osobami zapewнили im wsparcie, gdyż dla wielu z nich może to być pierwsze tego rodzaju doświadczenie. Również zespoły koordynujące mogą zaproponować działania wspierające: prowadzenie dyżurów, przygotowanie dokładnych instrukcji wypełniania formularza itp.

Przykład #3

W ramach szkolnego budżetu partycypacyjnego realizowanego w Warszawie osoby pracujące z młodymi ludźmi zorganizowali punkt informacyjny dla zainteresowanych uczniów, którzy chcieliby zadać pytania, wyjaśnić zasady realizacji BP i porozmawiać o swoich pomysłach na projekt w mniejszych grupach.

[Więcej o projekcie ↗](#)

Jeśli odpowiednio przygotujecie ten etap, może on stać się dobrą okazją do rozwijania umiejętności młodych ludzi. Stwarza on bowiem przestrzeń do pracy zespołowej i pozwala budować poczucie ich sprawstwa.

Umiejętność pisania projektów stanowi atut, który może być uwzględniony w programie nauczania, na przykład jako część lekcji przedsiębiorczości.

4 Weryfikacja projektów

Weryfikacji projektów dokonuje najczęściej zespół koordynujący lub inna wyznaczona do tego komisja. Jej celem jest sprawdzenie, czy projekty są zgodne z ustalonymi wcześniej zasadami. Zalecaną przez nas praktyką jest włączenie do składu tych zespołów przedstawicieli dzieci i młodzieży. Proces weryfikacji nie powinien służyć jedynie tworzeniu wstępnych list projektów ani szacowaniu, które projekty mogą przejść ostatecznie do etapu głosowania, ale ma być również sposobem na wspieranie osób zgłaszających swoje propozycje.

Na etapie weryfikacji warto porozmawiać z autorami projektów o tym, jakie potencjalne ulepszenia mogą wprowadzić do swoich pomysłów. W ten sposób zyskują oni możliwość ewentualnego skorygowania budżetu, celów, działań projektu, a nawet będą mogli dowiedzieć się, czy złożone są inne komplementarne bądź powiązane projekty, które mogłyby stanowić wartość dodaną lub uzupełnienie. Koniecznie trzeba podkreślić, że proces weryfikacji należy przeprowadzić w sposób poufny oraz na podstawie jasnych i wcześniej ustalonych zasad.

Przykład #4

W ramach uczniowskiego budżetu partycypacyjnego (niem. Schüler*innen Haushalt) realizowanego w Berlinie poinformowano wszystkich o tym, gdzie i w jaki sposób można przesyłać swoje pomysły oraz propozycje do komisji. Ta składała się z przedstawicieli samorządu uczniowskiego, rady młodzieży i nauczycieli, którzy sprawdzali, czy złożone wnioski spełniały wymogi określone w regulaminie.

[Więcej o projekcie ↗](#)

Jeśli złożone projekty nie spełniają przyjętych kryteriów, przekaz informację zwrotną do wnioskodawców i pozwól im na dokonanie w nich zmian. To będzie dla nich motywujące!

Przykład #5

W szkolnym budżecie partycypacyjnym realizowanym w Mrągowie – jeśli propozycja projektu nie została pozytywnie zweryfikowana – jego autor miał prawo do złożenia odwołania od negatywnej opinii do burmistrza miasta.

[Więcej o projekcie ↗](#)

4

BUDŻET PARTYCYPACYJNY – KLUCZOWE ETAPY

Wybór projektów

Czwarty etap budżetu partycypacyjnego skupia się na deliberacji i podejmowaniu decyzji. Etap ten uwzględnia takie działania, jak: dyskusja publiczna, promowanie projektów, głosowanie oraz ogłoszenie wyników.

Co to jest deliberacja i dlaczego jest ważna?

Deliberacja powinna być centralnym elementem mechanizmu BP. Odegrała ona kluczową rolę w pierwszym budżecie partycypacyjnym przygotowanym w Porto Alegre pod koniec lat 80 XX w. Wielu praktyków partycypacji jest zdania, że realizatorzy budżetów obywatelskich nie poświęcają na jej prowadzenie wystarczającej uwagi ani odpowiednio dużo czasu. Istotą demokracji nie jest bowiem konkurencyjny wyścig najlepszych pomysłów dotyczących wąskich grup interesów, ale publiczna dyskusja i ścieranie się różnych racji wobec różnorodnych potrzeb czy interesów. Gdy decydujemy, co zmienić w szkole (podobnie jak w dyskusjach, co zmienić w mieście czy społeczności lokalnej), dostrzegamy różne opcje i wizje tego, co jest potrzebne. W sytuacji, gdy w szkolnym PB biorą udział zarówno uczniowie, jak i nauczyciele czy rodzice, mogą pojawić się widoczne rozbieżności w priorytetach potrzeb. Umożliwienie deliberacji jest sposobem na zniwelowanie różnic, zbudowanie zaufania i zminimalizowanie nieporozumień.

O jakości demokratycznego przebiegu procesu świadczy przede wszystkim jakość i szczegółowość deliberacji. Pozwala ona ocenić, w jakim stopniu osoby biorące udział w BP są otwarte na dyskusję o swoich potrzebach i pomysłach z innymi w szkole, na osiedlu czy w mieście. Otwarty proces podejmowania decyzji pozwala poznać argumenty wszystkich jego uczestników, ich potrzeby i motywacje oraz korzyści, które mogą przynieść proponowane w BP projekty. Dzięki temu istnieje szansa, że w ostatecznej decyzji uwzględnione będą zróżnicowane pomysły.

Przykład #1

W ramach szkolnego budżetu partycypacyjnego realizowanego w Warszawie zorganizowano debaty przed weryfikacją projektów, aby wszyscy mogli się z nimi zapoznać i zgłosić pomysły na ich udoskonalenie przed złożeniem. Wstępne wersje projektów zaprezentowano podczas szkolnej debaty publicznej w obecności innych uczniów, nauczycieli, personelu szkoły i zaproszonych pracowników administracji publicznej. Debaty były okazją do zaangażowania wszystkich uczniów w proces podejmowania decyzji i promocji projektów.

[Więcej o projekcie ↗](#)

Promowanie projektów

Po ogłoszeniu listy projektów przyjętych do głosowania przychodzi czas na prezentację i promocję projektów. Jest to moment, w którym młode osoby uczą się w sposób praktyczny umiejętności związanych z wystąpieniami publicznymi czy projektowaniem przekazów graficznych. Z punktu widzenia wszystkich zaangażowanych w proces BP jest to również szansa, by dzielenie się pomysłami mogło stać się przestrzenią do dyskusji na temat potrzeb i sposobów ich realizacji w lokalnym środowisku.

Przykład #2

W ramach budżetu partycypacyjnego realizowanego w szkołach średnich Arizony uczniowie zgłosili pomysły na poprawę warunków w środowisku szkolnym, a następnie zmienili je w projekty ekonomicznie opłacalne. W procesie tworzenia budżetu szkolnego jego autorzy najpierw zastanawiali się nad korzyściami i ograniczeniami w realizacji projektów. Liderzy i ich zespoły wspólnie pracowali nad zgłoszonymi propozycjami, zaczynając od przygotowania wstępnego pomysłu, a kończąc na opracowaniu kosztorysu. W ramach projektu zachęcano uczniów, którzy popierali konkretne pomysły, aby byli ich rzecznikami i prowadzili akcję promocyjną.

Więcej o projekcie ➔

Zachęć młodych ludzi do przeprowadzenia akcji promującej lub wspierającej zgłoszone lub preferowane przez nich projekty. Wesprzyj ich, aby czuli się pewni siebie, prezentując swoje pomysły, i aby na forum całej szkoły lub szerszej społeczności zaangażowali innych w działania na rzecz ich zrealizowania.

Z naszej perspektywy bardzo ważne na tym etapie jest wykorzystanie mediów społecznościowych, które są naturalnym środowiskiem młodzieży. Prezentacja projektów może przybrać różne formy, jak: krótkie filmy wideo, publiczne wystąpienia na żywo, rozmaite formy wizualne (np. plakaty, ulotki), informacje w portalach społecznościowych (Facebook, Instagram, TikTok itp.).

Spróbuj wykorzystać kanały mediów społecznościowych oraz różne formy wizualne, jak choćby plakaty, ulotki wykonane własnoręcznie lub w programach graficznych, takich jak na przykład Canva.

Przykład #3

Przykładem procesu, w którym zorganizowano **wydarzenia specjalne i pokazy**, gdzie w różnej formule prezentowano projekty i zachęcano do głosowania, może być „Budżet obywatelski TV w Glasgow” (ang. PB TV Glasgow) ze Szkocji. Młodzi wnioskodawcy zaprezentowali swoje pomysły na projekty podczas wydarzenia „Wielkiej Nocy”, zorganizowanego w ramach budżetu partycypacyjnego w kinie Cineworld w Silverburn. PB TV transmitowała to wydarzenie na żywo na Facebooku.

[Więcej o projekcie ↗](#)

Przykład #4

W mieście Altea w Hiszpanii rada miasta opracowała publikację dla dzieci i młodzieży pod nazwą *Kit Participa* ↗, która stanowi przewodnik, w jaki sposób promować projekt, nie posiadając dużej wiedzy o nowych technologiach.

[Więcej o projekcie ↗](#)

Wybór najlepszych projektów poprzez głosowanie

Najczęstszym sposobem wybierania projektów są różne formy głosowania, które ustala się na początku procesu w regulaminie. Bardzo rzadko spotykanym przy realizacji procesów BP, aczkolwiek ciekawym z punktu widzenia rozwoju wartości demokratycznych, jest podejmowanie takich decyzji drogą konsensusu. Osiągnięcie porozumienia i udział znacznej liczby osób w podejmowaniu decyzji nie jest jednak łatwe.

Pomysł głosowania nie zawsze jest popularny z innych powodów. Niektórzy uczestnicy, a zwłaszcza osoby odpowiedzialne za przeprowadzenie procesu, mogą obawiać się niezdrowej konkurencji między projektami „wygranymi” i „przegrzonymi”. Na **blogu** ↗ organizacji Shared Future możesz przeczytać więcej na temat głosowania i powodów, dlaczego wiele osób uważa je za istotne.

Głosowanie może odbywać się w różny sposób:

- ✔ **Głosowanie osobiste** w specjalnie przygotowanych do tego miejscach, na przykład z wykorzystaniem urn do głosowania, na wzór wyborów parlamentarnych czy samorządowych, w których biorą udział pełnoletni obywatele.

Przykład #5

W Mrągowie zagłosowano poprzez wypełnienie kart do głosowania i wrzucenie ich do urny znajdującej się w gabinecie dyrektora szkoły. Osoba głosująca mogła wybrać jeden projekt.

[Więcej o projekcie ↗](#)

Możesz zaprojektować własną kartę do głosowania, modyfikując [szablon](#) dostępny do pobrania tutaj:

[Pobierz ↓](#)

- ✔ **Automatyczne sposoby głosowania** osobistego i liczenia głosów, takie jak urządzenia lub maszyny do głosowania, mogą zaoszczędzić czas i zagwarantować, że liczenie głosów zostało przeprowadzone prawidłowo.

Przykład #6

W ramach szkolnego budżetu partycypacyjnego w Arizonie głosowanie często odbywa się z wykorzystaniem tych samych elektronicznych urządzeń, które są używane do głosowania przez osoby dorosłe, z możliwością oddania wielu głosów. Takie głosowanie odzwierciedla standardowe procesy demokracji przedstawicielskiej w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Młodzi ludzie z tamtejszych szkół twierdzą, że taki sposób głosowania w SBP w późniejszym okresie może zachęcić do oddawania głosu w wyborach lokalnych lub krajowych.

[Więcej o projekcie ↗](#)

- ✔ **Bardziej nieformalne otoczenie miejsca głosowania** może sprawić, że całe to zdarzenie będzie dobrą zabawą, co jest szczególnie istotne w przypadku młodszych dzieci.

Przykład #7

Dzień głosowania w ramach „Zagospodarowania obszaru lasu Garvagh” ↗ (ang. Garvagh Forest Big Dish Out) w Irlandii Północnej w czerwcu 2019 r. zorganizowano na zewnątrz, w lesie. 18 zespołów prezentowało wybrany przez siebie pomysł. Działanie zostało zrealizowane w formie pikniku, na który każdy zespół zabrał koc piknikowy, przedmioty/rekwizyty służące do wyjaśnienia swojego pomysłu oraz plakat podsumowujący. Zespoły zaopatrzyły się także w małe koszyki z przekąskami, aby mieć siłę do działania! Głosowanie

było dostępne dla wszystkich uczniów, nauczycieli, wolontariuszy i rodziców. Każdy głosujący otrzymał kartkę z wyszczególnionymi pomysłami, która została ostemplowana po odwiedzeniu każdego zespołu. Działanie to miało na celu zapoznanie głosujących – w ramach możliwości – ze wszystkimi pomysłami.

Po zapoznaniu się z pomysłami wyborcy udali się do lokalu wyborczego i otrzymali pięć makaronowych muszelek, które służyły jako żetony do oddania głosu na pomysły na konkretny projekt. Lokal wyborczy był „obsługiwany” przez dwóch policjantów i urzędnika z departamentu ds. społeczności lokalnych, aby głosowanie było bardziej realistyczne. Po zakończeniu głosowania dzieci wzięły udział w pikniku, podczas którego liczone głosy. Liczenie odbyło się pod przewodnictwem przedstawiciela rady miasta i z udziałem urzędników, w tym jednej osoby z władz oświatowych. Wyniki ogłoszono tego samego dnia.

Pamiętaj, aby głosowanie było proste i dostosowane do wieku dzieci, które biorą udział w głosowaniu. Upewnij się, że instrukcje w zakresie tego, co należy zrobić, są zrozumiałe.

Jeżeli pracujesz z młodszymi dziećmi, wykorzystanie obrazkowej karty do głosowania może być przydatne. Szablon możesz pobrać tutaj:

Pobierz ↓

Głosowanie online: warto wykorzystać możliwości oddawania głosu przez Internet.

Przykład #8

Głosowanie online zostało wykorzystane w ramach niektórych przykładów naszych dobrych praktyk, jak na przykład „**Młodzi liderzy zmian**” ↗ (Stany Zjednoczone Ameryki), do przeprowadzenia którego użyto specjalnego programu o nazwie Pollmaker, oraz „**Młodzież urzeczywistnia działanie!**” ↗ (Irlandia Północna), gdzie wykorzystano centrum konsultacji online, zwane Citizen Space.

Głosowanie hybrydowe: w ramach tego modelu można łączyć oba sposoby głosowania – na przykład rodzice mogą głosować online, wykorzystując chociażby dzienniki elektroniczne, a młodzi ludzie mogą oddawać głosy osobiście w klasach. W przypadku głosowania bezpośredniego ludzie mają możliwość oddania głosu na formularzu do głosowania wrzucanym do urny lub za pomocą smartfona. Oczywiście w przypadku głosowania hybrydowego ważne jest, aby zagwarantować, że ludzie mogą głosować tylko raz.

Tu możesz pobrać materiał, w którym opisaliśmy różne opcje głosowania:

Pobierz ↓

Zadbaj przy głosowaniu o następujące kwestie:

Równość i sprawiedliwość. Należy sprawdzić, czy biorący udział w głosowaniu otrzymali możliwość oddania tej samej liczby głosów, czy czuli się swobodnie, wyrażając własne upodobania, czy nikt nie wywierał na głosujących presji, aby głosowali w określony sposób.

Dobrowolność udziału. Jest to szczególnie ważne w przypadku budżetów szkolnych, w których uczniowie mogą odczuwać presję, aby uczestniczyć w określonych zajęciach. Pamiętaj, że uczeń może odmówić udziału w głosowaniu i nie powinien ponosić z tego tytułu żadnych konsekwencji.

Dostęp do głosowania. Każdy powinien mieć dostęp do głosowania i nie być wykluczonym ze względu na bariery technologiczne, architektoniczne, intelektualne itp. Dlatego należy wprowadzić udogodnienia dla uczniów z niepełnosprawnością fizyczną lub napotykających bariery językowe czy edukacyjne.

Głosowanie na jeden czy więcej projektów? Jeśli zdecydujesz, że w Twoim procesie można oddać głos na więcej niż jeden projekt, zachęć młodzież do przeanalizowania możliwości i określenia priorytetów. Z praktyki wiemy, że młodzi często najpierw głosują na własny pomysł lub na pomysł kolegi, a dopiero potem zastanawiają się, na co jeszcze oddać głos. Korzyścią głosowania na kilka projektów jest to, że pomaga ono poszerzyć kontakty i zwiększyć poparcie projektów w szkole lub społeczności.

Przejrzystość i zrozumiałość zasad głosowania. Ważne jest, aby precyzyjnie opisać procedurę głosowania w regulaminie, który powinien być ogłoszony z wyprzedzeniem. W akcji informacyjnej – jeśli skierowana jest do młodszych dzieci – język przekazu powinien być prosty i zrozumiały. Przed głosowaniem warto również przypomnieć uczniom, jakie są jego zasady, aby było ono bardziej przejrzyste i aby uniknąć nieważnie oddanych głosów.

Ogłoszenie wyników

To ważny moment dla wszystkich uczestników procesu. Warto zadbać, by informacja o zwycięskich projektach dotarła do wszystkich zainteresowanych. W tym celu można użyć różnych środków komunikacji, na przykład rozmieścić plakaty w szkole czy społeczności lokalnej, wykorzystać media społecznościowe lub zorganizować publiczne spotkanie, podczas którego zostaną ogłoszone wyniki.

Być może zechcesz także przygotować raport ewaluacyjny – albo w momencie głosowania, albo później, po zakończeniu projektu. Może to być kolejna okazja do podzielenia się wynikami owocnej pracy i pokazania zaangażowania młodych ludzi oraz umiejętności, które zdobyli w czasie realizowania projektu.

5

BUDŻET PARTYCYPACYJNY - KLUCZOWE ETAPY

Realizacja zwycięskich projektów

To ekscytujący etap budżetu partycypacyjnego, w którym młodzi ludzie urzeczywistniają swoje pomysły! Otrzymali poparcie kolegów z klasy lub innych osób, które zdecydowały, że ich pomysł jest wartościowy i że jest najlepszy!

Zwycięski projekt może być zrealizowany w imieniu młodzieży przez organizatora budżetu (np. dyrektora szkoły lub domu kultury), mogą go też samodzielnie poprowadzić w szkole lub w społeczności lokalnej osoby zgłaszające. W drugim przypadku nauczyciele lub moderatorzy powinni pomóc w opracowaniu jasnego planu jego realizacji, ustalić, kogo należy w to zaangażować, jakie są kluczowe zadania oraz cele do osiągnięcia. Pomoże to młodym ludziom oszacować ryzyka związane z realizacją projektu. Niektórzy z głosujących na dany projekt mogą chcieć się przyłączyć do jego realizacji. Jest to okazja do poszerzenia kręgu jego uczestników i zaproszenia innych osób niż wnioskodawcy do zaangażowania się w realizację wybranych pomysłów. Dzięki temu nabiorą pewności siebie i zyskają motywację na przyszłość.

Skontaktuj się na przykład za pośrednictwem mediów społecznościowych ze wszystkimi, którzy są zainteresowani realizacją zwycięskiego projektu, aby dać im znać, że istnieją możliwości zaangażowania się w jego realizację.

Jeśli formuła Twojego BP przypomina konkurs na minidziałania dla uczniów, na przykład fundusz mikrograntów dla młodzieży, to zespół koordynujący budżet może poprosić autorów zwycięskich projektów o wypełnienie umowy o dofinansowanie i formularza monitoringu finansowego, aby móc zweryfikować, czy środki zostały wykorzystane zgodnie z przeznaczeniem. Jeśli fundusze na zwycięskie projekty pochodzą

z organizacji pozarządowej, ona również może mieć związane z tym wymagania, na przykład poprosi o przeprowadzenie rozeznania rynku przed zakupem, aby pieniądze były wydatkowane efektywnie. Ważne jest, aby kwestie finansowe i inne dotyczące zarządzania zostały określone na początku procesu, aby jego uczestnicy byli na niego przygotowani i mogli odpowiednio zaplanować realizację projektów. Projekty nie powinny nadmiernie obciążać realizatorów – w przeciwnym razie mogą ich zniechęcić do uczestnictwa w podobnych przedsięwzięciach w przyszłości.

Z praktyki wiemy, że kwestie finansowe i formalne – w zależności od kraju, organizacji czy konkretnego projektu – wyglądają bardzo różnie. Można na przykład otrzymać zaliczkę na realizację projektu, środki mogą być wypłacane w ratach lub po zrealizowaniu i zatwierdzeniu wykonania projektu. Możliwość dysponowania przynajmniej częścią funduszy bywa niekiedy bardzo istotna – w szczególności w przypadku nowo utworzonych grup lub takich osób, które po raz pierwszy biorą udział w realizacji BP.

Wspieranie odrzuconych projektów

Istotne jest, aby zespół koordynujący zapewnił wsparcie tym osobom, którym w głosowaniu nie udało się uzyskać wystarczającego poparcia. Pomoc może polegać na wskazaniu innych źródeł finansowania, skontaktowaniu tych osób z realizującymi zwycięskie projekty, w które mieliby chęć się zaangażować, lub z partnerami zewnętrznymi, którzy mogą im pomóc. Jeśli to możliwe, warto zachęcać te osoby do udziału w konkursach na budżety partycypacyjne, które odbędą się w przyszłości.

Przykład #1

W procesie BP w mieście Altea specjalnie poświęcono czas na zapoznanie się z wartościowymi pomysłami projektów, które nie zostały wybrane przez mieszkańców podczas głosowania. Szczegóły tych projektów zostały przesłane do odpowiednich wydziałów lokalnego samorządu, aby ponownie je przeanalizowano, co dało im kolejną szansę na realizację.

[Więcej o projekcie ↗](#)

Zorganizowanie uroczystego wydarzenia

Często się zdarza, że zespół koordynujący organizuje uroczyste wydarzenie, które stanowi okazję do bezpośredniego przedstawienia szerszej społeczności i organizatorom budżetu sprawozdania z realizacji procesu BP. Może ono być powiązane z momentem uruchomienia działania sfinansowanego z BP bądź z otwarciem obiektu, którego wyposażenie zostało zakupione z budżetu, na przykład szkolnego kąjka relaksu (chillout roomu).

Młodzi ludzie powinni zostać zaangażowani w planowanie i pomoc w organizacji uroczystości. Jest to ważny moment, w którym mogą oni poczuć siłę swojego głosu i swoich działań. Obchody powinny mieć formułę zabawy, gromadzić ludzi w przyjaznej atmosferze, aby mogli podzielić się swoimi doświadczeniami, refleksjami i wnioskami. Uroczystość może być przyjemnym wydarzeniem oraz zbudować poczucie więzi pomiędzy uczestnikami procesu.

W celu promowania budżetu partycypacyjnego możesz również dodać komunikat, znak lub zamieścić tabliczkę pamiątkową na zakupionych lub wytworzonych z jego środków obiektach – na przykład na nowym siedzisku lub ławce, na placu zabaw lub przed nowo posadzonym drzewem. W ten sposób wszyscy będą wiedzieli, że dany przedmiot jest wynikiem realizacji BP.

Przykładowe oznaczenie
możesz pobrać tutaj:

Pobierz ↓

Wyrażenie wdzięczności za wzięcie udziału

Udział młodych ludzi w każdym budżecie partycypacyjnym jest okazją do rozwijania i ćwiczenia nowych umiejętności, uczenia się przez działania, jak: słuchanie, prowadzenie dyskusji, prezentowanie, ustalanie priorytetów i głosowanie. Często jest to pierwszy raz, kiedy młody człowiek bierze udział w demokratycznym procesie w swojej szkole lub szerszej społeczności, i ważne jest, aby to dostrzec, nagrodzić i zachęcić do dalszej aktywności. Można wyrazić wdzięczność za udział, wręczając dyplom lub podziękowania (np. podczas specjalnej uroczystości), dodając na świadectwie wpis potwierdzający zdobytą wiedzę i umiejętności. Radość może sprawić zarówno drobny prezent, jak i nagroda niematerialna, której nie da się kupić, taka jak na przykład wywiad w lokalnej gazecie lub pełnienie roli burmistrza miasta przez cały dzień.

Przykład #2

W Maryhill i Ruchill w Glasgow (Szkocja) podziękowano młodzieży za udział w projekcie, przyznając nagrody i certyfikaty. Młodzi ludzie zdobyli kwalifikacje w ramach Szkockiej Ramy Kwalifikacji (SCQF). Działania te zachęciły również inne szkoły do zaangażowania się w BP.

Więcej o projekcie ↗

Przykład #3

W ramach budżetu partycypacyjnego w projekcie „Młodzi realizują działania!” (ang. Youth Making It Happen!), realizowanego przez radę miasta Derry i radę okręgu Strabane w Irlandii Północnej, burmistrz wyraził wdzięczność za aktywne zaangażowanie młodych ludzi w pracę zespołu koordynującego, wręczając certyfikaty potwierdzające uczestnictwo. Gestem docenienia z jego strony było również udostępnienie na **Twitterze** filmu ze skierowanym do nich podziękowaniem i podkreśleniem ich osiągnięć.

[Więcej o projekcie ↗](#)

Przykłady certyfikatów

Przykładowy dyplom, który możesz modyfikować, jest dostępny do pobrania tutaj:

[Pobierz ↓](#)

6

BUDŻET PARTYCYPACYJNY - KLUCZOWE ETAPY

Refleksja i wnioski na przyszłość

Czas na refleksję

Ważne jest, aby zespół koordynujący na każdym etapie BP znalazł czas na refleksję o tym, w jaki sposób przebiega realizacja procesu, oraz aby wyciągnął z tego wnioski. Warto zadać sobie następujące pytania: czego się nauczyliśmy?, co musieliśmy zmienić lub dostosować?, jaką nową wiedzę zdobyliśmy? To pomaga udoskonalać bieżące planowanie działań, jednocześnie podnosząc jakość procesu BP oraz innych tego typu działań w przyszłości.

Zaplanuj czas na refleksję na początku lub na końcu każdego spotkania zespołu koordynującego.

Poproś jego członków o podzielenie się jedną rzeczą, której się do tej pory nauczyli, albo ważną refleksją, którą chcą przekazać. Możesz to zrobić w formie ustnej, wykorzystując karteczki samoprzylepne, bądź przedstawić swoje przemyślenia na zdjęciach lub obrazkach. Takie działanie pozwala uświadomić uczestnikom, czego się nauczyli lub czego doświadczyli na każdym etapie budżetu partycypacyjnego.

Czy osiągnęliśmy założone cele?

Na koniec procesu warto wrócić do pierwotnych założeń – przypomnieć sobie, jakie wartości miały Wam przyświecać i jakie cele chcieliście osiągnąć w budżecie partycypacyjnym. To wszystko było przedmiotem refleksji na **pierwszym jego etapie: Zaprojektowanie i przygotowanie procesu** →. Jest to pierwszy krok, w którym należy ustalić, jakie są najważniejsze efekty projektu, które należy zmierzyć. Następnie w zespole koordynującym zastanówcie się, jakie wskaźniki pomogą Wam określić lub zmierzyć, czy cele te zostały osiągnięte. Pomyślcie, jakie pytania można zadać lub jakie informacje zebrać, aby uwzględnić efekty zarówno miękkie lub jakościowe, jak i trwałe lub ilościowe. Poniżej przedstawiamy kilka sugestii:

Pytania, które pozwolą uwzględnić jakościowe i miękkie efekty

Jak czułeś(-aś) się podczas realizacji tego procesu? Odpowiedz przy każdym zdaniu: „Tak”, „Nie”, „Nie wiem” lub w postaci graficznej (ikona „kciuk w górę” / „kciuk w dół”).

- Mogę mieć pozytywny wpływ na moją szkołę/społeczność.
- Mam wpływ na to, co dzieje się w mojej szkole/społeczności.
- Czuję się bardziej zaangażowany w sprawy mojej szkoły/społeczności. community

Czy w procesie uwzględnione zostały Twoje potrzeby?

W jaki sposób możemy poprawić realizację procesu?

Czy chciał(a)byś, aby przeznaczyć więcej pieniędzy na szkolny budżet partycypacyjny?

Czy chciał(a)byś, aby taki proces ponownie przeprowadzono w Twojej szkole / społeczności lokalnej?

Co Ci się podobało najbardziej, a co najmniej w tym procesie?

Przeanalizuj zakres zagadnień, które zostały uwzględnione w ramach zwykłych projektów, na przykład: zdrowie i dobre samopoczucie, kultura i sztuka, edukacja, sport, poprawa kondycji fizycznej.

Czy dostrzegasz korzyści wynikające z Twojego udziału w BP? Jakież?

Pytania, które pozwolą uwzględnić ilościowe i trwałe efekty

Liczba uczestników. Możesz przedstawić dane w podziale na:

- grupy wiekowe,
- płeć,
- osoby reprezentujące grupy zmarginalizowane lub defaworyzowane,
- zasięg geograficzny projektów,
- liczbę nowych wolontariuszy.

Odsetek głosujących uczniów/ mieszkańców danej społeczności

Kwota przyznanych środków.

Liczba uczestników, którzy byli zaangażowani w BP w szkole i w danej społeczności po raz pierwszy.

Liczba uczniów, którzy zdobyli nowe kwalifikacje lub umiejętności.

Procent szkolnego/publicznego budżetu rozdysponowanego za pomocą budżetu partycypacyjnego.

Liczba uczniów, którzy czują, że odnieśli korzyści z udziału w BP.

Liczba oddanych głosów.

Przykład #1

Change), realizowanego w Bostonie, wykorzystano zarówno ilościowe, jak i jakościowe źródła danych. Dokonana analiza pozwoliła wskazać obszary wymagające udoskonalenia i zebrać spostrzeżenia dotyczące potrzeb oraz priorytetów bostońskiej młodzieży.

Zespół badaczy z Uniwersytetu w Bostonie wykorzystał w procesie ewaluacji różne źródła danych i metody, w tym: wywiady z liderami zmian, grupy fokusowe, analizę danych dotyczących etapu zbierania pomysłów, dane osób głosujących z bostońskich szkół publicznych, dane demograficzne oraz obserwacje prowadzone po zakończeniu każdego cyklu BP.

Zmierzone efekty uwzględniają na przykład poziom świadomości obywatelskiej, rozwój umiejętności, motywację do zaangażowania się, upodmiotowienie młodych ludzi oraz większą wiedzę o mieście i jego władzach.

[Więcej o projekcie ↗](#)

Kogo będziemy pytać?

Wartościową opinię na temat zrealizowanego procesu może przekazać wiele osób. Mogą to być na przykład: członkowie zespołu koordynującego, autorzy zgłoszonych projektów, uczniowie lub inne osoby, które wzięły udział w głosowaniu, ogół społeczności szkolnej lub lokalnej, osoby pełniące funkcje kierownicze, jak dyrektor szkoły, wysocy rangą urzędnicy gminy, a nawet burmistrz!

Jeśli zechcesz przeprowadzić warsztat ewaluacyjny ze swoimi uczniami, warto wcześniej przygotować ramowy plan spotkania. Z naszym przykładowym scenariuszem możesz zapoznać się tutaj:

[Pobierz ↓](#)

W jaki sposób przeprowadzić ewaluację?

Koordynatorzy projektów i/lub zespół koordynujący będą musieli się zastanowić, jakie podejście lub metody są najbardziej odpowiednie dla różnych grup interesariuszy.

Na każdym etapie:

Kogo pytamy?

Zespół
koordynujący

rozmowa podczas ostatniego spotkania podsumowującego

ankieta papierowa

mapa myśli w aplikacji Google Jamboard

ewaluacyjne bingo

Wnioskodawcy/
autorzy zwycięskich
i odrzuconych
projektów

rozmowa podczas uroczystego finału BP

ewaluacyjne bingo

wywiady indywidualne

ankieta internetowa

Lokalni decydenci,
władze szkoły,
na przykład dyrektor,
nauczyciele,
burmistrz, radni

rozmowa podczas uroczystego finału BP

wywiad indywidualny

pytania podsumowujące wysłane mailem

wywiad medialny

Głosujący /
społeczność szkolna /
społeczność
lokalna

ewaluacyjne bingo

sondy uliczne / nagrania

emotikony

ankieta internetowa

Dodatkowe materiały

Prosty formularz ewaluacyjny bingo, który możesz wykorzystać do zebrania opinii i zastanowienia się nad przebiegiem procesu, jest dostępny do pobrania tutaj:

Pobierz ↓

Skutecznym sposobem na zebranie opinii od dużej liczby osób jest ankieta ewaluacyjna, którą można rozdać wszystkim uczniom na zakończenie realizacji szkolnego budżetu partycypacyjnego. Przykład ankiety ewaluacyjnej można pobrać tutaj:

Pobierz ↓

Podsumowanie zawierające opisy prostych technik wizualnych do zbierania informacji zwrotnych od uczestników, takich jak emotikony „kciuk w górę” / „kciuk w dół”, możesz pobrać tutaj:

Pobierz ↓

Istnieje szereg narzędzi internetowych, które mogą Ci pomóc w przeprowadzeniu ewaluacji. Poniżej podajemy linki do niektórych z nich:

Mentimeter ↗
Google Jamboard ↗
SurveyMonkey ↗

Przykład #2

Podczas wydarzenia, na którym podejmowano decyzje w sprawie wyboru pomysłów w budżecie partycypacyjnym w Newry, Mourne i Down (Irlandia Północna), komitet sterujący postanowił zadać głosującym dwa proste pytania: „czy uważasz, że wzięcie udziału w procesie BP było proste?” oraz „czy proces był wartościowy i czy ponownie wzięłbyś w nim udział?”. Dodatkowo w ramach ewaluacji przeanalizowano zebrane dane, na przykład liczbę grup biorących udział w BP, oddane głosy i procent grup, które otrzymały środki z BP.

W przygotowanym **raporcie** ↗ opisano przebieg procesu BP, zrealizowane cele, przyjęte rozwiązania, historie uczestników (w tym fakty i liczby), a także film **wideo** ↗, który pokazuje, jak emocjonujący i ciekawy był to dla nich proces.

Więcej o projekcie ↗

Opowiadanie historii jako sposób na ewaluację

Zastanów się, jak najlepiej zastosować ewaluację na każdym realizowanym przez Ciebie etapie. Warto korzystać z metod, które umożliwiają swobodną ekspresję i rzeczywisty udział uczestników. Nowe technologie, takie jak blogi, fora i funkcje czatu, stwarzają potrzebę natychmiastowej i ciągłej komunikacji oraz wymiany doświadczeń, co może bardzo wzbogacić proces podsumowywania i wyciągania wniosków.

Przykład #3

Badanie wpływu budżetu partycypacyjnego na wzrost wiedzy i umiejętności było kluczowym elementem od początku funkcjonowania budżetu partycypacyjnego w szkołach w Arizonie. Aby to uchwycić i zbadać, stosowano tam szeroki wachlarz metod: sondaże, ankiety, wywiady, pamiętniki, formy wizualne i grupy fokusowe. Realizatorzy skupili się również na zbadaniu długoterminowych skutków procesu, w tym na przykład na: liczbie młodych ludzi, którzy zarejestrowali się na listach wyborczych w Arizonie (ponad 5 tys. osób), aspiracjach do kandydowania na stanowisko urzędnika administracji publicznej czy wyrażanych chęciach, by stać się bardziej aktywnymi obywatelami, którzy chcą coś zmienić w swojej szkole lub społeczności, co wskazuje na wyraźny związek pomiędzy uczestnictwem w BP a staniem się bardziej aktywnym obywatelem.

Organizatorzy planują, by w ramach przyszłych ewaluacji zbadać, jak budżet partycypacyjny wpłynął na liczbę uczniów głosujących w wyborach powszechnych oraz na ich osiągnięcia w nauce.

[Więcej o projekcie ↗](#)

Możesz poprosić młodych ludzi o przedstawienie tego, jak wpłynął na nich budżet partycypacyjny, poprzez:

- ✓ narysowanie obrazka lub stworzenie animacji
- ✓ napisanie piosenki
- ✓ stworzenie fotomontażu z wykorzystaniem narzędzi internetowych, na przykład Instagrama, Pinteresta
- ✓ prowadzenie pamiętnika lub bloga
- ✓ internetowe fora dyskusyjne
- ✓ wystawienie sztuki teatralnej

Przykład #4

Film wideo jest również świetnym sposobem, aby przedstawić przygodę, jaką jest BP, ludzi, którzy byli w niego zaangażowani, oraz to, co dzięki niemu udało się osiągnąć. Jest to ciekawy i przystępny sposób dzielenia się historią danego BP, może również pomóc w zwiększeniu świadomości na temat BP, zwłaszcza jeśli zdecydujesz się go zrealizować jeszcze raz.

W ramach projektu „Zagospodarowanie obszaru lasu Garvagh” ↗ (ang. Garvagh Forest Big Dish Out), realizowanego w Irlandii Północnej, młodzi ludzie współpracowali z reżyserem nad stworzeniem scenopisu obrazkowego i przygotowaniem scenariusza krótkiego filmu **wideo** ↗, aby podzielić się swoim doświadczeniami i pokazać, czego się nauczyli podczas realizowania ich budżetu partycypacyjnego.

Przykład BP z Cushendall (Irlandia Północna) pokazał, jak dużą siłę oddziaływania ma głos młodzieży, jeśli stworzy jej się odpowiednią okazję. Wnioskodawcy zwycięskiego projektu zgłoszonego przez klub młodzieżowy Glens nagrali **film** ↗ po głosowaniu. To doświadczenie zbudowało w nich pewność siebie. Warto odnotować, że w projekcie mogły wziąć udział zarówno osoby młodsze, jak i starsze.

Uroczyste wydarzenie

Zorganizowanie uroczystego wydarzenia stanowi ważny moment budowania identyfikacji z budżetem obywatelskim w danej szkole czy społeczności. Stwarza również możliwości pozyskania informacji zwrotnej od uczestników: głosujących, wnioskodawców (zarówno tych, którym się powiodło, jak i tych, którym się nie udało), społeczności szkolnej lub lokalnej oraz zespołu koordynującego.

Szacowanie długoterminowych skutków BP

Budżet partycypacyjny okazuje się najskuteczniejszy, jeśli jest procesem powtarzalnym. W takim przypadku – zwłaszcza jeśli jest realizowany na większą skalę – należy rozważyć przeznaczenie pewnej puli środków na przeprowadzenie niezależnej ewaluacji przez zewnętrznych ekspertów. Takie działanie może być bardzo pomocne, gdyż dostarczy wiarygodnych danych pozwalających zmodyfikować kolejne edycje procesu, by bardziej odpowiadały jego uczestnikom i przynosiły lepsze efekty. Zwiększa się wówczas szansa na to, że organizatorzy BP systematycznie będą zwiększać zasięg budżetów partycypacyjnych i/lub ich wartość.

Rozwijaj swoje kompetencje

i ucz się przez działanie

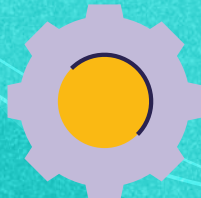
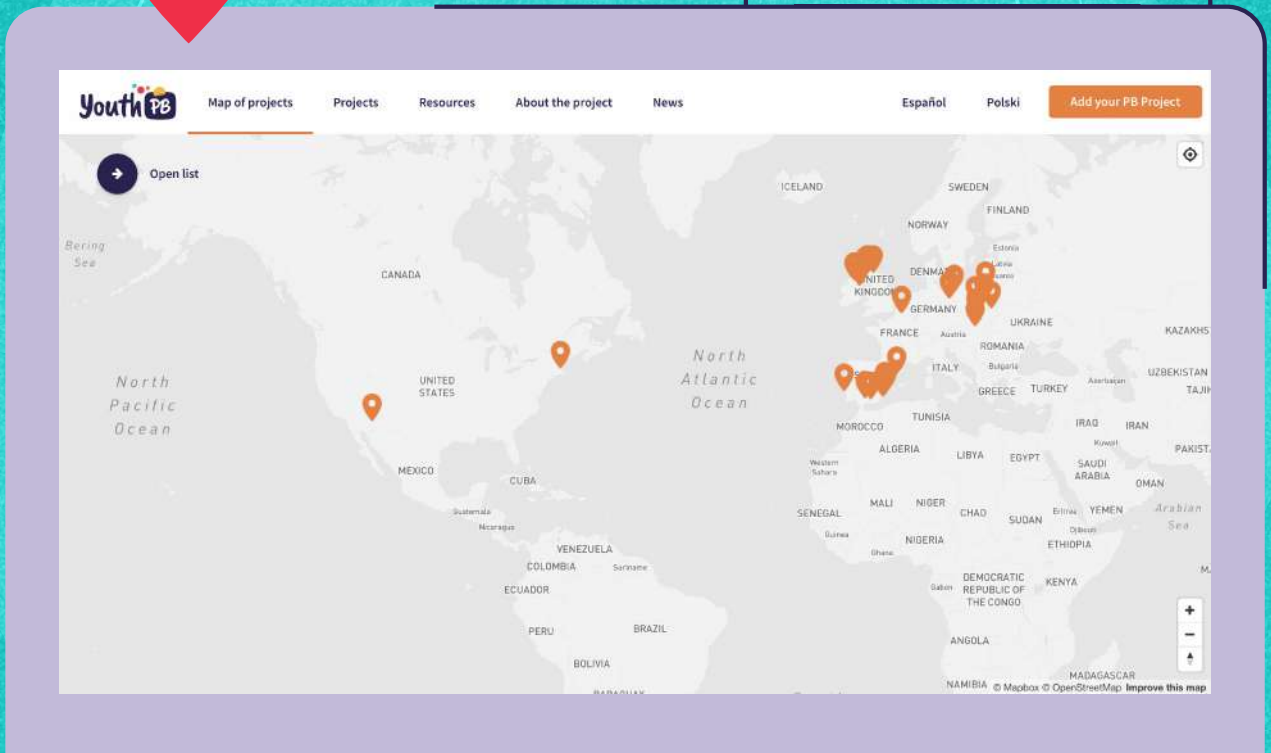
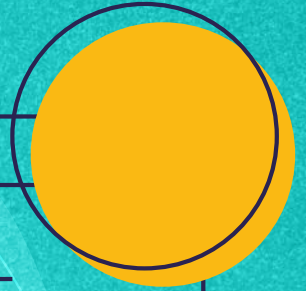
Ta część przewodnika opisuje końcowe stadia z naszej metafory domu, tj. rozwijaj swoje kompetencje i ucz się poprzez działanie. Celowo połączyliśmy je w jeden rozdział, ponieważ wiemy, że nie da się zdobywać i utrzymywać umiejętności bez praktycznych działań – tak jak w przypadku rzemieślników, którzy przez wiele lat ćwiczą swoje umiejętności, ucząc się, w jaki sposób używać nowych narzędzi, i poszukując różnych metod. Zachęcamy do zapoznania się z opisanymi przez nas przykładami dobrych praktyk, zestawem konkretnych narzędzi i metod do pracy z młodymi ludźmi oraz zasobami i dodatkowymi materiałami. Wierzymy, że pomogą Ci samodzielnie i swobodnie zrealizować od początku do końca budżet partycypacyjny dla młodych.

Poniżej przedstawiamy tabelę z wyszczególnionymi projektami, których opisy możesz znaleźć na naszej **mapie dobrych praktyk** [↗](#). Kolejny materiał to – zgodnie z ideą *do it yourself* (zrób to sam) – zestaw narzędzi i metod do pracy z młodymi w budżecie partycypacyjnym, wraz z krótkimi opisami (całość możesz przeczytać i **pobrać tutaj** [↗](#)). Na końcu rozdziału podajemy kilka innych publikacji o budżecie partycypacyjnym, z którymi warto się zapoznać i które możesz wykorzystać w Twojej szkole lub organizacji.

Inspiracje

W poniższej tabeli są podane przykłady procesów i budżetów partycypacyjnych adresowanych do młodzieży, które zainspirowały nas do stworzenia tego przewodnika (często się w nim do nich odwołujemy). Zestawione są tu wszystkie opisane na naszej stronie internetowej projekty, ze wskazaniem, w których wystąpiły sprzyjające okoliczności, mogące pomóc w przygotowaniu stabilnego gruntu pod budżet partycypacyjny, oraz wartości, ułatwiające zbudowanie solidnych fundamentów Twojego partycypacyjnego działania z młodzieżą. Jeśli na przykład zainteresuje Cię wartość „uczenie się”, możesz łatwo sprawdzić, które z naszych studiów przypadków warto przeanalizować, aby dowiedzieć się więcej na ten temat.

Na **stronie projektu „Youth PB Accelerator”** [↗](#) przedstawiamy cały zbiór studiów przypadków. Zachęcamy do zapoznania się z nimi oraz do dodawania na tej stronie informacji o przeprowadzonych przez Ciebie działaniach partycypacyjnych. W ten sposób możesz wzbogacić naszą bazę i podzielić się doświadczeniem z zakresu angażowania młodzieży w BP.

Sprzyjające okoliczności

Projekt	Sprzyjające okoliczności							
	Wsparcie decydentów	Prodemokratyczne rozwiązania prawne	Lokalni liderzy i liderki	Wsparcie eksperckie	Budowanie sieci kontaktów	Docenienie zaangażowania	Otwartość na uczenie się oraz mierzenie wpływu	Przedsiębiorcza postawa
PlaNET Przedsiębiorczość społeczna 2.0. Przedsiębiorczość w twoim regionie (ang. PlaNET Social Enterprise 2.0. Enterprise Your Region)				•	•			
Młody obywatel/Młodzież w działaniu			•				•	
Edukacja o budżecie partycypacyjnym w szkołach	•		•					
Szkolny budżet partypacyjny w Warszawie	•				•	•	•	
Szkolny budżet partypacyjny Mrągowa	•	•		•				
Młodzieżowy budżet obywatelski w Lublinie				•				
Młodzieżowy grant obywatelski w Sosnowcu	•	•						
Uczniowski budżet partycypacyjny w Berlinie (niemiecki: Schüler*innen Haushalt)	•			•	•	•	•	
Młodzieżowy budżet obywatelski w Szczecinie	•	•						
Młodzi tworzą zmianę – Newry, Mourne i Down (ang. Youth Leading Change, Newry, Mourne and Down)			•					
Młodzież urzeczywistnia działanie, rada miasta Derry i rada okręgu Strabane (ang. YOUth Making It Happen, Derry City and Strabane District Council)		•	•	•		•	•	
Młodzi liderzy zmian: budżet partycypacyjny w Bostonie (ang. Youth Lead the Change: Participatory Budgeting Boston)						•	•	
Zagospodarowanie obszaru lasu Garvagh (ang. Garvagh Forest Big Dish Out)			•		•			
Wspólnotowe wybory w Maryhill i Ruchill – młodzi przejmują inicjatywę (ang. Maryhill and Ruchill Community Choices – Young People taking the lead)				•		•		

Wartości

Współpraca	Kreatywność	Demokracja	Równość	Sprawczość	Wpływ	Uczenie się	Przejrzystość	Zaangażowanie
•			•			•		
•						•		•
•					•		•	•
			•				•	•
		•					•	•
•	•						•	
	•		•	•				
•		•			•	•		
•				•			•	
				•		•	•	
			•	•	•	•		
•	•	•						
•			•	•				

Sprzyjające okoliczności

Projekt	Wsparcie decydentów	Prodemokratyczne rozwiązania prawne	Lokalni liderzy i liderki	Wsparcie eksperckie	Budowanie sieci kontaktów	Docenienie zaangażowania	Otwartość na uczenie się oraz mierzenie wpływu	Przedsiębiorcza postawa
Budżet obywatelski TV w Glasgow				•				
Budżet partycypacyjny – rada miasta Altei		•					•	
Budżety partycypacyjne w szkołach w 2019 r. – rada miasta Kartageny						•		
Na co chcesz, aby twoje miasto wydawało pieniądze? Mówisz do mnie? Peligros (ang. What do you want your town to spend its money on? R’U’talking2me? Peligros)			•		•			
Budżety partycypacyjne z udziałem dzieci w 2019 r. w Rubi				•			•	
Dzieci decydują w sprawie miasta Xàtiva (hiszp. Decidei Xàtiva Infantil)						•		
Dzięcięca agora w Andaluzji (hiszp. Agora Infantil en Andalucía)					•			
Kształtowanie North Ayrshire, Młodzieżowy budżet partycypacyjny – Twoje pieniądze, Ty decydujesz (ang. Shaping North Ayrshire, Youth PB, Your Money, You Decide)	•	•	•	•	•			
Budżet partycypacyjny dla szkół średnich w Arizonie	•		•	•		•	•	
Koszt dnia szkolnego w Midlothian (ang. Midlothian Cost of the School Day)			•	•		•	•	
Młodzieżowy budżet partycypacyjny w Cascais	•	•		•				•
Szkolny budżet partycypacyjny w regionie Nord-Pas-de-Calais	•	•			•	•		
Szkolny budżet partycypacyjny w województwie podlaskim				•	•	•	•	
Szkolny budżet partycypacyjny w szkołach Infotech w Białymstoku	•			•		•	•	

Wartości

Współpraca	Kreatywność	Demokracja	Równość	Sprawczość	Wpływ	Uczenie się	Przejrzystość	Zaangażowanie
•	•		•	•				
•					•		•	•
		•	•	•		•		
								•
•	•						•	•
			•	•		•		•
•			•			•		•
•		•	•	•				
		•	•	•			•	
•			•			•		•
•		•	•				•	•
•			•	•		•		
•				•	•	•		
•					•	•		•

Zrób to sam

Zestaw narzędzi i metod do pracy z młodzieżą w budżecie partycypacyjnym

Narzędziownik „Zrób to sam” stanowi istotną część naszej publikacji. Prezentuje on zestaw gotowych i łatwych w użyciu narzędzi, które mogą być wykorzystane do przygotowania oraz wdrożenia szkolnych i młodzieżowych budżetów partycypacyjnych. Narzędzia zostały uszeregowane według etapów BP i ich rodzaju. W tabeli jest też krótki opis, w jaki sposób można każde z nich wykorzystać. Możesz je pobierać, modyfikować i stosować w pracy z młodzieżą.

ETAP 1

Zaprojektowanie i przygotowanie procesu

1

Warsztaty dla zespołu koordynującego szkolny budżet partycypacyjny

Typ narzędzia: scenariusz, film wideo, ćwiczenia

Sposób wykorzystania: Materiał prezentuje scenariusz warsztatów dla zespołu koordynującego szkolny BP. Warsztat ma na celu wypracowanie celów i założeń szkolnego budżetu partycypacyjnego oraz zaplanowanie przebiegu i sposobów organizacji poszczególnych etapów BP. Składa się ze scenariusza z opisem ćwiczeń, filmu wideo oraz gry w karty.

Regulamin szkolnego budżetu partycypacyjnego

Typ narzędzia: szablon

Sposób wykorzystania: W materiale przedstawiono wzór regulaminu szkolnego budżetu, który można modyfikować.

ETAP 2

Edukacja i informacja

2

Lekcja o szkolnym budżecie partycypacyjnym

Typ narzędzia: scenariusz

Sposób wykorzystania: Scenariusz lekcji dla dzieci i młodzieży powyżej 10. roku życia, wprowadzający w tematykę szkolnego budżetu partycypacyjnego. Zawiera ćwiczenia i materiał wideo.

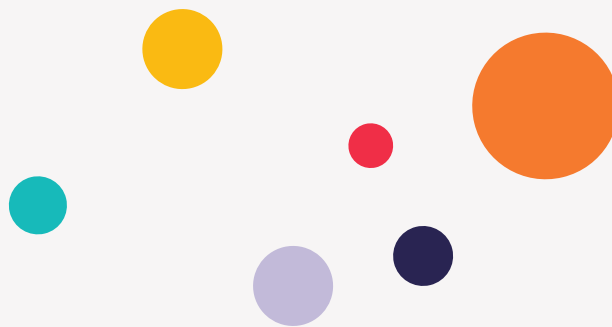
Lekcja/warsztat online o budżecie partycypacyjnym

Typ narzędzia: scenariusz

Sposób wykorzystania: Scenariusz dla młodzieży od 13. roku życia, którego celem jest zapoznanie uczniów z pojęciem budżetu partycypacyjnego i jego podstawowymi założeniami.

Pobierz ↓

Wartości budżetu partycypacyjnego

Typ narzędzia: infografika

Sposób wykorzystania: Materiał prezentuje infografikę opisującą wartości, które powinny stanowić przewodnik w planowaniu i wdrażaniu młodzieżowych budżetów partycypacyjnych. Może być wykorzystana podczas warsztatów, lekcji, prezentacji.

Wartości budżetu partycypacyjnego

Typ narzędzia: gra

Sposób wykorzystania: Narzędzie to składa się z instrukcji z opisem rozgrywki oraz 70 kart zawierających opisy wartości odpowiadających im dobrych praktyk. Gra może być wykorzystywana podczas warsztatów lub lekcji. Jej celem edukacyjnym jest przedstawienie praktycznych przykładów wykorzystania wartości w budżecie partycypacyjnym. Materiał jest dostępny w formie umożliwiającej wydrukowanie.

Metafora domu

Typ narzędzia: infografika

Sposób wykorzystania: Materiał określa infografikę z metaforą domu, która ilustruje proces tworzenia i wdrażania szkolnych/młodzieżowych budżetów partycypacyjnych. Może być wykorzystana podczas warsztatów, lekcji, prezentacji.

ETAP 3

Generowanie pomysłów i zgłaszanie projektów

3

Lekcja/warsztat online generowania pomysłów

Typ narzędzia: scenariusz

Sposób wykorzystania: Scenariusz warsztatów lub lekcji dla dzieci i młodzieży powyżej 10. roku życia na temat generowania pomysłów w ramach szkolnego budżetu partycypacyjnego. Składa się z ćwiczeń opartych na wybranych elementach myślenia projektowego: burzy mózgów i twórczego generowania pomysłów. Może być wykorzystany zarówno online, jak i bezpośrednio podczas warsztatów/zajęć.

Mapa empatii

Typ narzędzia: ćwiczenie

Sposób wykorzystania: Materiał przedstawia opis ćwiczenia, zwanego mapą empatii, które może być wykorzystane przy generowaniu pomysłów do budżetu partycypacyjnego.

Wybór projektów

4

Formularz/wniosek do szkolnego budżetu partycypacyjnego

Typ narzędzia: szablon

Sposób wykorzystania: Materiał prezentuje przykładowy formularz zgłoszeniowy, wraz z listą poparcia.

Informacje na temat sposobów głosowania w budżecie partycypacyjnym

Typ narzędzia: materiał informacyjny

Sposób wykorzystania: Materiał opisuje możliwe formy głosowania w budżecie partycypacyjnym, m.in.: internetowe, z wykorzystaniem urny wyborczej, za pomocą żetonów.

Realizacja zwycięskich projektów

5

Przykład dyplomu

Typ narzędzia: szablon

Sposób wykorzystania: Materiał zawiera edytowalny certyfikat/dyplom, na przykład dla członków zespołów koordynujących lub innych osób, którym można podziękować za ich zaangażowanie w proces BP.

Oznaczenie zwycięskiego projektu

Typ narzędzia: szablon

Sposób wykorzystania: Materiał przedstawia przykłady oznaczeń przestrzeni/obiektów, które są efektem zwycięskich projektów w budżecie partycypacyjnym.

Jak przeprowadzić ewaluację wykorzystania wartości i sprzyjających okoliczności w Twoim budżecie partycypacyjnym?

Typ narzędzia: ćwiczenia

Sposób wykorzystania: Materiał prezentuje ćwiczenie, które może zostać przeprowadzone z zespołem koordynującym jako część ewaluacji procesu BP w zakresie wartości i warunków wzmacniających proces realizacji budżetu partycypacyjnego.

Proste metody ewaluacji

Typ narzędzia: ćwiczenia

Sposób wykorzystania: W materiale przedstawiono proste sposoby ewaluacji wpływu wydarzeń i przeprowadzonych działań, takie jak emotikony i ikony uniesionych kciuków w górę / kciuków w dół.

Karta do głosowania

Typ narzędzia: szablon

Sposób wykorzystania: W materiale przedstawiono przykładową kartę do głosowania w szkolnym budżecie partycypacyjnym.

Obrazkowa karta do głosowania

Typ narzędzia: szablon

Sposób wykorzystania: Materiał zawiera przykładową kartę do głosowania w szkolnym budżecie partycypacyjnym, dostosowaną do możliwości najmłodszych uczniów – na przykład tych, którzy nie potrafią jeszcze czytać.

ETAP 6

Refleksja i wnioski na przyszłość

6

Ankieta ewaluacyjna

Typ narzędzia: szablon

Sposób wykorzystania: Materiał prezentuje prostą ankietę ewaluacyjną, która może zostać przeprowadzona wśród wszystkich uczniów na zakończenie szkolnego budżetu partycypacyjnego.

Ewaluacyjne bingo

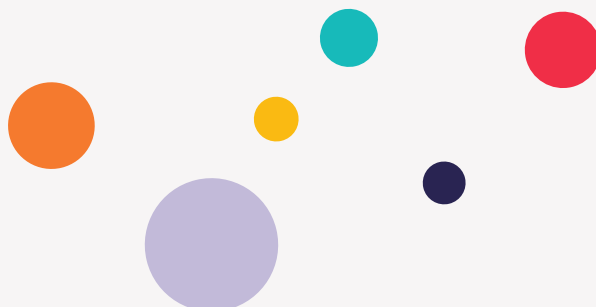
Typ narzędzia: ćwiczenie

Sposób wykorzystania: Materiał przedstawia opis ćwiczenia, które można przeprowadzić z zespołem koordynującym w ramach ewaluacji procesu BP pod kątem doświadczeń i umiejętności zdobytych przez jego członków.

Warsztat podsumowujący/ ewaluacyjny

Typ narzędzia: scenariusz

Sposób wykorzystania: Materiał przedstawia scenariusz warsztatów lub lekcji dla dzieci i młodzieży powyżej 10. roku życia, podsumowującej szkolny BP.

Inne zasoby

Poniższe publikacje zostały stworzone poza projektem i można je pobrać bezpłatnie.

Hear the Voice. Make the Change. 10 ways to record and evaluate your Participatory Budgeting project (Wysłuchaj głosu innych. Dokonaj zmian. 10 sposobów na ewaluację projektu budżetu partycypacyjnego)

Autorzy: Jez Hall, Alan Budge

Organizacja: PB Partners, Shared Future CIC

Ciekawe informacje, które możesz tam znaleźć: wprowadzenie do ewaluacji budżetu partycypacyjnego, 10 działań w ramach ewaluacji BP, konkretne metody ewaluacji.

EN

Pobierz ↓

Szkolny budżet partycypacyjny – wskazówki dla początkujących

Autorzy: Adam Chabiera, Weronika Chodacz, Maria Jagaciak, Katarzyna Pliszczyńska, Mateusz Wojcieszak

Organizacja: Fundacja Pole Dialogu, Fundacja Stocznia

Ciekawe informacje, które możesz tam znaleźć: model postępowania krok po kroku, w jaki sposób wdrożyć budżet szkolny, informacje o potrzebnych zasobach, praktyczne wskazówki na temat wdrażania BP w szkole.

PL

Pobierz ↓

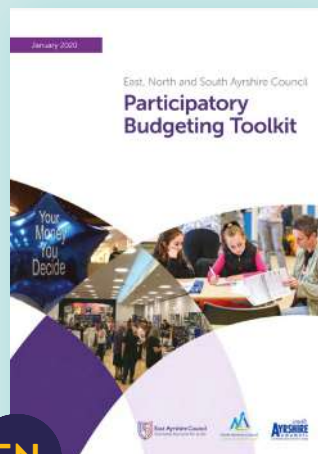
Participatory Budgeting Toolkit

(Budżet partycypacyjny – narzędziownik)

Organizacja: East, North and South Ayrshire Councils, Convention of Scottish Local Authorities (COSLA) PB Team (Rady Wschodniego, Północnego i Południowego Ayrshire, Porozumienie Szkockich Władz Lokalnych (COSLA)

Ciekawe informacje, które możesz tam znaleźć: budżet partycypacyjny w 10 prostych krokach, modele budżetowania partycypacyjnego, kwestie równości i integracji społecznej.

Pobierz ↓

EN

Participatory budgeting toolkit

(Budżet partycypacyjny – narzędziownik)

Organizacja: Llywodraeth Cymru (rząd Walii)

Ciekawe informacje, które możesz tam znaleźć: warunki, wartości, zasady i kluczowe czynniki, które mogą stanowić podstawę pomyślnie zrealizowanych projektów w ramach budżetu partycypacyjnego.

Pobierz ↓

EN

Guide to Participatory Budgeting in Schools

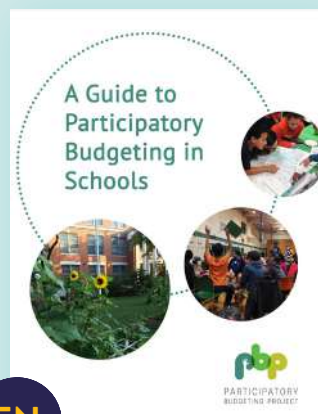
(Przewodnik po budżetach partycypacyjnych w szkołach)

Autorzy: Valeria Mogilevich, Melissa Appleton i Maria Hadden

Organizacja: Participatory Budgeting Project (Projekt Budżetu Partycypacyjnego)

Ciekawe informacje, które możesz tam znaleźć: seria scenariuszy lekcji dla szkół ponadgimnazjalnych (proponując 45-minutowych lekcji, które pomogą Ci przejść przez cały proces tworzenia szkolnego budżetu), przydatne arkusze.

Pobierz ↓

EN

Dodatek:

Jak lepiej zrozumieć wartości i wykorzystać je w młodzieżowym budżecie partycypacyjnym?

W tym rozdziale poruszymy ważny temat wartości oraz wyjaśnimy, co kryje się za hasłami, które pojawiły się w jednym z wcześniejszych rozdziałów tego przewodnika: *Stwórz solidne fundamenty* →.

Nie jest łatwo mówić o wartościach z młodymi osobami. Może się wydawać, że są to jedynie abstrakcyjne pojęcia, podczas gdy ręce rwą się już do działania. Dlatego przygotowaliśmy prostą grę karcianą, za pomocą której w formie zabawy możesz rozmawiać o wartościach budżetu partycypacyjnego w Twojej szkole lub organizacji.

Wersję gry do wydruku wraz z instrukcją można pobrać tutaj:

Pobierz ↓

Współpraca

Jak rozumiemy tę wartość?

Współpraca określa działanie polegające na pracy w grupie w celu zbudowania silnej wspólnoty. Kiedy pracujemy razem, ramię w ramię, trudne zadania stają się łatwiejsze i możemy osiągnąć więcej.

Wierzmy, że działania wychodzą lepiej, kiedy oparte są na współpracy. Zakładamy, że to, co ją definiuje, to podział pracy, wzajemność i wymiana pomysłów.

Celem Twoich działań w projekcie czy przy szkolnym budżecie partycypacyjnym powinno być również wytworzenie poczucia wspólnoty, którą łączy ten sam cel. Aby to osiągnąć, ludzie muszą sobie zaufać i być pewni, że będą wspierani bez względu na przeszkody, które napotkają na swojej drodze. Na atmosferze zaufania korzystają wszyscy w grupie.

Pełna zaufania i szeroka współpraca jest kluczowa w przezwyciężaniu naturalnych różnic i uczeniu się od siebie nawzajem. Jest ona doskonałym potwierdzeniem powiedzenia: „wiele rąk czyni pracę lżejszą”.

**Pracujemy ramię
w ramię, aby zbudować
silną wspólnotę.**

Na współpracę warto zwrócić szczególną uwagę w następujących etapach budżetu partycypacyjnego:

1 Zaprojektowanie i przygotowanie procesu

Jak Skoncentruj się na tym, co łączy wszystkich uczestników, i spróbuj wykorzystać to, co jest wspólne – na przykład przy określeniu celu Waszego budżetu lub dzieląc się zadaniami w grupie według posiadanych zdolności.

Dlaczego Wspólny cel pozwala generować w uczestnikach większą energię – poczucie sensu i związania z celem jest ważne!

2 Edukacja i informacja

Jak Promuj BP intensywnie i informuj o nim w swojej szkole lub organizacji, w której działasz, kiedy tylko nadarzy się okazja.

Dlaczego Współpraca nie zadziała, jeśli większość osób nie będzie znała zasad budżetu partycypacyjnego oraz nie otrzyma podstawowych informacji o nim. Informacja to pierwszy krok do włączenia!

3 Generowanie pomysłów i zgłaszanie projektów

Jak Udostępnij uczestnikom materiały edukacyjne i stwórz przestrzeń do dzielenia się pomysłami. Promuj postawę pomagania sobie nawzajem – na przykład w tworzeniu projektów do BP. Możesz w tym celu organizować specjalne wydarzenia.

Dlaczego Szkoła nie jest naturalnym środowiskiem do wzajemnego pomagania – w dużej mierze jest nastawiona na ocenianie i rywalizację. Dlatego stworzenie odpowiedniej przestrzeni do pracy w większej grupie leży po stronie zadań zespołu koordynacyjnego.

Z poniższych studiów przypadków dowiesz się, jak w praktyce zapewniono realizację niniejszej wartości:

Rada Miasta Alicante: W tym działaniu skupiono się na zbudowaniu podejścia, które tworzy przestrzeń do współpracy. Zorganizowano liczne spotkania, podczas których zróżnicowane grupy mogły rozmawiać, wymieniać się poglądami i zbierać pomysły od innych. Taka strategia miała na celu wspieranie współzależności, budowanie poczucia wspólnego celu i wzmacnianie relacji między mieszkańcami.

Uczniowski budżet partycypacyjny w Berlinie (niem. Schüler*innen Haushalt): Szczególną uwagę zwrócono na włączenie osób należących do różnych mniejszości, które mogą mieć mniejsze szanse lub pochodzić ze środowisk defaworyzowanych. Wykorzystano podejście włączające, tak aby wszyscy uczniowie mogli być zaangażowani na każdym etapie realizacji szkolnego budżetu partycypacyjnego.

Kreatywność

Jak rozumiemy tę wartość?

Kreatywność jest rozumiana jako zdolność ludzi do generowania nowych koncepcji lub pomysłów. Coś jest kreatywne, kiedy ludzie są w stanie myśleć nieszablonowo, wychodząc poza utarte ścieżki. Podstawą kreatywności jest współtworzenie procesu przy zaangażowaniu możliwie wielu podmiotów i osób reprezentujących różne sposoby myślenia. Na przykład w szkole są to tak zróżnicowane grupy jak uczniowie pracujący razem z nauczycielami i rodzicami.

Współtworzenie to wspólne generowanie, projektowanie i rozwijanie pomysłów. Kluczowa jest tu rola osób zaangażowanych w projekt od początku do końca. Czasem wymaga to postawienia w centrum uwagi tych podmiotów, na które wyniki i decyzje procesu twórczego mają wywrzeć największy wpływ – na przykład w szkolnym budżecie partycypacyjnym będą to uczniowie.

Do rozwijania kreatywności w sobie i procesach, które tworzymy, potrzebna jest odwaga i pewność siebie – nowe podejście zazwyczaj wywołuje kontrowersje albo zwyczajnie trudno się do niego przyzwyczaić. Przy tej okazji nie zapominamy też, że BP z udziałem młodych powinien być dobrą zabawą. Dzięki temu nauka przychodzi łatwiej, a demokratyczne wartości kojarzą się z czymś pozytywnym.

**Osiągamy lepsze wyniki
dzięki wyobraźni, życzliwości
i dobrej zabawie.**

Na *kreatywność* warto zwrócić szczególną uwagę w następujących etapach budżetu partycypacyjnego:

1 **Zaprojektowanie i przygotowanie procesu**

Jak Zadbaj o sprzyjające otoczenie oraz odpowiednie warunki i zasoby, które mogą wzmocnić kompetencje uczestników oraz ich kreatywność przy podejmowaniu decyzji w sprawie zasad i przebiegu szkolnego budżetu – na przykład poprzez warsztaty kreatywne na pierwszym spotkaniu zespołu koordynacyjnego.

Dlaczego Jednym z głównych zadań zespołu koordynującego jest zaplanowanie przebiegu całego budżetu partycypacyjnego. Od nich zależy, w jakim stopniu zaplanowane działania stworzą przestrzeń na kreatywność dla wszystkich, którzy chcą się zaangażować.

3 **Generowanie pomysłów i zgłaszanie projektów**

Jak Zachęcaj do myślenia dywergencyjnego. Akceptuj wszystkie nowe pomysły, nawet, jeśli są niekonwencjonalne (oczywiście w granicach wcześniej ustalonych zasad, kultury osobistej i prawa!).

Dlaczego Tylko w ramach procesu, który jest rzeczywiście otwarty na nowe głosy i nowe kierunki, pojawiają się naprawdę innowacyjne pomysły.

6 **Refleksja i wnioski na przyszłość**

Jak Wypróbuj nowe metody ewaluacji, także te niestandardowe, i bądź gotowy do uczenia się na własnych błędach i sukcesach.

Dlaczego Kreatywność zwykle się zwiększa, jeśli proces jest powtarzany. Ocena błędów i proponowanie nowych pomysłów ma zasadnicze znaczenie dla odpowiedniego rozwoju Twojego budżetu partycypacyjnego.

Z poniższych studiów przypadków dowiesz się, jak w praktyce zapewniono realizację niniejszej wartości:

„Zagospodarowanie obszaru lasu Garvagh” (ang. Garvagh Forest Big Dish Out): Poprzez pracę z naturą, eksplorowanie lasu i poznawanie jego historii oraz pracę zespołową powstały nowe pomysły, jakie rozwiązania w nim zastosować, aby były korzystne dla całej społeczności.

Budżet partycypacyjny dla szkół średnich w Arizonie: Młodzi ludzie nauczyli się wypracowywać pomysły, udoskonalać je, a następnie decydować, które zgłosić jako projekty. Poprzez powtarzanie tego procesu w kilku szkołach przez wiele lat można było wprowadzić ulepszenia, które zachęciły do jego przyjęcia i zastosowania inne placówki oświatowe w tym stanie.

Demokracja

Jak rozumiemy tę wartość?

Demokracja oznacza, że możemy uczestniczyć w procesach decyzyjnych, które mają wpływ na nasze życie. Przestrzegamy zasad, wypełniamy swoje obywatelskie obowiązki i szanujemy innych. Demokracja to też zobowiązanie dla władzy i osób decyzyjnych – mają one działać na korzyść osób, które reprezentują.

Aktywny obywatel czy uczeń działa skuteczniej w swojej społeczności, jeśli rozumie swoje demokratyczne prawa i obowiązki. Uznaje demokrację za wartość i kieruje się nią w codziennych wyborach.

W demokracji szanujemy nasze różnice, ponieważ wierzymy, że czynią one nas silniejszymi. Dlatego pozwalamy wszystkim wokół nas wyrażać swoje pomysły i działać zgodnie ze swoimi przekonaniem, tak aby podejmowane decyzje były akceptowane przez całą społeczność.

Pracując w grupie, dbamy o siebie nawzajem. Wspólnie podejmujemy decyzje, aby uniknąć egoizmu i niesprawiedliwości.

Na *demokrację* warto zwrócić szczególną uwagę w następujących etapach budżetu partycypacyjnego:

1 Zaprojektowanie i przygotowanie procesu

Jak Upewnij się, że proces uzgadniania zasad budżetu jest dostępny dla wszystkich i że każdy może zaproponować własną zasadę.

Dlaczego Zasady stworzone przez członków społeczności to zasady, które są przez nich respektowane!

3 Generowanie pomysłów i zgłaszanie projektów

Jak Każdy uczestnik procesu BP – czy to w szkole, czy w społeczności lokalnej – może zgłosić własny pomysł, przestrzegając wspólnie wypracowanych zasad.

Dlaczego Im bardziej różnorodne projekty i różni ich autorzy, tym większa szansa na wysoką frekwencję na etapie głosowania.

4 Wybór projektów

Jak Upewnij się, że wszyscy znają zasady głosowania i wiedzą, że mogą wziąć w nim udział.

Dlaczego Głosowanie leży u podstaw demokracji, ponieważ pozwala podejmować decyzje poprzez porównanie różnych punktów widzenia – pamiętaj tylko, że informacja o głosowaniu musi być powszechna!

Z poniższych studiów przypadków dowiesz się, jak w praktyce zapewniono realizację niniejszej wartości:

Młodzieżowy budżet partycypacyjny w Cascais: W ramach młodzieżowej edycji BP realizowanego w Cascais szczególną uwagę zwracano na to, aby uczestnicy zrozumieli rolę państwa i miasta w działaniach na rzecz młodych osób.

„Kształtowanie North Ayrshire”, „Młodzieżowy budżet partycypacyjny – Twoje pieniądze, Ty decydujesz” (ang. *Shaping North Ayrshire, Youth PB, Your Money, You Decide*): Projekt ten pomógł młodym ludziom uświadomić sobie, że ich głos ma znaczenie i że jest traktowany poważnie. Umożliwił im uczestniczenie jako obywatelom w wielu innych procesach BP prowadzonych przez władze miasta. Był powiązany z szerszymi strategiami na rzecz wzmocnienia pozycji młodzieży, takimi jak Rok Młodych Ludzi (ang. *Year of Young People*) w 2018 roku.

Równość

Jak rozumiemy tę wartość?

Równość oznacza, że każdy jest oceniany i traktowany sprawiedliwie oraz bezstronnie. Nie stawiamy barier, które utrudnią innym zaangażowanie się.

W działaniach, w których szanowana jest wartość równości, nie ma miejsca na faworyzowanie czy jakiegokolwiek zachowania dyskryminacyjne. Wszyscy mogą korzystać ze swoich demokratycznych praw.

Włączenie się w proces BP oznacza, że słuchamy różnych opinii, doceniamy różnice między nami i jesteśmy gotowi od siebie się uczyć. Dbanie o zasadę równości jest bardzo ważne na etapie projektowania procesów BP. Jest to moment, kiedy szukamy rozwiązań i pomysłów, w jaki sposób umożliwić osobom znajdującym się w niekorzystnej sytuacji – na przykład ze względu na ich tożsamość, pochodzenie – pełne uczestniczenie w życiu społecznym. Tak właśnie dążymy, aby wszyscy mogli cieszyć się równymi szansami.

Głos i uczucia każdego są tak samo ważne i zapewnienie równych szans jest naszym wspólnym celem.

Na równość warto zwrócić szczególną uwagę w następujących etapach budżetu partycypacyjnego:

1 Zaprojektowanie i przygotowanie procesu

Jak Upewnij się, że zasady BP pozwalają na sprawiedliwe i bezstronne traktowanie wszystkich na każdym etapie procesu.

Dlaczego Każdy ma prawo do sprawiedliwego i równego traktowania oraz bycia wysłuchanym – takie nastawienie będzie procentować wzrostem zaangażowania.

2 Edukacja i informacja

Jak Podejmij dodatkowe wysiłki, aby informować i wspierać osoby będące w niekorzystnej sytuacji.

Dlaczego Równość można osiągnąć tylko poprzez zapewnienie takich samych szans dla wszystkich.

6 Refleksja i wnioski na przyszłość

Jak Oceniaj proces pod kątem uzgodnionych kryteriów, takich jak sprawiedliwe traktowanie wszystkich.

Dlaczego Dobrze przygotowana ewaluacja pokazuje niedoskonałości procesu, których na pierwszy rzut oka nie widać. Dlatego opracowując ją, pamiętaj o metodach pogłębionych, takich jak na przykład wywiady indywidualne i grupowe z pomysłodawcami, których projekty nie wygrały głosowania.

Z poniższych studiów przypadków dowiesz się, jak w praktyce zapewniono realizację niniejszej wartości:

„Młodzi tworzą zmianę – Newry, Mourne i Down” (ang. **Youth Leading Change, Newry, Mourne and Down**): Podczas miejskiego BP podjęto wysiłki, by dotrzeć do grup i organizacji, które specjalizowały się w pracy z młodymi osobami, w szczególności z niepełnosprawnością, w celu zwiększenia możliwości ich udziału i poczucia bezpieczeństwa w procesie.

„PlaNET Przedsiębiorczość społeczna 2.0. Przedsiębiorczość w twoim regionie” (ang. **PlaNET Social Enterprise 2.0. Enterprise Your Region**): Projekt został przeprowadzony w czterech krajach i opierał się na międzynarodowej współpracy sieci ekspertów oraz praktyków w ramach programu Erasmus+. BP został w nim wykorzystany jako okazja do nauki dla młodzieży zagrożonej wykluczeniem z przyczyn ekonomicznych. Docelowymi odbiorcami projektu były szkoły ze zdegradowanych społecznie regionów, zwłaszcza z wysoką stopą bezrobocia, ponieważ istniało niewielkie prawdopodobieństwo, że skontaktują się z nimi organizacje pozarządowe i osoby pracujące z młodzieżą, posiadające zasoby i udzielające wsparcia w realizacji BP w szkołach.

Sprawczość

Jak rozumiemy tę wartość?

Sprawczość definiuje to, że ludzie, rozwijając swoje kompetencje i umiejętności, zyskują większą zdolność do wyrażania swoich potrzeb, nabierają pewności siebie i mogą samodzielnie podejmować działania. Młodzi w ten sposób kreują swoją przyszłość.

Przy budowaniu sprawczości ważny jest wpływ, jaki jednostka, organizacja lub społeczność ma na przeprowadzenie procesu. Taki rodzaj oddziaływania często łączy się z tym, jaki kapitał społeczny ta jednostka posiada. Jeśli znajduje się ona na marginesie społeczeństwa lub jest w jakiś sposób wykluczona, ma niewielką możliwość oddziaływania na swoją sytuację.

Kiedy głosy ze społeczności są wyraźnie artykułowane, dysponenci budżetu są bardziej skłonni do nadawania priorytetów ich celom. Innym aspektem sprawczości jest kultura aktywnego słuchania i szacunku, w tym zdolność osób sprawujących władzę do wysłuchania tego, o czym się do nich mówi.

Wzmocnienie podmiotowości często jest opisywane jako proces, w którym stajemy się silniejsi i bardziej pewni siebie, szczególnie w zakresie kontrolowania własnego życia i dochodzenia swoich praw. Podsumowując, proces BP powinien sprawić, że jednostka lub społeczność nabierze pewności siebie, uwierzy w to, że jej głos ma znaczenie i że może ona skutecznie działać. To sprawi, że lepiej zrozumie, jak wprowadzać zmiany, które są dla niej ważne.

Nasze słowa mogą wywierać wpływ, nasze działania prowadzą do zmian i uczymy się, w jaki sposób zmieniać nasze otoczenie. Młodzi ludzie kreują swoją przyszłość.

Na sprawczość warto zwrócić szczególną uwagę w następujących etapach budżetu partycypacyjnego:

3 Generowanie pomysłów i zgłaszanie projektów

Jak Zaangażuj wszystkich w zgłaszanie pomysłów do budżetu i wzmocnij głosy, które słychać słabiej.

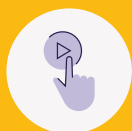
Dlaczego Wzmocnienie mniej doświadczonych osób ma ogromne znaczenie dla zwiększenia ich poczucia pewności siebie.

4 Wybór projektów

Jak Znajdź czas na przedyskutowanie lub zweryfikowanie pomysłów, zanim podejmiesz ostateczną decyzję.

Dlaczego Osoby nieśmiałe i pochodzące z grup defaworyzowanych mogą potrzebować zachęty i wsparcia, ponieważ obawiają się wykluczenia.

5 Realizacja zwycięskich projektów

Jak Znajdź sposób, aby zaangażować młodych ludzi w realizację ich pomysłów lub projektów.

Dlaczego Pewność siebie wzrasta i uczymy się więcej poprzez działanie w praktyce – na przykład przy wyborze i zamawianiu konkretnych urządzeń z projektów, które wygrały głosowanie w szkolnym BP.

Z poniższych studiów przypadków dowiesz się, jak w praktyce zapewniono realizację niniejszej wartości:

„Młodzieżowy Grant Obywatelski w Sosnowcu”: Młodzi ludzie byli odpowiedzialni za przeprowadzenie BP w swoich szkołach – prowadzili działania edukacyjne i organizowali poszczególne etapy procesu, tzn. samodzielnie zgłaszali projekty, byli odpowiedzialni za ich promocję oraz aktywnie uczestniczyli w głosowaniu.

„Młodzi liderzy zmian: budżet partycypacyjny w Bostonie” (ang. Youth Lead the Change: Participatory Budgeting Boston): Wzrost świadomości obywatelskiej i motywacji do zaangażowania był kluczowy w ramach procesu na szczeblu miejskim. Młodzi ludzie, tzw. liderzy zmian, zostali najpierw przeszkoleni, a następnie współdziałali z pracownikami urzędu miejskiego w ramach komitetów tematycznych, aby zamienić pomysły rówieśników w wykonalne projekty.

Wpływ

Jak rozumiemy tę wartość?

Wpływ opisuje efekt lub zmianę, która zaszła w szkole lub naszej społeczności dzięki podjętym przez nas krokom. Współdecydując o budżecie, mamy bezpośredni wpływ na finanse swojej szkoły lub społeczności. Nasze pomysły zamieniamy na realne działanie – w ten sposób bierzemy odpowiedzialność za świat wokół nas.

Udział młodzieży i dorosłych w procesach BP powinien mieć bezpośredni wpływ zarówno na dany budżet, jak i na nich samych. Budżet partycypacyjny to coś więcej niż konsultacje społeczne próbuje on rozwiązać problemy społeczne poprzez zaangażowanie wszystkich w poszukiwanie rozwiązań i przezwyciężanie istniejących barier.

Jeżeli proces budżetu partycypacyjnego jest prowadzony w sensowny i dobrze zaprojektowany sposób, to powinien on skutkować zdobywaniem przez młode osoby nowych umiejętności czy sprzyjać odkrywaniu talentów. Na szczeblu miejskim lub w społeczności lokalnej powinien on prowadzić do poprawy jakości usług publicznych, efektywnego, celowego i skutecznego wydatkowania środków oraz zaspokojenia potrzeb społecznych mieszkańców. Niniejsze działania mogą mieć wpływ na jednostkę lub zbiorowość. Mogą odnosić się do wymiernych efektów, takich jak zmniejszenie przestępczości lub wandalizmu czy też poprawę wyników egzaminów, jak również oznaczać osiągnięcie pewnych celów w aspekcie jakościowym, takich jak postrzeganie danej społeczności jako bezpieczniejszej i bardziej przyjaznej lub wypracowanie gotowości do podejmowania nowych wyzwań. Warto, by proces ewaluacji budżetu partycypacyjnego obejmował ocenę wpływu i by wzięta w niej udział jak najszersza grupa uczestników. Jeśli to możliwe, warto zlecić takie badanie podmiotowi zewnętrznemu.

**Rozwiązujemy problemy
poprzez nasze działania
i tworzymy nowe możliwości.**

Na wpływ warto zwrócić szczególną uwagę w następujących etapach budżetu partycypacyjnego:

1 Co-Design and Prepare

Jak Poświęć czas na określenie celów, ale także rezultatów, które chcesz osiągnąć, realizując dany BP.

Dlaczego Niemożliwe jest stwierdzenie, czy odniosłeś sukces, jeśli nie wiesz, do jakiej zmiany dążysz.

5 Realizacja zwycięskich projektów

Jak Dokumentuj i celebruj realizację projektów, które wygrały głosowanie w BP – na przykład zaproś całą społeczność szkoły na otwarcie nowego kącika relaksu i przy tej okazji zrób dobre zdjęcia, porozmawiaj z pierwszymi jego użytkownikami.

Dlaczego Określenie wpływu BP oraz wskazanie, dlaczego udało się to wyzwanie zrealizować, jest trudne bez dobrej dokumentacji.

6 Refleksja i wnioski na przyszłość

Jak Porównaj to, co zamierzałeś osiągnąć, z tym, co faktycznie zostało osiągnięte. Nieustannie dąż do uzyskania informacji zwrotnej.

Dlaczego Ewaluacja końcowa to dobra okazja, by zbadać wpływ szkolnego budżetu na społeczność szkolną. Może dostarczyć argumentów, by szkolny budżet na trwałe wpisał się w działalność szkoły, albo wskazówek, co warto w przyszłości zmienić, by jego efekty były trwalsze.

Z poniższych studiów przypadków dowiesz się, jak w praktyce zapewniono realizację niniejszej wartości:

Młodzieżowy budżet partycypacyjny w Cascais: Młodzi ludzie mogli zgłaszać propozycje projektów do ujęcia w budżecie miejskim. W ostatnich latach zwyciężyły trzy takie projekty: budowa cyfrowych przystanków autobusowych (wiaty z obsługą wifii i gniazdkami do ładowania baterii słonecznych), stworzenie „ławek społecznych”, gdzie młodzi ludzie mogą się spotykać (a przy okazji ładować swoje urządzenia elektroniczne), oraz organizacja Festiwalu Kina Młodzieżowego.

Uczniowski budżet partycypacyjny w Berlinie (niem. Schüler*innen Haushalt): Twórcy budżetu skupili się na dobrej ewaluacji działań. Dzięki niej wiedzą, jakie jakościowe cele zostały osiągnięte przez zespoły – na przykład zdecydowana większość badanych uczniów (90%) jest zdania, że uczestnicząc w szkolnym budżecie partycypacyjnym, zrobili coś pożytecznego.

Uczenie się

Jak rozumiemy tę wartość?

Uczenie się obejmuje wszystko, co ludzie zaangażowani w proces budżetu partycypacyjnego z niego wynoszą. Uczenie się jest czymś więcej niż tylko sumą tego, co osiągamy. Jest procesem osobistego rozwoju, jaki dokonuje się podczas przygody z budżetem partycypacyjnym.

Dzięki BP uczymy się, jak być dobrymi obywatelami. Rozwój umiejętności debatowania oraz rozumienie mechanizmów politycznych i finansowych, których można doświadczyć w budżecie partycypacyjnym, jest praktykowaniem demokracji. Uczestnictwo w procesie BP przynosi istotne korzyści organizacjom i społeczności: wpływa na polepszenie kondycji instytucji, przełamuje marazm i nieufność obywateli. Przedstawicielom władzy oferuje narzędzia do oceny i poprawy zarządzania sprawami publicznymi.

Budżet partycypacyjny jako proces edukacji nieformalnej charakteryzuje się elastyczną strukturą pedagogiczną i dydaktyczną, która pozwala na uczenie się przez zaangażowanych w niego aktorów na wysokim poziomie. Dlatego – jak wynika z naszych doświadczeń – młodzież bardzo chętnie się w niego angażuje.

Poprzez uczestniczenie w procesie partycypacyjnym obywatele w każdym wieku zdobywają wiedzę i jednocześnie przyczyniają do rozwoju demokracji oraz kultury politycznej, z którą się stykają. Początkowo ich motorem działania jest dążenie do zmian i poprawy sytuacji (na przykład współdecydowanie o tym, jak zainwestować środki z miejskiego funduszu w swoich dzielnicach), jednakże ostatecznie jednym z elementów, który cenią sobie najbardziej, jest wiedza, którą zdobywają w trakcie tego procesu.

**Słuchając, czując i myśląc
o tym, jak poprawić świat wokół
siebie, stajemy się zmianą,
którą chcemy zobaczyć.**

Na uczenie się warto zwrócić szczególną uwagę w następujących etapach budżetu partycypacyjnego:

2 Edukacja i informacja

Jak To od Ciebie zależy, jak wykorzystasz proces BP do zdobywania wiedzy przez młodych ludzi. Na wszystkich etapach BP możesz przeprowadzać lekcje o wyborach czy wartościach demokratycznych.

Dlaczego Ludzie uczą się nowych umiejętności i zdobywają wiedzę nie tylko na etapie „Edukacja i informacja”, ale przez cały czas trwania procesu BP. Warto o tym pamiętać!

4 Wybór projektów

Jak Ludzie uczą się nowych umiejętności i zdobywają wiedzę nie tylko na etapie „Edukacja i informacja”, ale przez cały czas trwania procesu BP. Warto o tym pamiętać!

Dlaczego Uczenie się zachodzi wtedy, gdy porzucamy to, co znamy, i poruszamy się po nieznanym terenie, gdy wychodzimy ze swoich stref komfortu.

6 Refleksja i wnioski na przyszłość

Jak Na każdym etapie procesu znajdź czas na zastanowienie się, czego się uczysz, co musisz zmienić lub dostosować.

Dlaczego Proces uczenia zamyka się, kiedy nazwiemy to, czego się nauczyliśmy, głośno wypowiemy zdobyte informacje.

Z poniższych studiów przypadków dowiesz się, jak w praktyce zapewniono realizację niniejszej wartości:

„Budżet obywatelski TV w Glasgow” (ang. PB TV Glasgow): Grupy młodych osób oprócz angażowania się w proces BP – zgłaszania pomysłów, pisania projektów i głosowania – miały okazję do rozwijania swoich zainteresowań reporterskich i związanych z nowymi mediami. Było to możliwe, ponieważ ich działaniom towarzyszyło wsparcie w tworzeniu internetowych programów telewizyjnych.

Dziecięca Agora w Andaluzji: Celem programu była zmiana środowiska klasy w przestrzenie, w których uczniowie mogą podejmować decyzje. Młodzi ludzie analizowali swoje otoczenie, przedstawiali propozycje projektów, wspólnie wybierali projekty tworzenia, użytkowania lub zagospodarowania przestrzeni publicznych, które odpowiadały ich potrzebom. Oprócz walorów demokratycznych proces ten miał więc cele edukacyjne, związane z wiedzą o przestrzeni architektonicznej szkoły.

Przejrzystość

Jak rozumiemy tę wartość?

Przejrzystość jest podstawową wartością przy realizacji budżetu partycypacyjnego (zarówno miejskiego, jak też szkolnego), gdyż gwarantuje klarowność i uczciwość procesu. Zakłada pełną jawność oraz gotowość do publicznego rozliczenia się ze zrealizowanych działań.

Jeżeli proces BP jest przejrzysty, a role, obowiązki i zasady w nim są jasno określone, wówczas ludzie wiedzą, kiedy, w jaki sposób i dlaczego mogą lub powinni się w niego zaangażować. Dzięki wymianie informacji coraz lepiej rozumieją zasady finansowania miast czy szkół, mają też świadomość, że w BP każdy może uczestniczyć, a decydenci są uczciwsi w kwestii sposobu wykorzystywania środków publicznych.

Budżet partycypacyjny powinien opierać się na przyjaznych dla zwykłych ludzi procedurach, a obowiązkiem jego organizatorów jest zapewnienie wsparcia dla osób chcących w nim uczestniczyć. Zasadnicze znaczenie ma również to, aby o możliwości udziału w nim zostało poinformowanych jak najwięcej obywateli.

Wypracowujemy zrozumiałe zasady, a następnie wszyscy zgadzamy się, że będziemy ich przestrzegać.

Na przejrzystość warto zwrócić szczególną uwagę w następujących etapach budżetu partycypacyjnego:

1 Zaprojektowanie i przygotowanie procesu

Jak Utwórz zespół roboczy składający się z przedstawicieli wszystkich zainteresowanych grup – ogłoś rekrutację do niego lub przedstaw jasne kryteria wyboru.

Dlaczego Wspólnie wypracowany proces będzie akceptowalny przez wszystkich. Jasne zasady stanowią pierwszy krok do zapewnienia wysokiego stopnia zaangażowania.

2 Edukacja i informacja

Jak Podawaj jasne informacje, na przykład o głosach oddanych na każdy projekt. Publikuj je w widocznych miejscach, w tym w Internecie. Podkreśl, że ci, którzy wygrali, wygrali zgodnie z ustalonymi zasadami.

Dlaczego Dzięki przejrzystości wszyscy uczestnicy przekonają się, że warto wziąć udział w procesie BP, że przynosi on wymierne rezultaty oraz że ich udział jest ważny.

4 Wybór projektów

Jak Wyraźnie wyjaśnij zasady głosowania i przedstaw opisy zgłoszonych projektów. Głosowanie w BP powinno przypominać to, które odbywa się w prawdziwych wyborach: powinno być tajne, równe i bezpośrednie.

Dlaczego Zrozumiały proces decyzyjny jest w stanie przezwyciężyć bariery uczestnictwa, które są w świadomości wielu młodych. Wzmacnianie transparentności buduje również legitymizację budżetu partycypacyjnego.

Z poniższych studiów przypadków dowiesz się, jak w praktyce zapewniono realizację niniejszej wartości:

Edukacja o budżecie partycypacyjnym w szkołach w Warszawie: Każda szkoła zorganizowała debaty, podczas których uczniowie zaprezentowali swoje projekty, poddane następnie pod dyskusję w lokalnej społeczności. Uczestnicy mogli o nie dopytywać i je komentować.

Młodzieżowy budżet partycypacyjny w Cascais: Proces odbywał się w cyklu rocznym, z wyraźnie wyznaczonymi etapami, jasno wskazującymi, kiedy i w jaki sposób młodzi ludzie mogą w nim uczestniczyć. Udostępniono im również zasady dotyczące uczestnictwa oraz przedstawiono uzasadnienie przyjęcia określonych rozwiązań.

Zaangażowanie

Jak rozumiemy tę wartość?

O zaangażowaniu, czy inaczej o uczestnictwie, możemy mówić, kiedy ludzie decydują się na podejmowanie systematycznych działań, zamiast punktowych i jednorazowych.

Służy to z jednej strony dobremu samopoczuciu uczestników, z drugiej – rozwija demokrację w ich szkole czy społeczności lokalnej.

Młodzi ludzie powinni móc uczestniczyć w procesach partycypacyjnych, jeśli tego chcą. Jeśli dostrzegą wartość w danym przedsięwzięciu, wówczas zdecydują się na udział w nim nie dlatego, że ktoś im każe, ale dlatego, że widzą, iż ich uczestnictwo może coś zmienić. Jeśli zaproponujemy młodym coś atrakcyjnego, dopasowanego do ich potrzeb, chętnie poświęcą swój czas i energię zupełnie dobrowolnie. Mogą się oni zaangażować się w budżet partycypacyjny na różne sposoby: na przykład oddając głos na projekty, uczestnicząc w tworzeniu zasad BP bądź też składając własne projekty.

Decydujemy się być pracowici i zaangażowani w działania, które są ważne dla nas i dla innych.

Na zaangażowanie warto zwrócić szczególną uwagę w następujących etapach budżetu partycypacyjnego:

1 Zaprojektowanie i przygotowanie procesu

Jak Upewnij się, że etap projektowania został zaplanowany z wyprzedzeniem i ogłoszony publicznie. Uczniowie powinni mieć możliwość zaangażowania się na rozmaite sposoby, nawet jeśli będzie to tylko wyrażenie opinii.

Dlaczego Nie wszyscy uczniowie będą mieli wystarczająco dużo czasu lub odwagi, aby uczestniczyć w pracach zespołu opracowującego zasady. Powinni mieć możliwość dobrowolnego uczestniczenia w BP w różnych formach, bo każda jest wartościowa!

2 Edukacja i informacja

Jak Zaangażuj młodych ludzi w przygotowanie materiałów promocyjnych, również we wsparcie kampanii informacyjnej.

Dlaczego Udział uczniów na etapie promocji pozwoli dotrzeć do ich większego grona, jest też bezpiecznym sposobem na ich zaangażowanie w początkowym etapie BP.

6 Refleksja i wnioski na przyszłość

Jak Upewnij się, że po zakończeniu działań przewidziano możliwość przekazywania informacji zwrotnych i komentarzy przez uczestników.

Dlaczego Udział uczniów na etapie ewaluacji sprawi, że kolejny cykl budżetu partycypacyjnego zostanie lepiej dostosowany do ich oczekiwań.

Z poniższych studiów przypadków dowiesz się, jak w praktyce zapewniono realizację niniejszej wartości:

„Młody Obywatel”, „Młodzież w działaniu” (Polska): Uczniowie od początku skupili się na pracy z lokalną społecznością (w swoim sąsiedztwie). Na podstawie krótkiej i prostej diagnozy potrzeb lokalnych wybrali temat, którym chcą się zająć. Następnie zaprosili sąsiadów do działania i zaprezentowali rezultaty swojej pracy.

Dziecięca Agora w Andaluzji: Bezpośrednie działania dotyczące demokracji miejskiej – z udziałem dzieci i młodzieży w wieku od 10 do 14 lat – miały na celu włączenie ich w podejmowanie decyzji w sprawach, które ich dotyczyły i interesowały. Odbyły się spotkania, które umożliwiały interakcję z młodymi oraz sprzyjały wzmocnieniu wartości społecznych (troski o środowisko, równouprawnienia płci, zapobiegania przemocy i innym zachowaniom dyskryminacyjnym itp.).

Dodatek:

Budżet partycypacyjny i zaangażowanie młodych ludzi w Europie – profile krajów partnerskich

W tym materiale dokonujemy przeglądu informacji na temat rozwoju budżetu partycypacyjnego w krajach, z których wywodzą się współpracujące z nami organizacje partnerskie, tj. w Polsce, Wielkiej Brytanii i Hiszpanii. Skupiamy się szczególnie na mechanizmach partycypacyjnych przeznaczonych dla osób młodych.

Polska

Partycypacja obywatelska ma w Polsce relatywnie krótką historię. Transformacja ustrojowa, rozpoczęta obradami Okrągłego Stołu w 1989 roku, przyniosła ogromne zmiany zarówno w prawie, jak też w świadomości Polaków. Rozwój samorządu terytorialnego, posiadającego wiele własnych zadań i niezależny budżet, stał się najpoważniejszym czynnikiem zmiany, zwłaszcza że władza lokalna miała najbliższy kontakt z mieszkańcami. Obok powstania organizacji pozarządowych partycypacja, rozumiana jako włączanie mieszkańców w proces podejmowania decyzji w czasie pomiędzy wyborami, stała się podstawową zasadą demokracji i współczesnego społeczeństwa obywatelskiego.

Historia budżetu partycypacyjnego w Polsce właściwie zaczęła się w 2011 roku, początkowo w formie budżetu wsi lub sołectwa¹. W pierwszym okresie był on postrzegany jako ciekawostka lub przypadek szczególnie na tle znanych już mechanizmów partycypacyjnych, jak petycje, referenda czy konsultacje społeczne.

Pierwszy BP na szeroką skalę został zorganizowany w Sopocie. Inicjatywa była podjęta przez mieszkańców, a w szczególności przez miejscowych aktywistów, którzy szukali nowych rozwiązań, kiedy pierwsza fala dialogu obywatelskiego zaczęła spowalniać. Ta forma partycypacji bardzo szybko stała się popularna zarówno w większych, jak i mniejszych miastach Polski. Budżet partycypacyjny był nowym sposobem zainteresowania mieszkańców ich najbliższym otoczeniem, ale też kwestiami finansów miasta².

Początkowo budżet partycypacyjny dawał obywatelom silne poczucie sprawczości. Samorządy miejskie włączyły go do swoich działań *public relations* (PR), promowały swój sukces, pokazując statystyki, zwłaszcza liczbę mieszkańców głosujących w BP czy liczbę zgłoszonych projektów. Można

¹ Niektórzy uważają, że początek budżetów obywatelskich to ustanowienie funduszy sołectw na obszarach wiejskich. Fundusz to środki wyodrębnione z budżetu gminy, o których przeznaczeniu decydują mieszkańcy na zebraniu wiejskim. Dotyczy on małych gmin na obszarach wiejskich. Ma charakter opcjonalny. Ustawa z dnia 21 lutego 2014 r. o funduszu sołectw (Dz. U. z 2014 r., poz. 301).

² Aby uzyskać więcej informacji na temat budżetu obywatelskiego w Sopocie, wejdź na stronę <https://participedia.net/case/4237>

było odczuć, że istnieje swoista rywalizacja między największymi miastami w tym aspekcie. Struktura procesu realizacji budżetu partycypacyjnego była różnorodna – gminy miały dość dużą dowolność w kształtowaniu zasad BP, nie było oddzielnego prawa odnoszącego się do budżetu obywatelskiego. Przez kilka lat funkcjonował on jako jedna z wielu form konsultacji społecznych. Wkrótce jednak dostrzeżono, że zbyt mało uwagi poświęca się etapowi deliberacji, w szczególności dyskusji zainteresowanych na temat ich potrzeb. Niektóre grupy mieszkańców nie miały równego dostępu, a uwaga była skupiona głównie na momencie głosowania. Pojawiały się głosy krytyczne, dotyczące m.in. niejasnej oceny projektów, braku efektywnej ewaluacji procesu czy wreszcie dużych opóźnień w realizacji inwestycji wybranych przez obywateli. Należy też podkreślić, że budżety obywatelskie były małą częścią budżetów miejskich. Suma pieniędzy przeznaczana na projekty zgłaszane i wybierane bezpośrednio przez obywateli zazwyczaj nie przekraczała 1% całego budżetu w mieście. W 2018 roku wprowadzono do ustaw o samorządzie gminnym, powiatowym i wojewódzkim regulacje o budżecie obywatelskim. W największych 66 miastach (tzw. miastach na prawach powiatu) realizacja budżetu obywatelskiego stała się obowiązkowa. Ustawa określiła również minimalną wysokość środków przeznaczonych na budżet obywatelski – muszą one wynosić co najmniej 0,5% wydatków gminy, zawartych w ostatnim przedłożonym sprawozdaniu z wykonania budżetu. Na pozostałych szczeblach samorządu (powiat, województwo) nadal jest to opcjonalne.

W 2018 roku w Polsce było 360 miast z budżetem obywatelskim, w tym 10 powiatów i 5 województw. Uwzględniając fundusz sołecki, do tej pory ok. 70% władz lokalnych w Polsce wprowadziło jakąś formę budżetu obywatelskiego. Fundusz sołecki w 2018 roku był realizowany w 1462 gminach (wiejskich i miejsko-wiejskich), tj. w 67% tego typu gmin³.

Udział dzieci i młodzieży poniżej 18. roku życia w miejskich budżetach partycypacyjnych jest możliwy. Regulacje kwestii ich uczestnictwa pozostają w gestii poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego. W praktyce wiele samorządów dopuszcza udział dzieci i młodzieży (nawet w wieku przedszkolnym) – zarówno na etapie zgłaszania projektów, jak również głosowania. Wymaga to jedynie zgody ich rodzica/opiekuna prawnego.

Szkolne budżety partycypacyjne ciągle nie są w Polsce rozpowszechnione. Nie mają również określonych ram prawnych, co sprawia, że ich formy są bardzo różnorodne: od oddolnych inicjatyw uczniów i rodziców po budżety szkolne, ogłaszane i koordynowane przez samorzady. Z tego powodu trudno oszacować liczbę tego typu inicjatyw⁴. Widać natomiast, że coraz więcej gmin wprowadza budżety szkolne w skali całego miasta – przykładem mogą być wspomniane już Mrągowo, Sosnowiec oraz Lublin. Każde z tych miast, opierając się na własnych dobrych praktykach i doświadczeniach z miejskich budżetami, wprowadza odrębne regulacje dotyczące szkolnych budżetów. Czasem przypominają one konkurs grantowy czy ogólnomiejski fundusz na minidziałania, chociaż trzeba przyznać, że część miast wypróbowała w swoich szkołach odważne rozwiązania deliberacyjne.

Szkolne budżety są też rozwijane przez organizacje społeczne zajmujące się tematyką partycypacji. W Polsce to wciąż innowacja demokratyczna, dlatego takie fundacje jak nasze (Fundacja SocLab, Fundacja Pole Dialogu) starają się podejmować wyzwanie oraz obejmować wsparciem coraz więcej nowych szkół i miejscowości.

3 Wszystkie dane liczbowe pochodzą z *Participatory Budgeting World 2019* ze strony <https://www.pbatlas.net>

4 Dowiedz się więcej: 1) *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym* (Dz.U. z 1990 r. nr 16 poz. 95); 2) *Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym* (Dz.U. z 1998 r. nr 91 poz. 578); 3) *Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa* (Dz.U. z 1998 r. nr 91 poz. 576); 4) *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* – Warszawa, dnia 12 marca 2014 r. poz. 301.

Anglia, Szkocja i Walia

Wielka Brytania ma długą, nieprzerwaną tradycję demokratyczną i jest dumna z siły swojej demokracji pośredniej. W obliczu ugruntowanych norm demokratycznych wprowadzanie w tym kraju systemowych innowacji mogłoby się wydawać utrudnione. Urzędnicy administracji publicznej i parlamentarzyści często zastanawiają się, czy zmiana jest obywatelom potrzebna i czy w ogóle jej chcą. Badania opinii publicznej pokazują, że zaufanie do rządu spada, a udział młodych ludzi w wyborach – zarówno jeśli chodzi o kandydowanie, jak i oddawanie głosów, szczególnie na szczeblu lokalnym – jest obecnie na znacznie niższym poziomie niż w innych krajach⁵.

W Wielkiej Brytanii w ostatnich latach zachodzą istotne zmiany polityczne. Jedną z nich jest proces decentralizacji władzy w obszarach, takich jak edukacja, mieszkalnictwo, transport czy opieka społeczna⁶. Zmiany te są już bardzo zaawansowane, szczególnie w Szkocji, choć nie zawsze jest to proces łatwy, ponieważ pomiędzy rządem brytyjskim z siedzibą w Londynie a rządem szkockim w Edynburgu często powstają napięcia. Odzyskanie pełnej niepodległości przez Szkocję i rozpad Zjednoczonego Królestwa są wciąż możliwe, zwłaszcza po zawirowaniach związanych z wyjściem Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej.

Przedstawienie jednej, wspólnej historii budżetu partycypacyjnego w Anglii, Szkocji i Walii jest problematyczne, ponieważ proces ten zdominował się w tych krajach nierównomiernie. Inspirację do jego pojawienia się w Wielkiej Brytanii początkowo stanowiły doświadczenia brazylijskie. W ramach działań wspierających, zainicjowanych około 2000 roku przez angielskie organizacje zajmujące się społeczeństwem obywatelskim, w ciągu pięciu lat wdrożono model dostosowany do brytyjskich uwarunkowań oraz przeprowadzono pierwsze eksperymenty. W latach 2005–2008 samorządy zrealizowały wprowadzić niewielką, lecz z roku na rok zwiększającą się liczbę budżetów partycypacyjnych – na ogół w skali lokalnej i skierowanych do konkretnych grup docelowych.

Większość obecnych działań związanych z budżetem partycypacyjnym w Anglii i Walii jest efektem zmian politycznych, które miały miejsce w latach 2008–2012⁷. Wykształcił się wówczas model „grantów partycypacyjnych” – niewielkich funduszy przeznaczanych na projekty realizowane przez lokalne społeczności i organizacje pozarządowe. Niestety, wzrost tego trendu został zahamowany wraz z polityką ograniczania wydatków, która była konsekwencją ogólnoświatowego kryzysu finansowego. Nieliczne samorządy lokalne i organizacje pozarządowe nadal korzystały z budżetu partycypacyjnego jako metody służącej do konsultowania i budowania zaangażowania społecznego, jednak od 2012 roku rząd Wielkiej Brytanii w dużej mierze przestał tę inicjatywę promować. W Szkocji natomiast przeciwnie – od 2014 roku budżet partycypacyjny zaczął się gwałtownie rozwijać⁸.

Oznacza to, że obecnie Anglia i Walia pozostają w tyle za Szkocją, jeśli chodzi o skalę i innowacyjność praktyki budżetu partycypacyjnego. Pozostało oczywiście zainteresowanie jego potencjałem jako narzędzia, które umożliwia podejmowanie działań przez obywateli, zwłaszcza w dziedzinie przedsiębiorczości społecznej, zachęcania do zaangażowania młodych ludzi i działań związanych ze zmianą klimatu. Niestety, cięcia finansowe, zawirowania spowodowane wyjściem Wielkiej Brytanii z UE, kultura podejmowania decyzji na szczeblu centralnej administracji, a ostatnio również kryzys wywołany koronawirusem odsunęły na dalszy plan rozwój BP w Anglii i Walii.

5 Zapoznaj się z raportem na temat politycznego niezaangażowania: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7501/CBP-7501.pdf>

6 Zapoznaj się z raportem dotyczącym decentralizacji władzy w Wielkiej Brytanii: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/770300/IntroductionToDevolution.pdf

7 Zapoznaj się z ewaluacją strategii Wielkiej Brytanii w zakresie budżetu partycypacyjnego w latach 2008–2011: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/6152/19932231.pdf

8 Zapoznaj się ze stroną budżetu partycypacyjnego w Szkocji: <https://pbscotland.scot/>

Praktycy BP i lokalne władze od samego początku widziały szansę ukierunkowania działań w ramach budżetu partycypacyjnego na zaangażowanie młodych ludzi. Miasta takie jak Newcastle już w 2009 roku miały dobrze rozwinięty budżet partycypacyjny dla młodych. Rada Gminy Tower Hamlets w Londynie wprowadziła w 2010 roku innowacyjny budżet partycypacyjny dla szkół o wartości 200 tys. euro. W Walsall zrealizowano projekt „Każdy się liczy” (ang. Everyone Counts), który zakładał pracę z około 200 dziećmi w wieku od 6 do 11 lat w ośmiu samorządach uczniowskich.

W 2011 roku rząd walijski sfinansował znaczącą część nakładów związanych z opracowaniem i wydaniem podręcznika na temat szkolnych budżetów partycypacyjnych, czego efektem jest zestaw dobrze przemyślanych narzędzi do wykorzystania w pracy z dziećmi⁹. Podobnie jednak jak w Anglii – wraz z zakończeniem przez rząd centralny wsparcia procesów budżetowania partycypacyjnego dla dorosłych – działania na tym polu znacznie osłabły również tutaj.

Od 2014 roku rząd Szkocji zaczął interesować się budżetem partycypacyjnym, co doprowadziło do znacznego zwiększenia jego skali i wprowadzenia innowacji, takich jak Szkocka Karta BP z 2019 roku, która określa standardy dobrych praktyk w zakresie angażowania obywateli. Wydarzenie to zostało poprzedzone przetomowym porozumieniem władz wszystkich 32 szkockich hrabstw o dalszym rozwijaniu budżetu partycypacyjnego. Kilka szkockich projektów, m.in. z Glasgow, North Ayrshire czy Midlothian, opisujemy w naszym przewodniku.

W Szkocji duży nacisk kładzie się na wspieranie integracji społecznej. Obok działań na rzecz szerszego zaangażowania młodych ludzi w praktyki demokratyczne rząd szkocki nieprzerwanie jest zainteresowany promowaniem budżetu partycypacyjnego w szkołach. Jest to część polityki podnoszenia poziomu wykształcenia dzieci, które doświadczają skutków barier finansowych lub edukacyjnych¹⁰.

Budżet partycypacyjny stanowi części procesu upodmiotawiania młodzieży w Szkocji. Wiele inicjatyw partycypacyjnych umożliwia młodym ludziom udział w głosowaniu już od 7., 10. lub 11. roku życia. Być może dlatego Szkoci nabywają prawo do głosowania w wyborach parlamentarnych czy samorządowych już w wieku 16 lat, podczas gdy Anglicy uzyskują je po ukończeniu 18 lat. Walia, zainspirowana przykładem Szkocji, w 2020 roku również obniżyła wiek uprawniający do głosowania i będzie to obowiązywać już w następnych wyborach.

Irlandia Północna

W ciągu ostatnich czterech lat w ramach projektu „Budżet partycypacyjny działa” (ang. PB Works)¹¹, zarządzanego przez Community Places¹² i wspieranego przez międzysektorową grupę doradcą, pracowano nad zwiększeniem świadomości i stworzeniem w tym kraju środowiska sprzyjającego rozwojowi budżetu partycypacyjnego. Podejmowane działania umożliwiły budowanie potencjału, pewności siebie i kompetencji osób zainteresowanych wdrażaniem BP oraz zwiększyły poziom partycypacji i zaangażowania w wielu obszarach lokalnych usług publicznych. Utworzono sieć PB Works, do której należy ponad 120 organizacji i osób.

Chociaż w Irlandii nie ma uregulowań prawnych ani bezpośrednich działań wspierających BP ze strony rządu, to jednak rośnie entuzjazm i zainteresowanie takim sposobem alokacji zasobów oraz partycypacyjnym procesem podejmowania decyzji. W efekcie starań podejmowanych w ramach

9 Zapoznaj się z podręcznikiem sfinansowanym przez rząd walijski: <https://pbnetwork.org.uk/welsh-government-childrens-pb-toolkit/> (dostęp: 10.12.2021).

10 Zapoznaj się z materiałami informacyjnymi na temat budżetu partycypacyjnego w szkołach w Szkocji: <https://education.gov.scot/improvement/learning-resources/participatory-budgeting-in-educational-establishments/> (dostęp: 10.12.2021).

11 Zapoznaj się ze stroną PB Works: <http://www.participatorybudgetingworks.org/> (dostęp: 10.12.2021).

12 Zapoznaj się ze stroną Community Places: <http://www.communityplaces.info/> (dostęp: 10.12.2021).

projektu „PB Works” oraz wysiłków kilku praktyków budżetu partycypacyjnego zrealizowano tam około 30 procesów BP¹³.

Kilka budżetów partycypacyjnych zostało przeprowadzonych powtórnie, a celem trzech z nich było w szczególności zaangażowanie młodych ludzi w proces podejmowania decyzji w ramach projektów: „Młodzi tworzą zmianę” (ang. Youth Leading Change) na obszarze Rady Okręgu Newry Mourne i Down; „Zagospodarowanie obszaru lasu” (ang. Forest Big Dish Out) w Garvagh; a ostatnio, w 2021 roku, w ramach projektu „Młodzież urzeczywistnia działanie” (ang. Youth Making It Happen) na obszarze Rady Miasta Derry i Rady Okręgu Strabane. Ten ostatni projekt był skierowany do osób w wieku od 12 do 25 lat i koordynowany we współpracy z zespołem młodych, zaangażowanych osób na każdym jego etapie.

Swoje doświadczenia skomentowali oni w następujący sposób:

Bardzo podobała nam się praca nad projektem, mieliśmy możliwość wyboru tematów i byliśmy zaangażowani w każdy aspekt podejmowania decyzji. To sprawiło, że projekt był bardziej skoncentrowany na młodzieży i sam proces był dużo bardziej otwarty. Fakt, że tak wiele osób będzie zaangażowanych w podejmowanie decyzji, kto otrzyma dofinansowanie, sprawia, że proces ten jest o wiele bardziej demokratyczny. Nie zakładamy z góry, czego ludzie pragną – pozwalamy im wybrać i to jest naprawdę ważne.

Procesy BP realizowano w ścisłej kooperacji z prywatnymi i publicznymi podmiotami zajmującymi się bezpieczeństwem, kwestiami społecznymi, mieszkalnictwem oraz sprawami lokalnymi. Współpraca polegała na łączeniu zasobów (funduszy, czasu, komunikacji, wiedzy, siły) i dzieleniu się ryzykiem. Podczas prowadzonych działań położono nacisk na rozwój jakościowy budżetu partycypacyjnego – tak aby w jego centrum znalazła się energia lokalnej społeczności. Dzięki temu BP miał wzmacniać odporność (rezyliencję) społeczności lokalnej, budować pewność siebie osób uczestniczących oraz zaufanie, co jest szczególnie istotne w społecznościach, które doświadczyły konfliktu.

Do tej pory dominującą formą rozdysponowania funduszy w BP były granty partycypacyjne, w których pula środków w wysokości zazwyczaj od 3 tys. do 25 tys. funtów wydatkowana była przez społeczności i w ich obrębie, w sposób bezpośredni przez obywateli. Irlandia Północna ma ambicje, aby rozszerzyć zakres projektów BP i potęczyć ich realizację ze strategicznymi politykami krajowymi.

W listopadzie 2019 roku odbyło się spotkanie pod nazwą „Strategic Insight Lab”, sponsorowane przez Departament na Rzecz Społeczności Lokalnych. Przez dwa dni uczestnicy obradowali nad tym, w jaki sposób można realizować BP, aby pomóc zmienić życie ludzi, sprawić, by przejęli nad nim kontrolę. Jedną z konkluzji spotkania było to, że budżet partycypacyjny powinien być ciągle udoskonalany i że musi się w Irlandii dalej rozwijać.

Podejmowane były również wysiłki mające na celu włączenie BP do porozumienia rządu Irlandii Północnej „Nowa Dekada, Nowe Podejście”¹⁴, które zakładało przywrócenie zdecentralizowanego systemu rządów.

W wyniku pandemii koronawirusa realizacja kilku procesów BP była opóźniona, a inne zostały przeniesione do sieci. Było to szczególne wyzwanie w związku z wykluczeniem cyfrowym, biorąc pod uwagę wiejski charakter regionu. Jednym z przykładów pozytywnych doświadczeń z ostatniego BP był projekt „Armoyn Open Pot”, dzięki któremu społeczność była w stanie skuteczniej zareagować na covidowy kryzys i przez to się wzmocniła. W wyniku jego realizacji znacząco zwiększyła się liczba lokalnych wolontariuszy. Projekt wpłynął na odnowienie relacji i poczucia jedności w grupie na wsi oraz odbudował wzajemne zaufanie. Jednym z jego pozytywnych efektów była dyskusja na temat

13 Zapoznaj się z mapą: <http://www.participatorybudgetingworks.org/map> (dostęp: 10.12.2021).

14 Zapoznaj się z raportem: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/856998/2020-01-08_a_new_decade_a_new_approach.pdf (dostęp: 10.12.2021).

roli, jaką BP może odegrać w sytuacji pandemii, a w szczególności – jak można go wykorzystać do budowania oraz podtrzymywania relacji pomiędzy mieszkańcami i organizacjami prowadzącymi działalność wolontariacką a władzą lokalną i centralną oraz do rzeczywistego wzmocnienia pozycji społeczności lokalnych w relacjach z władzą.

Kolejnym ważnym działaniem było utworzenie regionalnego Zgromadzenia Młodzieży (ang. Youth Assembly for Northern Ireland)¹⁵, które zapewnia młodym ludziom bezpośredni dostęp do decydentów, co jest jedną z podstaw demokracji.

Komitet Zgromadzenia stwierdził, że

Każdy powinien mieć możliwość wypowiedzenia się – zwłaszcza młodzi ludzie. To właśnie następane pokolenie będzie dorastać w środowisku zbudowanym na prawie i politykach, które dziś są wprowadzane w życie. Zgromadzenie Młodzieży nie jest jedynym sposobem, w jaki młodzi ludzie mogą pomóc w kształtowaniu przepisów prawa i gdzie mogą dyskutować o ważnych dla nich kwestiach. Jednakże dzięki niemu my, młodzi, będziemy mogli wpływać na zmiany¹⁶.

Pierwsze posiedzenie Zgromadzenia odbyło się w lipcu 2021 roku. Większość jego członków to osoby w wieku 13–17 lat, ale górna granica wynosi 21 lat, aby zapewnić zróżnicowaną wiekowo reprezentację. Liczy 90 członków – tyle samo co Zgromadzenie Irlandii Północnej. 54 osoby pochodzą z okręgów wyborczych Zgromadzenia Irlandii Północnej, a 36 – z konkretnych grup społecznych. Zgromadzenie organizuje posiedzenia komitetu, aby rozwiązywać problemy, sesjom przewodniczy marszałek, a debaty odbywają się w Izbie Zgromadzenia w budynkach parlamentu.

Komisarz Irlandii Północnej ds. dzieci i młodzieży¹⁷ Koulla Yiasouma zachęcała młodych ludzi do zaangażowania się i zauważyła, że jest to

(...) krok naprzód z punktu widzenia praw dzieci i młodych ludzi w Irlandii Północnej. Głos i doświadczenia dzieci oraz młodzieży są niezbędne, aby jakikolwiek organ ustawodawczy podejmował dobre decyzje. Młodzi ludzie poniżej 18. roku życia nie mają prawa głosu, dlatego ważne jest, aby ich zgromadzenie znalazło inne sposoby na wysłuchanie ich opinii w ważnych dla nich kwestiach¹⁸.

Hiszpania

W ciągu ostatnich dwóch dekad kolejne rządy hiszpańskie zrealizowały wiele inicjatyw na rzecz usprawnień, w szczególności w zakresie przyjęcia rozwiązań cyfrowych w celu skutecznego świadczenia usług publicznych, modernizacji administracji, poprawienia aspektów udostępniania informacji publicznych i promowania udziału obywateli w życiu publicznym. Wspierając te działania, od 2011 roku rząd centralny Hiszpanii uczestniczy w Partnerstwie na rzecz Otwartych Rządów (hiszp. Alianza para el Gobierno Abierto). Jednym z głównych celów w tym kraju jest promowanie, wzmocnienie i ulepszanie zarządzania publicznego poprzez udział obywateli w procesie podejmowania decyzji, co powinno przełożyć się na lepsze wyniki i wyższy poziom jakości demokracji¹⁹.

Zaangażowanie to widać, jeśli spojrzymy, w jaki sposób rządy Hiszpanii przeprowadziły gruntowną reformę administracji publicznej, aby wdrożyć nowe rozwiązania technologiczne. Reforma była

15 Obejrzyj wideo na stronie: <https://vimeo.com/440020730> (dostęp: 10.12.2021).

16 Zapoznaj się z dokumentem: <http://www.niassembly.gov.uk/visit-and-learning/youth-assembly-2020/> (dostęp: 10.12.2021).

17 Zapoznaj się z informacjami na stronie: <https://www.niccy.org/> (dostęp: 10.12.2021).

18 Zapoznaj się z raportem na stronie: <https://www.bbc.co.uk/news/uk-northern-ireland-53500903> (dostęp: 10.12.2021).

19 Zapoznaj się ze *Strategicznym planem otwartego Rządu w Hiszpanii na lata 2020–2022* na stronie: https://www.transparencia.gob.es/transparencia/transparencia_Home/index/Gobierno-abierto/ivPlanAccion.html (dostęp: 10.12.2021).

realizowana w wieloetapowych działaniach: *Plan Info XXI (2001–2004)*, *España.es (2004–2005)*, *Plan Avanza I (2006–2010)*²⁰, *Plan Avanza 2 (2011–2015)*²¹, *Plan działań na rzecz administracji elektronicznej (2016–2020)* oraz obecnie realizowany *Plan na rzecz agendy cyfrowej 2030* (hiszp. *Planes específicos de la Agenda Digital para España*)²². Dzięki tym zmianom świadczenie usług publicznych online stało się bardziej efektywne, co dało taki efekt, debata publiczna zachęciła obywateli do udziału w kształtowaniu polityki. Reforma zapewniła także bardziej przejrzysty dostęp do większej ilości informacji publicznych.

Aby przedstawić bardziej ambitne inicjatywy w zakresie partycypacji obywatelskiej w Hiszpanii, należy przyrzeć się przepisom w regionach. W tym miejscu skupimy się na Andaluzji. Jest to najbardziej zaludniona wspólnota autonomiczna kraju, zamieszkała przez prawie 9 mln obywateli. Zatwierdzona przez parlament regionu *Ustawa nr 7/2017 z 27 grudnia 2017 r. o uczestnictwie obywatelskim w Andaluzji*²³ mimo że nie jest nowatorska, to pozostaje jedną z najnowszych, najbardziej kompleksowych, ambitnych i szczegółowych ustaw w Hiszpanii. Jej celem jest tworzenie procesów, praktyk i instrumentów demokracji uczestniczącej w sposób, który stanowi uzupełnienie demokracji przedstawicielskiej. Ustanawia ona również stałe kanały komunikacji pomiędzy rządem a obywatelami. Przepisy dotyczące partycypacji obywatelskiej zostały sformułowane i umocowane w ramach już istniejących przepisów, zawartych w *Statucie Autonomii Andaluzji* (w art. 78), który reguluje kwestie w zakresie konsultacji społecznych – zarówno na poziomie regionalnym, jak i gminnym.

Kilkadziesiąt lat temu myśląc perspektywicznie gminy w Andaluzji były jednymi z pierwszych, które wprowadziły budżet partycypacyjny jako instrument służący poprawie zarządzania publicznego. Jeszcze przed przyjęciem ustaw mających na celu przeprowadzenie reform w zakresie praktyk demokratycznych w niektórych gminach (np. w Peligros, Mijas, Línea de la Concepción i Alcalá la Real) zrealizowano kilka innowacyjnych inicjatyw BP²⁴. Niektóre z nich włączyły w realizację swoich projektów również młodych ludzi, aby promować wartości demokratyczne.

Prawo Andaluzji stanowi, że lokalne podmioty mogą zainicjować procesy partycypacyjne, takie jak budżet partycypacyjny, co umożliwia uwzględnienie preferencji obywateli w zakresie niektórych aspektów budżetu. Ustalono również, że rząd regionalny może i powinien współpracować z lokalnymi podmiotami w zakresie promowania ich projektów w ramach budżetu partycypacyjnego poprzez pozytywne działania, takie jak informowanie, szkolenia i podnoszenie świadomości, jak również promowanie i rozpowszechnianie zasad budżetu partycypacyjnego. W przypadku dzieci i młodzieży jednym z celów ustawy jest promowanie kultury partycypacji, podnoszenie świadomości i oferowanie szkoleń w zakresie zapewnienia prawa do współdecydowania od najmłodszych lat.

Osiągnięciu tych celów sprzyjają rozwiązania prawne: a) partycypacja obywatelska w systemie edukacyjnym będzie wspierana na wszystkich poziomach edukacji, b) uczestnictwo dzieci będzie promowane poprzez ustanowienie dziecięcych i młodzieżowych zespołów/rad partycypacyjnych, składających się z dziewcząt i chłopców.

20 Zapoznaj się z hiszpańskim *Planem Avanza (2006–2010)* na stronie: https://avancedigital.gob.es/programas-avance-digital/DescargasPlanesAvanza/Plan%20Avanza/plan_avanza-Documento_completo.pdf (dostęp: 10.12.2021).

21 Zapoznaj się z hiszpańskim *Planem Avanza (2011–2015)* na stronie: <https://avancedigital.gob.es/programas-avance-digital/DescargasPlanesAvanza/Planes%20Avanza%202%20y%20su%20estrategia/Estrategia%20Avanza2.pdf> (dostęp: 10.12.2021).

22 Zapoznaj się z hiszpańskim *Planem na rzecz agendy cyfrowej 2030* na stronie: https://avancedigital.gob.es/programas-avance-digital/agenda-digital/DescargasAgendaDigital/Planes%20espec%C3%ADficos/Plan-ADpE-0_Planes-Especificos-ADpE.pdf (dostęp: 10.12.2021).

23 Zapoznaj się z *Ustawą nr 7/2017 z 27 grudnia 2017 r. o uczestnictwie obywatelskim w Andaluzji* na stronie: <https://www.juntadeandalucia.es/boja/2018/4/1> (dostęp: 10.12.2021).

24 Więcej informacji o inicjatywach dotyczących budżetu partycypacyjnego realizowanych w Andaluzji możesz znaleźć na stronie: <https://laboratorio717.org/> (dostęp: 10.12.2021).

W konsultacjach mogą uczestniczyć wszyscy obywatele powyżej 16. roku życia, którzy pochodzą z Andaluzji, oraz zamieszkujący ten region imigranci. Jeśli chodzi o dzieci i ich prawa, nie określono dolnej granicy wieku, która je uprawnia do wzięcia udziału w konsultacjach.

Zgodnie z artykułem 55, dotyczącym szkół i innych placówek edukacyjnych:

(...) W ramach form partycypacji, utworzonych na potrzeby społeczności szkolnych, w granicach obowiązujących przepisów regionalny rząd Andaluzji będzie promować kulturę uczestnictwa obywateli i demokrację partycypacyjną w ośrodkach edukacyjnych za pośrednictwem rad szkolnych, a także będzie umacniać rozwój wartości demokratycznych jak również partycypację wśród uczniów, wspierając współdziałanie obywateli i instytucji publicznych oraz wzmacniając świadomość obywatelską.

Więcej informacji na temat tego procesu można znaleźć w Laboratorium 717: Laboratorium ds. Partycypacji i Demokratycznych Innowacji Andaluzji²⁵ – projekcie opracowanym przez rząd regionalny Andaluzji i Uniwersytet w Grenadzie, mającym na celu promowanie i monitorowanie partycypacji obywatelskiej w regionie.

Dodatek:

Blogi i artykuły

Jak zmieniała się partycypacja osób młodych w Europie?

Jez Hall (Shared Future CIC) w ramach projektu „Youth PB Accelerator”, marzec 2021 roku

Rola młodych ludzi jako niezależnych podmiotów działających w swoim imieniu, zdolnych do samookreślenia i bycia twórcami swojej przyszłości, zmieniała się na przestrzeni lat. Myśląc o tym z perspektywy dorosłych, możemy spojrzeć wstecz i zastanowić się, jak koncepcja partycypacji młodzieży ewoluowała na przestrzeni dziesięcioleci, od czasu ruchów protestacyjnych kierowanych przez studentów w latach 60. i pierwszego Lata Miłości¹. Wiele się zmieniło.

Najbardziej oczywistą zmianą była ta, że dzieci, zwyczajowo postrzegane jako poddane władzy dorosłych², zobaczyły, że może być świat, w którym istnieje bardziej upodmiotowiona idea autonomii, przywództwa i sprawczości młodych ludzi. To właśnie tu wkraczamy na terytorium kultury młodzieżowej i głosu młodych ludzi, praw i wolności, a nawet buntu. W tym rozdziale przyjrzymy się, w jaki sposób ewaluowała partycypacja młodzieży.

Rodzina i szkoła: instytucje, które kształtują dziecko

Istnieją dwie podstawowe instytucje, które w dużej mierze są tworzone przez dorosłych i które musimy wziąć pod uwagę. Po pierwsze, rodzina – z jej „naturalnymi” hierarchiami³ i rolami. To tu rodzice najpierw dają dzieciom życie (miejmy nadzieję, że o nie zadbają), kochają je i dobrze wychowują, ale także ordynują im ograniczenia, kształtując je na swoje podobieństwo⁴.

Inną ważną instytucją w życiu młodych ludzi jest szkoła. Edukacja słusznie jest postrzegana jako ścieżka do osiągnięcia niezależności, korzyści ekonomicznych i dojrzałości. Istnieją dwie zasadniczo różne formy kształcenia. Pierwszą z nich można by nazwać modelem edukacji bankowej⁵, w którym szkoły przekazują młodym ludziom użyteczną wiedzę, skłaniają do uczenia się w celu zdania egzaminów i przy okazji kształtują zachowania konformistyczne. Druga, opisana przez słynnego brazylijskiego myśliciela Paula Freire w *Pedagogice uciśnionych*⁶, zakłada, że szkoła powinna stać się miejscem wyzwolenia

1 Zob. <https://news.stanford.edu/2017/07/23/1967-year-summer-love-stanford> (dostęp: 10.12.2021).

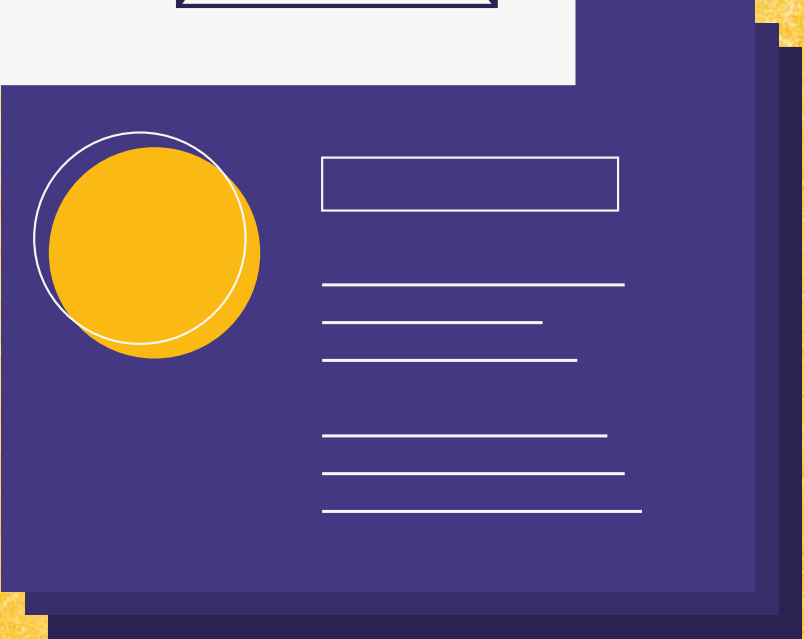
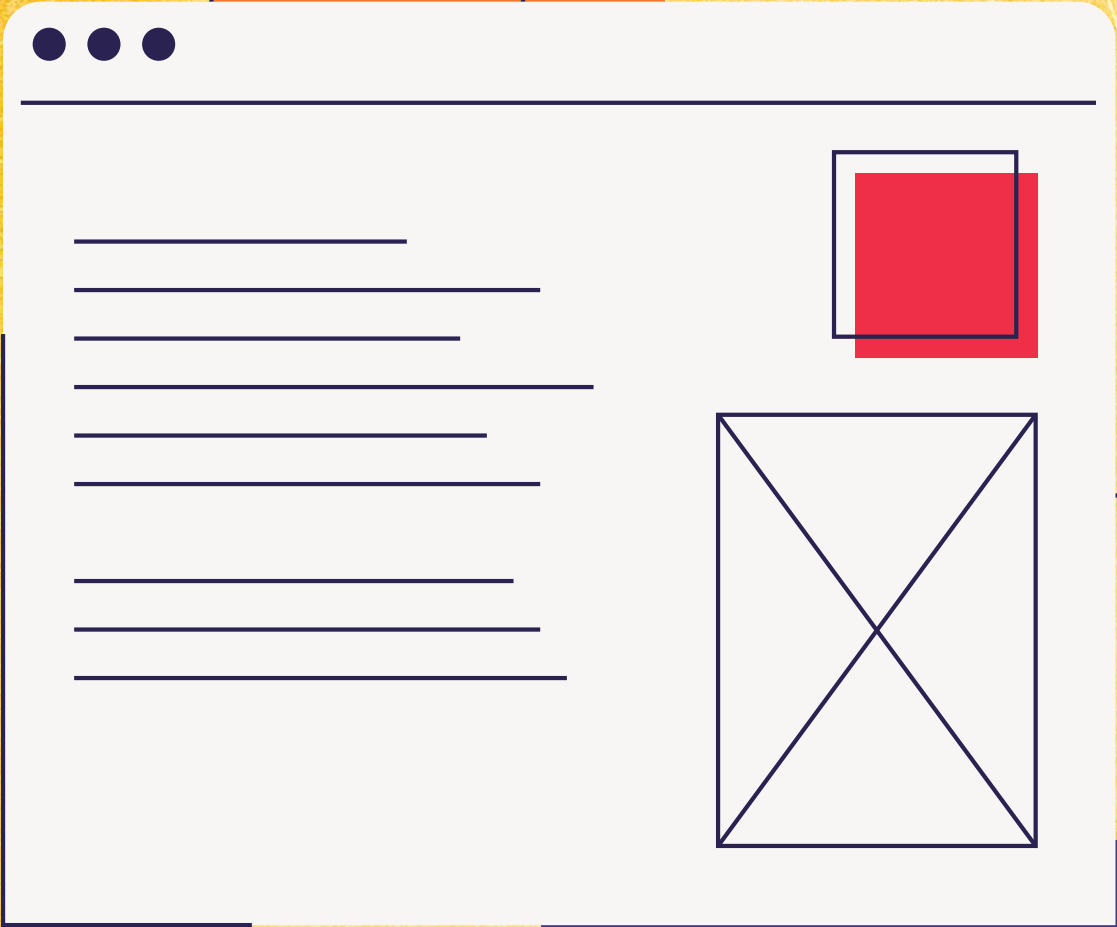
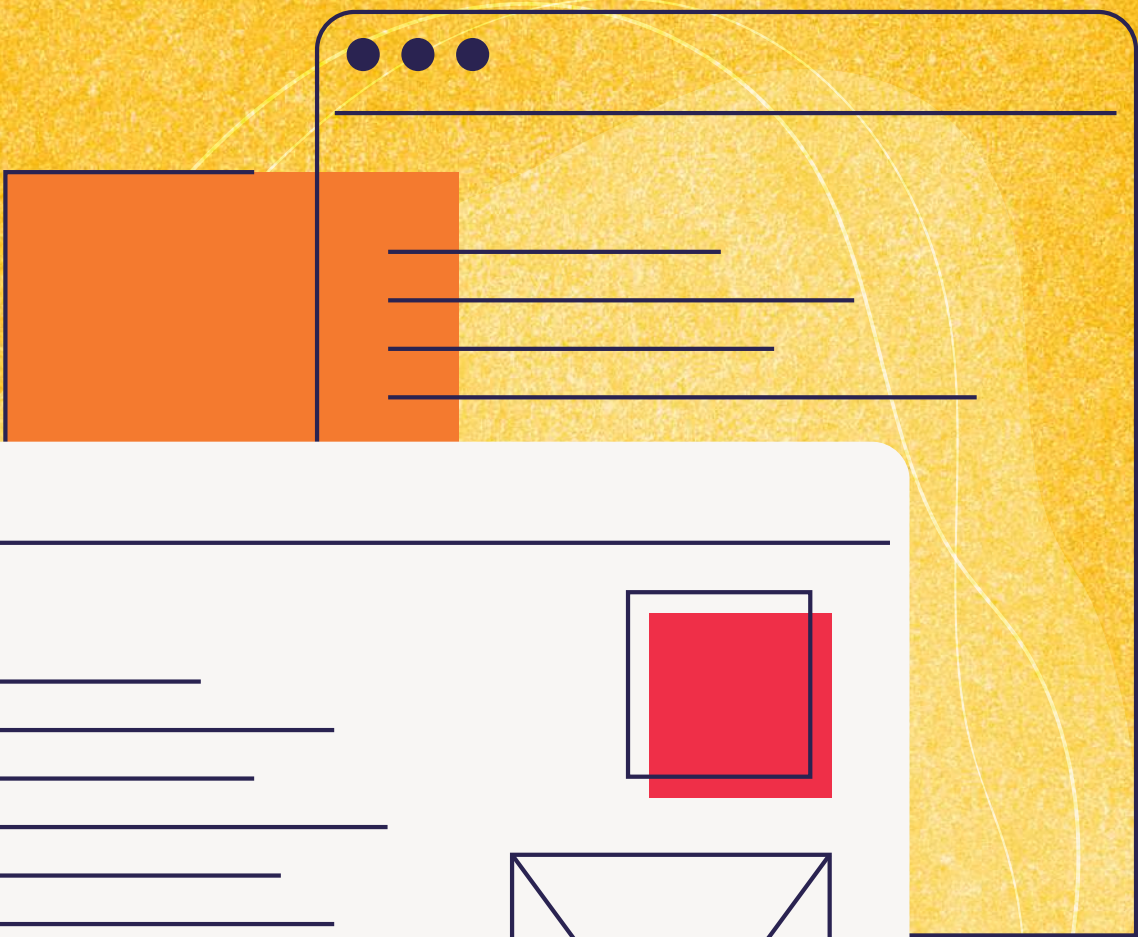
2 Zob. <https://www.nature.com/articles/s41599-019-0259-0> (dostęp: 10.12.2021).

3 Zob. <https://www.healthychildren.org/English/family-life/family-dynamics/Pages/Roles-Within-the-Family.aspx> (dostęp: 10.12.2021).

4 Zob. wiersz napisany przez Philipa Larkina na stronie: <https://www.poetryfoundation.org/poems/48419/this-be-the-verse> (dostęp: 10.12.2021).

5 Zob. <https://helpfulprofessor.com/banking-model> (dostęp: 10.12.2021).

6 Zob. https://commons.princeton.edu/inclusivepedagogy/wp-content/uploads/sites/17/2016/07/freire_pedagogy_of_the_oppressed_ch2-3.pdf (dostęp: 10.12.2021).

przez „edukację stawiającą problemy”⁷. Idea Freire była słuszną, ale nie zdołała się rozpowszechnić. Niewiele szkół ma świecie uczy tak radykalnego podejścia. Warto tu zadać pytanie, czy budżet partycypacyjny może reprezentować takie właśnie upodmiotowione podejście do edukacji? Przecież mierzenie się z wyzwaniami i podejmowanie decyzji przy wydawaniu prawdziwych pieniędzy oznacza, że dzieci i młodzież mają szansę wykazać się odpowiedzialnością i planować swoją naukę na zasadach uwzględniających ich prawa⁸.

Koncepcja szkoły realizującej ideę budowania u młodych pewności siebie nie jest nowa. Szkołki Ośrodek Kształcenia wykorzystuje model⁹, który pokazuje, jak wiele sektorów musi ze sobą współpracować, aby poprawić wyniki dzieci i młodzieży. Kształcenie i kierowanie rozwojem to coś więcej niż nauczyciele. Przejście do wyzwolonej edukacji, która traktuje uczniów podmiotowo, nie jest jednak łatwe, ponieważ jak zauważył Tony Lawson, wykładowca, specjalista w dziedzinie nauk o edukacji:

Rządowa polityka w zakresie kształcenia w coraz większym stopniu wyznacza strukturalne konteksty edukacji, treści programu nauczania i praktyk pedagogicznych¹⁰.

Edukacja nieformalna i praca z młodzieżą

Wcześniej pisaliśmy o tym, w jaki sposób instytucje kształcą dzieci i czy edukacja może ewoluować w kierunku wzmocnienia podmiotowości poprzez przyjęcie podejścia opartego na stawianiu wyzwań i ich rozwiązywaniu w ramach na przykład budżetu partycypacyjnego. Problemem w tym przypadku jest to, jak sprawiedliwie i skutecznie podzielić ograniczone zasoby.

W kształceniu mniej formalnym obserwowaliśmy zmianę w pracy z młodzieżą, która często zaczynała się od przekonania, że warto inwestować w młodych ludzi¹¹, i która doprowadziła do przyjęcia modelu opartego na poszanowaniu ich praw. Zmianę tę zawdzięczamy idei „drabiny partycypacji”, po raz pierwszy opisanej przez amerykańską socjolożkę Sherry Arnstein¹². Roger Hart w 1992 roku zdefiniował młodzieżową „drabinę partycypacji”¹³ w następujący sposób:

Trzy dolne szczeble to manipulacja, dekoracja i tokenizm, określane jako stopnie nie-partycypacji. Pięć górnych szczebli (...) reprezentuje wyższe i przypuszczalnie bardziej pożądane poziomy partycypacji (za: Cahill i Dadvand 2018)¹⁴.

Choć schemat ten nie miał na celu określenia wytycznych, a raczej stymulowanie dialogu na temat możliwości kierowania przez młodych ludzi różnymi działaniami, to jednak zainspirował on innych do wychodzenia z propozycjami nowych modeli. Mniej hierarchiczne uwzględniły obszary lub „stopnie partycypacji”¹⁵. Połączenie partycypacji ze wzmocnieniem podmiotowości umożliwiło dyskusję o „ścieżkach partycypacji”¹⁶. Kontynuowano tworzenie tej koncepcji, kładąc szczególny nacisk na

7 Zob. https://www.researchgate.net/publication/234745782_Problem_Posing_in_Teacher_Education_A_Freirian_Approach (dostęp: 10.12.2021) oraz <https://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/194/112> (opracowanie w języku polskim) (dostęp: 10.12.2021).

8 Zob. <https://www.unicef.org.uk/what-we-do/un-convention-child-rights> (dostęp: 10.12.2021).

9 Zob. <https://education.gov.scot/improvement/learning-resources/an-empowered-system> (dostęp: 10.12.2021).

10 Zob. <https://journals.sagepub.com/doi/10.2304/power.2011.3.2.89> (dostęp: 10.12.2021).

11 Zob. <https://infed.org/mobi/what-is-youth-work-exploring-the-history-theory-and-practice-of-work-with-young-people> (dostęp: 10.12.2021).

12 Zob. <https://www.citizenshandbook.org/arnsteinsladder.html> (dostęp: 10.12.2021).

13 Zob. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf (dostęp: 10.12.2021).

14 Zob. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740918304614> (dostęp: 10.12.2021).

15 Zob. https://www.researchgate.net/figure/Treseders-1997-Degrees-of-Participation-Save-the-Children_fig2_321783095 (dostęp: 10.12.2021).

16 Zob. <https://myd.govt.nz/documents/engagement/shier.pdf> (dostęp: 10.12.2021).

wzajemne korzyści dla dorosłych i młodzieży, które wynikają z idei wspólnego kontrolowania się¹⁷ (zamiast postrzegania władzy jako czegoś, co jedna strona przekazuje drugiej).

Powyższe działania doprowadziły do stworzenia modelu „pedagogicznej partycypacji politycznej”¹⁸, w którym uprawnienia do podejmowania decyzji są stopniowo przekazywane młodym ludziom w celu sprawowania niezależnej kontroli. Wszystkie te zagadnienia na temat rekonceptualizacji partycypacji młodzieży szczegółowo przedstawia artykuł Helen Cahill¹⁹.

Nierozstrzygnięte pozostają nadal pewne kwestie (choć niektóre z nich zostały już rozpoznane przez Paula Freire), a mianowicie: czy partycypacja, jako zaplanowany proces, zawsze przynosi lepsze rezultaty?, czy skutkiem partycypacji będzie odczuwanie przez obywateli sprawiedliwości społecznej?, czy upodmiotowienie młodych ludzi, które się dokona poprzez partycypację, może powielać istniejące nierówności kulturowe, ekonomiczne lub społeczne? Pytania te są ważne również dla nas, zespołu projektu „Youth PB Accelerator”. Uważamy, że budżet partycypacyjny jest narzędziem sprzyjającym dyskusji o aktywności, prawie do zabierania głosu i wzmacnianiu podmiotowości młodych. Każdy proces budżetu partycypacyjnego musi jednak zostać zbudowany na fundamencie ich wartości i przysługujących im praw. I czy to się dorosłym podoba, czy nie, młodzi ludzie przejmują inicjatywę: czasem otrzymując od starszych wsparcie, a czasem własnymi siłami.

W dalszej części przyjrzymy się różnego rodzaju praktykom partycypacyjnym: od demokracji bezpośredniej po ustrukturyzowane formy deliberacji, zwracając szczególną uwagę na budżet obywatelski.

Demokracja bezpośrednia: niebezpieczne narzędzie w rękach młodych ludzi?

Co się dzieje, gdy młodzi ludzie działają samodzielnie, jak choćby organizując szkolne strajki na rzecz klimatu? Greta Thunberg, sfrustrowana powolnym tempem działań dorosłych w kwestii zagrożenia zmianami klimatu, zainicjowała słynny już strajk szkolny²⁰, który uruchomił falę podobnych akcji młodych ludzi na świecie. Dwóch brytyjskich naukowców w felietonie zamieszczonym w gazecie „Guardian” stwierdziło:

Ryzykujemy utratę wiarygodności w oczach młodych ludzi, jeśli nie będziemy w stanie podjąć działań wspierających idee ich pokolenia²¹.

Dane amerykańskie pokazują, że do 2018 roku młodzież w wieku 18–24 lat była trzykrotnie bardziej skłonna do wzięcia udziału w demonstracji lub marszu publicznym niż w roku 2016²². W podobnej skali zwiększyła się również częstotliwość korzystania przez młodych ze stron internetowych z e-petycjami. Internet zmienił ich zwyczaje w zakresie angażowania się w działania demokratyczne. I chociaż czasem budzi obawy to, że media społecznościowe intensyfikują rozpowszechnianie fałszywych wiadomości (ang. fake news) oraz tworzą zamkniętą przestrzeń, w której wypowiadają się tylko osoby o takich samych lub zbliżonych poglądach, to nie ulega wątpliwości, że zastąpiły one tradycyjne kanały zaangażowania młodzieży w demokrację²³.

17 Zob. https://www.researchgate.net/publication/44674474_A_Typology_of_Youth_Participation_and_Empowerment_for_Child_and_Adolescent_Health_Promotion (dostęp: 10.12.2021).

18 Zob. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13676261.2017.1333583?journalCode=cjys20> (dostęp: 10.12.2021).

19 Zob. <https://ideas.repec.org/a/eee/cysrev/v95y2018icp243-253.html> (dostęp: 10.12.2021).

20 Zob. <https://phys.org/news/2019-09-hundreds-thousands-children-climate.html> (dostęp: 10.12.2021).

21 Zob. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/aug/30/climate-strike-teachers-students-greta-thunberg> (dostęp: 10.12.2021).

22 Zob. <https://circle.tufts.edu/latest-research/so-much-slacktivism-youth-translate-online-engagement-offline-political-action> (dostęp: 10.12.2021).

23 Zob. <https://edu.gcfglobal.org/en/digital-media-literacy/what-is-an-echo-chamber/1> (dostęp: 10.12.2021).

Media społecznościowe w szczególności pozwalają młodym ludziom w łatwy sposób wspierać, promować i angażować się w sprawy, które ich interesują.

Powyższy cytat pochodzi z amerykańskiego portalu Center for Information & Research on Civic Learning and Engagement (Centrum Informacji i Badań nad Edukacją Obywatelską i Zaangażowaniem Obywatelskim)²⁴. Jego działania koncentrują się na zaangażowaniu młodzieży w demokrację oraz globalnym wpływie nowych cyfrowych kanałów komunikacji, za pośrednictwem których młodzi ludzie biorą udział w życiu politycznym i społecznym.

Jednym z ostatnich przykładów udziału młodych w sprawach publicznych są protesty w 2020 roku pod hasłem #BlackLivesMatter (Czarne życie ma znaczenie), które za pośrednictwem Internetu mimo pandemii rozlały się na cały świat. Wiele lat wcześniej „arabska wiosna” została uznana za pierwszą na świecie demonstrację zorganizowaną za pomocą mediów społecznościowych. Kluczową rolę odegrali w niej hakerzy, zapewniając utrzymanie statycznych połączeń online. Z raportu Uniwersytetu Waszyngtońskiego z 2011 roku wynika, że w tygodniu poprzedzającym ustąpienie prezydenta Egiptu Hosniego Mubaraka łączna liczba wiadomości na Twitterze wysłanych z całego świata (w tym z Egiptu) na temat zmian politycznych w tym kraju dziennie zwiększała się ponad stukrotnie – z ok. 2300 do 230 tys.²⁵

Chociaż bezpośrednie działania, takie jak protesty, nie zawsze prowadzą do pozytywnej zmiany reżimu, prawdą jest, że tradycja demokracji przedstawicielskiej nie inspiruje już młodych ludzi. Znaczącą rolę w tej zmianie odegrał Internet, ponieważ dzięki niemu uzyskali oni dostęp do coraz bardziej zróżnicowanych sposobów wymiany informacji. Jednocześnie, identyfikując się ze znanymi, wpływowymi postaciami czy influencerami, czują, że mają moc sprawczą.

Innowacyjne modele partycypacji młodzieży w Europie i poza nią

Partycypacja 2.0

Australijska badaczka Sally Hussey²⁶ wyróżnia ponad 60 różnych modeli partycypacji, obejmujących zarówno dorosłych, jak i młodzież, które wykształciły się w ostatnich 30 latach. Jeden z nich stanowią inicjatywy młodzieżowe, cieszące się coraz większym zainteresowaniem – zwłaszcza w Europie. Polegają one na tym, że młodzi ludzie z różnych środowisk łączy się ze sobą, aby rozmawiać o wspólnych wyzwaniach i budować wspólną tożsamość. Wiele z tych inicjatyw finansuje Unia Europejska. Jednym z nich jest akcja „Turn on Youth Participation 2.0” (Włącz Partycypację Młodzieży 2.0). W jednym z ich blogów czytamy:

Młody człowiek, należąc do różnych stowarzyszeń młodzieżowych, będąc w grupie, nabywa umiejętności i przyjmuje na siebie obowiązki, które w przyszłości będą ważne dla niego i dla rozwoju społeczności, w której żyje²⁷.

Już w 2001 roku *Biała księga* Komisji Europejskiej w obszarze działań dotyczących młodzieży²⁸ promowała ideę „Nie ma demokracji bez partycypacji”. Edukacja międzykulturowa i promowanie programu „Młodzież w działaniu” było priorytetem w wielu politykach publicznych, strategiach i źródłach finansowania. Unia Europejska dążyła do zacieśniania integracji krajów o długiej i silnej kulturze demokratycznej z nowymi państwami członkowskimi.

24 Zob. <https://circle.tufts.edu> (dostęp: 10.12.2021).

25 Zob. <https://www.washington.edu/news/2011/09/12/new-study-quantifies-use-of-social-media-in-arab-spring> (dostęp: 10.12.2021).

26 Zob. <https://www.bangthetable.com/blog/international-public-participation-models> (dostęp: 10.12.2021).

27 Zob. <https://toyp2.home.blog> (dostęp: 10.12.2021).

28 Zob. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ac11055> (dostęp: 10.12.2021).

Maratony projektowania (ang. hackathons) i wspólne projektowanie

Coraz bardziej popularne stają się dynamiczne procesy rozwiązywania problemów, jak *design sprint*, tj. pięcioletowy warsztat, który wykorzystuje myślenie projektowe w celu zmniejszenia ryzyka przy wprowadzaniu na rynek nowego produktu. Czerpiąc inspirację z biznesu i technologii informacyjnej, ludzie często tworzą zespoły, aby wspólnie rozwiązywać problemy społeczne.

W Wielkiej Brytanii maratony projektowania funkcjonują w ramach edukacji szkolnej, przyczyniając się do rozwijania umiejętności naukowych i technologicznych uczniów. Dostępne są opracowane zasoby edukacyjne – gry i narzędzia – z którymi można zapoznać się na stronie: Hackathons for Schools²⁹. Ideą maratonów projektowania jest wykorzystanie zainteresowaniach młodych ludzi oraz ich otwartości na to, aby odkrywaniem kierowało ich nauką. Młodzież uczy się i rozwija, rozwiązując problemy, a nie „otrzymując” wiedzę od nauczycieli, jak to opisuje Paolo Freire w „modelu edukacji bankowej”.

Z opisami różnych maratonów projektowania przeprowadzonych w czasie pandemii można zapoznać się na stronie internetowej Digital Response to Covid-19 (Odpowiedź cyfrowa na covid-19)³⁰, która jest finansowana przez UE.

Teatr legislacyjny dla twórczego uczenia się

Z całej gamy modeli kreatywnego angażowania młodzieży warto wspomnieć o teatrze legislacyjnym, stworzonym przez brazylijskiego reżysera, twórcę Teatru Uciśnionych – Augusta Boala. Choć idea ta nie wiąże się bezpośrednio z budżetem partycypacyjnym, może służyć jako działanie uzupełniające. Jedną z jej praktyków jest angielska aktorka Katy Rubin, twórczyni coraz bardziej popularnego Theatre of the Oppressed New York City (TONYC)³¹. Mieliśmy zaszczyt gościć Katy Rubin³², która w ramach naszego projektu prowadziła warsztat teatru legislacyjnego.

Stosowanie kreatywnych metod, wykorzystujących teatr lub inne kreatywne podejścia do uczenia się³³, oraz użycie deliberacji ma młodym ludziom wiele do zaoferowania.

Świadome kształtowanie polityki

W 2019 roku w Irlandii ponad 150 młodych ludzi zorganizowało młodzieżowe zgromadzenie na temat zmiany klimatu³⁴, które odbyło się w sali obrad irlandzkiego parlamentu. W Australii w 2021 roku miało miejsce młodzieżowe zgromadzenie klimatyczne – młodzi zabrali wówczas głos na Międzynarodowej Konferencji Klimatycznej COP26, która się odbywała w Glasgow. W tym samym miejscu zaplanowano też panel obywatelski na 1000 osób, którego celem było zwrócenie uwagi na zmiany klimatyczne³⁵.

16% ludności na świecie jest w wieku od 15 do 24 lat³⁶. Stanowi to ogromny, niewykorzystany zasób. Wychodzi na to, że we wspomnianym panelu obywatelskim, liczącym 1000 osób, zastosowanie losowania (ang. sortition) gwarantuje, że co najmniej 160 osób będzie w grupie wiekowej 15–24 lat³⁷.

29 Zob. <https://www.hackathonsforschools.com/resources> (dostęp: 10.12.2021).

30 Zob. <https://joinup.ec.europa.eu/collection/digital-response-covid-19/hackathons-and-events#Hackathons> (dostęp: 10.12.2021).

31 Zob. <https://www.tonyc.nyc/legislativetheatre> (dostęp: 10.12.2021).

32 Zob. <https://sharedfuturecic.org.uk/wp-content/uploads/2020/08/PB-Youth-Legislative-Theatre-Zoom-meeting-report-web.pdf> (dostęp: 10.12.2021).

33 Zob. <https://www.internationalschoolsearch.com/news/a-creative-approach-to-learning> (dostęp: 10.12.2021).

34 Zob. <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-50434646> (dostęp: 10.12.2021).

35 Zob. <https://www.globalcitizen.org/en/content/global-assembly-cop26> (dostęp: 10.12.2021).

36 Zob. https://www.un.org/development/desa/youth/wp-content/uploads/sites/21/2019/08/WYP2019_10-Key-Messages_GZ_8AUG19.pdf (dostęp: 10.12.2021).

37 Zob. <https://participedia.net/method/5507> (dostęp: 10.12.2021).

Już w 2014 roku Parlament Młodzieży w Belgii zaproponował losowanie członków jako skuteczną innowację demokratyczną³⁸. Metoda ta zapewnia różnorodność uczestników, co stanowi podstawę procesów deliberacyjnych, takich jak na przykład panel obywatelski, oraz gwarantuje młodzieży prawo do głosu.

Wzmocnienie aktywności obywatelskiej młodzieży poprzez budżet partycypacyjny?

Młodzi ludzie w Europie chcą decydować o sprawach publicznych³⁹. Istnieje już wiele narzędzi umożliwiających partycypację młodzieży. Omówiliśmy aspekty edukacji formalnej i różnych modeli pedagogiki, pracy z młodzieżą w społecznościach oraz wpływu demokracji bezpośredniej kierowanej przez młodych, w tym kwestie związane z pozytywnym wykorzystaniem mediów społecznościowych. W tym miejscu chcemy zwrócić uwagę na wspomniane już maratony projektowania, jak również wymiany kulturowe oraz losowanie⁴⁰ – jako sposoby promowania praw (i odpowiedzialności) młodych ludzi.

Techniki te oferują nauczycielom i osobom pracującym z młodzieżą sposoby na to, aby pomóc młodym ludziom w kształtowaniu rzeczywistości, wpływaniu na szkołę, okolicę, miasto, świat. Młodzi ludzie nie widzą w sobie przyszłych obywateli – oni obywatelami są już w tej chwili! Jednakże tak odbierają ich dorośli i tym postrzeganiem próbują odłożyć na półkę ich aktywność tu i teraz.

Obserwując to, jak młodzież angażuje się w demokrację bezpośrednią, dorośli mogliby skierować do siebie następujące wyzwanie:

Jak możemy pomóc młodym ludziom przekierować ich zaangażowanie i uwagę na wzmocnienie ich uczestnictwa w życiu społecznym i obywatelskim?

W tym przypadku pomoc oznacza zastosowanie takich form partycypacji i uczenia się, które prowadzą do trwałych zmian – z korzyścią dla młodych ludzi i całego społeczeństwa. Mechanizm budżetu partycypacyjnego, a w szczególności jego wykorzystanie w szkołach i w pozaszkolnym środowisku pracy, zapewnia im szansę wyrażenia ich obywatelskiej postawy oraz wykorzystania możliwości, jakie daje rzeczywista władza.

Jak napisał kiedyś na Twitterze były główny urbanista Vancouver Brent Toderian⁴¹,

Pamiętaj, że prawdy o aspiracjach miasta nie da się zobaczyć w jego wizji. Można ją znaleźć w jego budżecie.

Zamień „miasto” na „szkołę” lub „lokalną społeczność”, a zobaczysz, że pieniądze mają znaczenie, niezależnie od kontekstu. Budżet partycypacyjny w szczególności koncentruje uwagę na demokratycznym podziale środków. Niezależnie od tego, czy decyzje podejmowane przez młodych ludzi dotyczą środowisk formalnych czy nieformalnych, w których przebywają – jeśli inicjatywy, w których uczestniczą, są realizowane w sposób umożliwiający im aktywny udział i uczenie się, wówczas podejmowane przez nich decyzje mogą mieć wpływ na całe ich życie. Dowodem są liczne studia przypadków z młodzieżowych budżetów partycypacyjnych prezentowanych na naszej stronie internetowej ↗.

38 Zob. <https://equalitybylot.com/2014/01/09/the-youth-parliament-of-belgium-proposes-sortition-based-government> (dostęp: 10.12.2021).

39 Zob. <https://www.caritas.eu/young-people-are-the-future-of-europe> (dostęp: 10.12.2021).

40 Zob. <https://participedia.net/method/5507>

41 Zob. <http://www.toderianurbanworks.com/brent> (dostęp: 10.12.2021).

Łączenie budżetu partycypacyjnego z innymi metodami, takimi jak teatr legislacyjny czy deliberatywny panel obywatelski, pozwala doskonalić warsztat pracy edukatorów i osób pracujących z młodymi ludźmi, uwiarygadniać go, co sprawi, że wiele młodych osób będzie miało szansę odkryć w sobie siłę, wynikającą z faktu bycia usłyszonym.

Działania na rzecz zwiększenia zaangażowania obywatelskiego młodych ludzi w Wielkiej Brytanii: trendy i sprzeczności

Wywiad z Antonią Dixey przeprowadzony przez Jeza Halla (Shared Future CIC), wrzesień 2021 roku

Jaka jest specyfika obywatelskiego zaangażowania młodych ludzi w Wielkiej Brytanii?

To ważne pytanie, ale próba umieszczenia wszystkich młodych ludzi w jednej kategorii jest problematyczna. Istnieje wiele młodzieżowych subkultur, które powiedziałyby nam na ten temat bardzo różne rzeczy. Musimy wziąć pod uwagę problem defaworyzacji, czyli wykluczenia. Trzeba podjąć wysiłki, by partycypacja obywatelska była dostępna dla wszystkich – niezależnie od rasy, płci, wieku, orientacji seksualnej, wyznania i jakiegokolwiek innego prawnie chronionego statusu. Pomagajmy tym młodym ludziom, którzy w normalnych warunkach nie mieliby dostępu do mechanizmów partycypacji obywatelskiej

Istotna jest kwestia percepcji. Młodzi ludzie zazwyczaj nie myślą o wolontariacie, akcjach społecznych czy możliwości zmiany świata, ponieważ nie jest to ich rzeczywistość. Dorośli z trudem to dostrzegają. Jeśli chcemy pomóc młodym zrozumieć, że dorośli naprawdę są gotowi słuchać, uczyć się i zmieniać z nimi rzeczywistość, musimy zdać sobie sprawę z tego, że nie zawsze wiedzą, jakie pytania zadawać. Wielu dorosłych nie ma czasu, środków i, szczerze mówiąc, zamiłowania do pracy z młodzieżą. To problem, który prawie zawsze jest odbierany negatywnie – jako walka o władzę. Dorośli widzą, że zaangażowanie młodych odbiera im kontrolę, i nie bardzo im się to podoba.

Młodzi ludzie często mi mówią: „wysłuchali mnie, ale tak trochę na niby”, albo: „trwa to zbyt długo, w tym czasie zająłbym się czymś innym”. Chodzi o to, aby nie ograniczać możliwości partycypacji, ale go ułatwić. Zrozumieć też, że zaangażowanie w sprawy obywatelskie przynosi korzyści obu stronom. Musimy zadbać, aby było to przyjemne, także dla dorosłych. Z przyjemności rodzi się zrozumienie, że słuchanie i dzielenie się z młodymi ludźmi nastawieniem na rozwój oraz akceptowanie zmian stanowią kwestie, które mogą nasze społeczeństwo jedynie wzmocnić. Włączanie młodych ludzi może być odbierane tylko pozytywnie.

Nadal jednak jest to postrzegane jako coś nieoczywistego. Młodzi ludzie nie są zaangażowani w proces tworzenia od samego początku. Działamy na zasadzie włączania ich w istniejący układ, a nie czynienia ich jego kluczowymi osobami. Dopóki to się nie zmieni, nie zrobimy postępu. Powołuje się ostatnio wiele zespołów doradczych ds. aktywności składających się z młodych ludzi, używa się jednak w nich nowych nazw na określenie starych pojęć – tylko po to, by wykorzystać okazję i wzbudzić zainteresowanie.

Kilka lat temu rząd zachęcał młodych do korzystania z dotacji w ramach „funduszu szans dla młodych ludzi” (ang. the youth opportunity fund). Teraz pyta się ich o opinie na temat poważniejszych wydatków budżetowych. W związku z tym musimy przekształcić zaangażowanie obywatelskie młodzieży w proces współtworzenia. To jest kierunek, w którym powinien podążać każdy użytkownik usług bez względu na wiek, przyjmując, że pełne zaangażowanie uwzględnia wspólne projektowanie od samego początku i prowadzi do uzyskania lepszych wyników niezależnie od tego, czy jest to prywatny biznes, czy usługa publiczna.

Jak zmienia się nasze zaangażowanie w sprawy młodzieży? Jak może to wyglądać w najbliższej przyszłości, jeśli będziemy podążać ścieżką demokracji?

Modele zaangażowania obywatelskiego młodych ludzi zazwyczaj wpisują się w układ, z którym dorośli czują się komfortowo. Obserwujemy to zarówno w przypadku samorządów szkolnych, jak również form partycypacji, w których młodzi mogą wyrazić swoje zdanie poprzez głosowanie. Zaczynają oni jednak kwestionować takie podejście. Protestują wobec jawnej niesprawiedliwości. Mówią, że to już nie jest w porządku. W ciągu ostatnich kilku lat, szczególnie w Stanach Zjednoczonych, wykorzystywali do tego różne narzędzia. Działając na rzecz zmian społecznych, używali mediów społecznościowych, organizowali kampanie pisania listów, samodzielnie organizowali różnego rodzaju akcje. Takie bezpośrednie inicjatywy, których przykładem jest ruch #BlackLivesMatter, szybko rozprzestrzeniły się na całym świecie. Nasza polityka się zmienia i jest to coraz bardziej powszechne. Młodzi ludzie motywują i inspirują innych młodych.

Często jednak taka motywująca energia rodzi się jako wyraz gniewu. I tego się obawiam. Prowadzony jest szeroki dialog na temat niesprawiedliwości, jednak głośne mówienie o jakimś problemie nie zawsze jest najlepszym sposobem, aby zjednać sobie ludzi. Dorośli nie chcą słuchać młodych, którzy wyrażają swój gniew i niezadowolenie. Nie chcą widzieć, że młodzi kreują swoją dorosłą rzeczywistość i patrzą na świat innymi oczami.

Przechodzimy do nowej ery polityk problemowych, społecznie zaangażowanych i merytorycznych. To podejście zastępuje stary styl lojalności partyjnej i wyrażania swojej opinii poprzez głosowanie. Zmiany wymagają czasu, ale inspiracją dla młodych ludzi są inni młodzi, z innych części świata. Ich działania stają się coraz bardziej zglobalizowane. Są oni już zanurzeni w tym procesie i nie postrzegają go jako czegoś nowego. A to z kolei przeraża dorosłych, którzy nie nadążają za tą głęboką zmianą kulturową.

Młodzi ludzie uczą się przekuć swój gniew w pozytywne działanie. Wpływają na otoczenie w takim stopniu, w jaki mogą to robić dorośli. Pozytywne emocje naprawdę mają znaczenie w życiu obywatelskim i działaniach społecznych. Jest to sytuacja, kiedy serce bierze górę nad rozumem. Ludzie z branży, tacy jak ja – czy to osoby pracujące z młodzieżą, czy wychowawcy – a także dorośli, muszą nauczyć się, jak właściwie postępować z gniewem młodych. Wsłuchać się w niego i dzięki temu znaleźć sposób na zmianę, a nie szukać winnych czy postrzegać tę emocję jako coś negatywnego.

Rzeczy, które młodzi ludzie widzą, a których dorośli nie dostrzegają, są dla tych ostatnich okazją do nauki i rozwoju. Dopóki jednak nie zostanie to zaakceptowane, dopóty będzie toczyć się walka. Młodzi czują się sfrustrowani, że nie zostali wysłuchani, i szukają sposobów, żeby o swojej frustracji powiedzieć. Będą podejmować wyzwania i mówić: „wyjdę i pokażę wam coś, co sprawi, że mnie wysłuchacie”.

W jaki sposób zmienia się rzeczywistość? W naszym projekcie skupiamy się na szkołach, w szczególności na szkolnym budżecie partycypacyjnym. Czy szkoły nadążają za tymi zmianami w kulturze młodzieżowej?

Czy szkoły poradzą sobie z budżetem obywatelskim? Odwróćmy to pytanie. Jeśli młody człowiek miałby zaprojektować szkołę, to jak by to zrobił? Nie sądzę, że stworzyłby to, co mamy teraz, i to mnie ekscytuje. Gdybyśmy dali młodym ludziom możliwość poznania różnych sposobów pracy, nauki, uczenia się, to sądzę, że nie wybraliby tych, które obecnie im się serwuje.

Wydaje mi się, że profesjonalistom, którzy są szkoleni we wprowadzaniu systemów nadzorowanych przez osoby dorosłe (mam na myśli szkoły), nie byłoby łatwo otworzyć się na tego rodzaju zmiany kulturowe. To jeszcze kwestia przyszłości. Jesteśmy jednak dorośli, wiele przeszliśmy i nauczyliśmy się, aby móc dokonywać własnych, świadomych wyborów. Musimy więc zadać sobie pytanie (oczywiście z punktu widzenia dorosłych), w jaki sposób możemy wspierać młodych ludzi, aby mogli uczyć się, odkrywać nowe i dokonywać świadomych wyborów.

Nie chcę powiedzieć, że jest to niemożliwe, ale jeśli przed wprowadzeniem budżetu partycypacyjnego w szkołach nie zostaną przeprowadzone poważne rozmowy, to trudno powiedzieć, ile z nich będzie naprawdę otwartych na realizację BP w taki sposób, w jaki młodzi ludzie by tego chcieli. Potrzebujemy dobrego przywództwa, właściwego czasu oraz prostego sposobu działania, aby wszyscy mogli zrozumieć, jaką drogę mają do pokonania i jaki jest jej cel. Budżet partycypacyjny to naprawdę zupełnie inna kultura, to proces, to droga do przebycia, którą musimy pokonać razem. Ten proces może nie mieć końca!

Czy dostrzegasz jakieś globalne trendy w formowaniu się społecznego aktywizmu młodzieżowego? Co Cię w tej kwestii inspiruje? W jaki sposób młodzi ludzie i profesjonalści reagują na możliwości i wyzwania, które przed nimi stoją?

Dostrzegam młodych ludzi, którzy powstają i zabierają głos. Ale widzę również, że istnieje wiele głosów i sposobów na kształtowanie poglądów oraz wyrażanie samego siebie. Jestem naprawdę podekscytowana tym, jak młodzi ludzie radzą sobie ze zmianami, dzielą się swoimi poglądami, nie potrzebując pomocy ze strony nauczyciela czy fasilitatora. Popatrzmy tylko, jak młodzi twórczo wykorzystują nowe media do wdrażania swoich pomysłów! Sztuka i media mogą odegrać w tym ogromną rolę.

Jako osoba zajmująca się partycypacją obywatelską dostrzegam również pewne wyzwania związane z bezpieczeństwem i ochroną. Gdybym znów miała 15 lat, myślę, że moje dzieciństwo wyglądałoby zupełnie inaczej. Byłabym teraz inną osobą. Zmiany zachodzą tak szybko i szczerze mówiąc, tylko młodzi ludzie są w stanie za nimi nadążyć, ponieważ zostali w nich wychowani. To jest prawdziwa szansa dla dorosłych, żeby lepiej zrozumieć sposoby, które młodzi wykorzystują do wzajemnego informowania się, słuchania i kształtowania swoich opinii. Dla mnie jako edukatorki i fasilitatorki jest to naprawdę ekscytujące.

Nie sądzę, żeby aktywność młodzieży była aż tak bardzo inna niż 10 lat temu. Myślę, że młodzi ludzie stoją przed tymi samymi wyzwaniami co zawsze, ale radzą sobie z nimi inaczej – wykorzystując technologie informacyjne. Znam na przykład pewnego trzynastoletka, którego rodzic musiał poddać się izolacji z powodu covid-19. Uczeń w szkole powinien był nosić maseczkę, mimo że większość jego rówieśników nie przestrzegała tego nakazu. To nie była dla niego komfortowa sytuacja – wiedział, że sam może zarażać, dlatego musi zakrywać usta, z drugiej strony nie chciał się wyróżniać, być inny. Dlatego – słusznie czy niesłusznie, legalnie czy nielegalnie – wyraził frustrację z tego powodu w mediach społecznościowych. Wyjaśnił rówieśnikom, że ma ważne powody, aby zachowywać się w taki sposób.

Jako szczególnie ważne postrzegam kwestie bezpieczeństwa, prywatności i ochrony własnego wizerunku. Technologia internetowa pozwala młodym ludziom na manipulowanie swoim wizerunkiem, głosem czy tożsamością, co powoduje, że czasami tracą kontakt z rzeczywistością. Bywa, że dowiadujemy się o tym za późno. Dwa tygodnie temu młoda osoba popełniła samobójstwo, transmitując to na żywo w sieci, a informacja ta obiegła media społecznościowe lotem błyskawicy. Wystarczy ostrzec innych, by tego nie oglądali, a już wszyscy chcą to zobaczyć. To wydarzenie stało się tematem żywej dyskusji na wszystkich forach młodzieżowych, które prowadzimy. To pokazuje, że jeśli chcemy, by młodzi ludzie rozmawiali w sposób bardziej otwarty o tym, czego potrzebują, musimy reagować na ich potrzeby znacznie szybciej niż kiedyś.

Obecnie w procesach partycypacji młodzieży stosujemy model profesor Laury Lundy. Kiedy w projekcie, który realizujemy my lub nasz klient, coś się nie udaje, korzystamy z listy kontrolnej Lundy, gdzie jedno z przykładowych pytań brzmi: „czy zapewniono młodym ludziom otwartą i opartą na integracji społecznej przestrzeń?”. Często okazuje się, że przyczyny niepowodzenia projektu leżą w systemach zaprojektowanych przez dorosłych, którzy próbują je dopasować do potrzeb młodych ludzi. Wykorzystujemy to spostrzeżenie, aby porozmawiać o tym, dlaczego coś się nie udało lub nie

poszło tak, jak chcieliśmy. Jeśli zadamy sobie pytanie: „czy młodzi ludzie byli aktywnie zapraszani przez nas do udziału?” i będziemy musieli przyznać, że wysłaliśmy tylko jednego maila, łatwiej będzie nam zrozumieć, jak można być bardziej otwartym, i odejść od hierarchicznej struktury. Jako zawodowcy musimy sobie te pytania zadać.

Antonia Dixey jest założycielką i dyrektorką generalną organizacji *Participation People*, z siedzibą w Wielkiej Brytanii. Zarządzała wieloma projektami i moderowała je, włączając w nie młode osoby w Wielkiej Brytanii, Armenii, Kanady, Południowej Afryki i Ameryki Południowej. *Participation People* istnieje, by inspirować młodzież do pozytywnych, systemowych zmian społecznych. Od 2010 roku wspiera partnerów z wielu różnych sektorów w uwalnianiu potencjału młodych ludzi do angażowania się. Do organizacji należą władze lokalne, instytucje edukacyjne i oświatowe, instytucje przydzielające mieszkania i mieszkania wspomagane, organizacje pozarządowe oraz prywatne przedsiębiorstwa i partnerzy korporacyjni. Wizją Antonii jest to, aby każde dziecko i każdy młody człowiek miał głos, aby byli wysłuchani i aby ich zdanie było brane pod uwagę. Z organizacją *Participation People* można się skontaktować poprzez ich stronę internetową: <https://participationpeople.com> ↗

Zaangażowanie obywatelskie młodych ludzi w Polsce

Wywiad z Grzegorzem Całkiem przeprowadzony przez Katarzynę Sztop-Rutkowską, wrzesień 2020 roku

Jaka jest specyfika obywatelskiego zaangażowania młodych ludzi w Polsce? Kto się angażuje i dlaczego? Jakie działania są najczęściej podejmowane przez młodych? Co ich „kręci” w działaniach obywatelskich, a co zniechęca? Jaką rolę w ich zaangażowaniu mają technologie informacyjne? Czy młode pokolenie inaczej się angażuje niż starsze?

Przede wszystkim należy podkreślić, że wcale nie jest tak – jak często można usłyszeć w mediach czy od osób ze starszego pokolenia – że, młodzi ludzie myślą tylko o sobie, że nie angażują się w sprawy społeczne. Przeciwnie – robią to chętnie, tylko inaczej niż starsi. Młodzi nie są gorsi, mniej zainteresowani światem wokół nich, mniej empatyczni itp., tylko inaczej patrzą na życie. Mechanizm jest jednak ten sam – to zaangażowanie musi im coś dawać, muszą mieć z niego jakieś korzyści. To bardzo ludzkie i nie widzę w tym nic złego. Uważam, że nie można oczekiwać od nikogo, zwłaszcza od młodego człowieka, altruizmu w czystej, idealnej, czyli nierealnej postaci.

Co więc zaangażowanie społeczne czy obywatelskie daje młodym ludziom? Co ich zachęca do działania? Takich bodźców jest bardzo wiele. Mogą to być bardzo praktyczne zachęty: „zdobędziemy nowe doświadczenia”, „nauczymy się czegoś nowego”, a nawet: „można to wpisać do CV”. Niektórzy jednak biorą udział w działaniach obywatelskich, ponieważ chcą być w grupie, chcą czuć się potrzebni, docenieni, bo ta aktywność daje im satysfakcję. Jeszcze inni chcą zmieniać świat, chcą robić coś pożytecznego, dobrego, odnajdują się w działaniu na rzecz innych ludzi.

Jest coś wspólnego, co według mnie jest szczególnie istotne w angażowaniu młodych – to poczucie sensu działania, to konkretny, precyzyjnie określony cel, który jest motywujący, „kręcący”. Widać to wyraźnie, jeśli spojrzymy na rozmaite inicjatywy, w których uczestniczą dzieci i młodzież. Cel: coś magicznego jest w działaniu drużyny harcerskiej, w finałach Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, ale też w działaniach fantastycznych, charyzmatycznych nauczycieli – nawet jeśli szkoła wydaje się nienajlepszym miejscem do aktywizowania dzieci czy młodzieży (a to błąd!). Trzeba przyznać, że o ile w środowisku szkolnym największy wpływ na zaangażowanie młodych ludzi mają nauczyciele z poczuciem misji, o tyle efekt ich pracy psuje system edukacji. Mam tu na myśli próby zaktywizowania uczniów, a więc sformalizowania czegoś, co moim zdaniem powinno być naturalne, spontaniczne, oddolne. Sądzę, że nie jest dobrym pomysłem przyznawanie uczniom ocen szkolnych za ich społeczne zaangażowanie (np. z wiedzy o społeczeństwie). Jeszcze gorsze jest tworzenie szkolnych kół wolontariatu, w których uczniowie są przymuszani do aktywności na zasadzie: jeśli nie, to będziesz miał gorszą ocenę z przedmiotu prowadzonego przez nauczyciela / opiekuna koła). Najgorszy jednak jest system dodatkowych punktów przyznawanych za zaangażowanie społeczne, co jest uwzględniane na świadectwie szkolnym i brane pod uwagę w rekrutacji do szkoły średniej. Przyczynił się on powstania do licznych patologii, z których największą jest kupowanie zaświadczeń o odbyciu wolontariatu w jakichś stowarzyszeniach czy fundacjach. To nie jest właściwa droga do aktywizowania młodzieży!

Jaka jest rola szkolnego budżetu partycypacyjnego? Jaki wpływ może mieć na młodych realizacja budżetu partycypacyjnego w szkole? Na co zwrócić szczególną uwagę w jego przygotowaniu i realizacji?

Budżet partycypacyjny w szkole to, moim zdaniem, świetny pomysł. Kilka lat temu, gdy startowałem z nim w kilku miejscach w Polsce, obawiałem się, czy to chwyci. A jednak tak. Przede wszystkim sprawdziło się to, o czym mówiłem wcześniej – że młodzi ludzie potrzebują konkretnego celu swojego działania. Muszą widzieć, że robią coś potrzebnego, co będzie z korzyścią dla ich szkoły czy najbliższego środowiska – nie noszą robienia czegoś na zasadzie „sztuki dla sztuki”, na pokaz, co ich samych nie

„kręci”. Z tego wynika najważniejszy wniosek: to uczniowie sami muszą sami określać, co będą chcieli robić – tylko taki cel spełnia warunki, o których mówiłem wcześniej. I właśnie to zwykle jest powodem największych kłopotów, ponieważ dyrektor, nauczyciele, rodzice, słowem dorośli, zbyt często mają skłonność do tego, aby wiedzieć lepiej, aby narzucać młodemu swoje zdanie... A tak się nie da robić w szkole budżetu partycypacyjnego. O tym, jak to ma wyglądać, muszą zdecydować młodzieży.

Warto, aby nauczyciele i rodzice zrozumieli, jak wiele korzyści daje młodemu ludziom realizowanie projektów w ramach szkolnego budżetu partycypacyjnego. To przecież doskonała okazja do uczenia się pracy w grupie – zarówno na sukcesach, jak i porażkach. To również okazja do zrozumienia filozofii myślenia projektowego i przećwiczenia całego procesu tworzenia projektu: od analizy potrzeb, przez planowanie i budżetowanie, aż po ewaluację. To wreszcie szansa na przygotowanie do inicjatyw tworzonych w ramach budżetów obywatelskich w miastach, zgłaszanych również przez nastolatki.

***Grzegorz Całek** – jest dyrektorem Instytutu Inicjatyw Pozarządowych, w którym od 15 lat prowadzi projekty rozwijające różne formy aktywności społecznej, a także prezesem Polskiego Towarzystwa Zespołu Aspergera. Zajmuje się badaniem podmiotowości rodziców w polskiej szkole oraz niepełnosprawności (obecnie jako doktorant w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego). Autor kilkuset artykułów i kilkunastu książek na ten temat, m.in. książki pod tytułem „Budżet uczniowski. Nowy sposób aktywizacji uczniów i rad rodziców”.*

Dodatek:

Design Thinking

Esteban Romero Frías (Medialab UGR)

Design thinking (myślenie projektowe) – to kreatywne podejście, stosowane w wielu różnych dziedzinach, wywodzące się z projektowania produktów i usług, służące do rozwiązywania problemów, stwarzające przestrzeń do innowacji i nieszablonowego myślenia. Ze względu na elastyczność i prostotę cieszy się dużym zainteresowaniem w szkołach biznesu, centrach innowacji społecznych oraz placówkach edukacyjnych.

Rozwijanie nowych, oryginalnych pomysłów w tym ujęciu polega na zakwestionowaniu zastanych schematów oraz wyobrażeń dotyczących współczesnych wyzwań i problemów społecznych. W myśl koncepcji „oduczania się”, z którą powiązany jest *design thinking*, wypracowanie nowych idei polega na zdystansowaniu się od stosowanych przez kogoś dotychczasowych schematów i poddaniu ich krytycznej analizie. Efektem takiej rewizji może być odkrycie oryginalnego rozwiązania.

W jaki sposób koncepcja *design thinking* może być pomocna w projektowaniu budżetu partycypacyjnego?

Projektowanie procesu budżetu partycypacyjnego bywa skomplikowane. Jeśli robisz to po raz pierwszy, warto zobaczyć, jak zrobili to inni. Ale kiedy wdrożysz ten proces w swoim środowisku, może się okazać, że pojawią się inne problemy. Jeśli zechcesz je rozwiązać, *design thinking* dostarczy narzędzi, które mogą Ci się przydać. Dzięki połączeniu wiedzy, pomysłów i inspiracji różnych podmiotów zaangażowanych w BP możesz wypracować ciekawe rozwiązania, które usprawnią Twój budżet partycypacyjny.

Poniżej zapoznasz się z różnymi etapami *design thinking*. Narzędzia stosowane w tej metodzie mogą być wykorzystywane niezależnie. Możesz wykorzystać je na różnych etapach budżetu partycypacyjnego. Zachęcamy do eksperymentowania.

Jakie są główne cechy *design thinking*?

Kluczowe cechy *design thinking* to:

- ✓ projektowanie zorientowane na człowieka i podkreślanie znaczenia empatii
- ✓ eksperymentowanie i prototypowanie jako sposób uczenia się przez doświadczenie
- ✓ zorientowanie na działanie
- ✓ pokazywanie, a nie tylko opowiadanie: doświadczenie, opowiadanie historii, wizualizowanie
- ✓ siła powtórzeń: krok po kroku znajdujemy lepsze rozwiązania

Centralnym elementem *design thinking* są ludzie – nie z obiektywną wizją badań rynkowych, ale z subiektywnym spojrzeniem etnografa, który obserwuje i uczestniczy w badaniu. Elastyczność modelu stanowi kluczową cechę i zaletę, podobnie jak orientacja na uczenie się i podjęcie wysiłku na rzecz realizowania wspólnej wizji. *Design thinking* nie działa, gdy zbyt koncentrujemy się na potrzebach konkretnego użytkownika, na znalezieniu rozwiązania, które zadowolony tylko jedną osobę lub małą grupę lub na potrzebach uczestników chcących uzyskać z góry założone wyniki.

W *design thinking* wysiłki są skoncentrowane na zrozumieniu użytkowników, szukaniu kreatywnych pomysłów, a następnie na ciągłym testowaniu rozwiązań poprzez prototypowanie. Ludzie mają tu być źródłem wiedzy, myślenia i ostatecznego punktu odniesienia, aby można było dokonać oceny jakości i trafności rozwiązań. *Design thinking* zawsze powinno być postrzegane jako wieloetapowy proces – poszukiwanie, mające na celu znalezienie lepszego rozwiązania. Dlatego koncepcja działań, widząca jedynie cel, musi się zmienić w proces, który składa się z założenia, że istnieje również niepewność i porażka. Konkretnego zdarzenia w ramach *design thinking* nie należy odbierać w kategoriach tego, czy zakończył się porażką czy sukcesem, bowiem cały czas jest to proces. Uczenie się nie jest przecież ostatnim etapem, ale stanowi początek nowego działania i wdrażania ulepszeń.

Jaki jest cel *design thinking*?

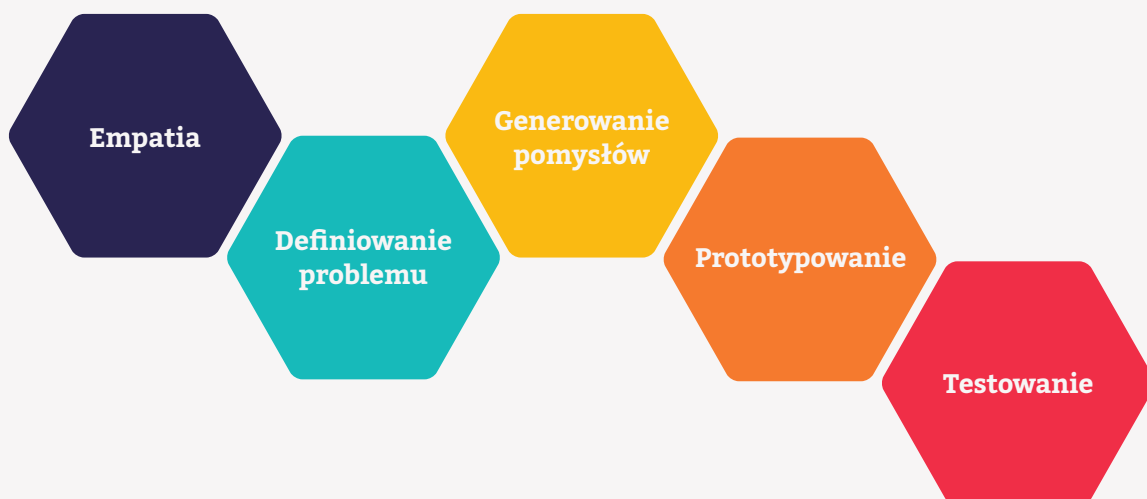
Głównym celem *design thinking* jest poszukiwanie rozwiązań różnych problemów z wykorzystaniem kreatywności i innowacji. Jest to metoda projektowania zorientowanego na użytkownika oraz na działanie, służąca poszukiwaniu innowacyjnego rozwiązania konkretnych problemów.

Jakie są etapy *design thinking*?

Design thinking składa się z pięciu etapów:

- 1 Empatia wobec drugiego człowieka.** Intencją działania musi być odkrycie potrzeb i spraw, które są najważniejsze dla ludzi, dla których projektujemy. W pierwszym etapie trzeba się do nich zbliżyć, zrozumieć ich potrzeby, zebrać informacje o ich preferencjach. Należy przyjrzeć się nie tylko potrzebom wspólnym dla całej grupy. Musimy zwrócić szczególną uwagę na to, co jest nietypowe, zaskakujące, kreatywne lub ciekawe. Takie niespodziewane sytuacje stanowią wskazówki, które mogą dostarczyć pomysłów na innowacyjny projekt. Chociaż proces *design thinking* można przeprowadzić na wiele sposobów, najlepiej sprawdza się metoda, gdy zastosujemy obserwację i uczestnictwo. Na tym etapie podstawowym celem jest uczenie się od użytkownika, dlatego ważne jest odrzucenie uprzedzeń lub przewidywanych rozwiązań. Jeśli autor projektu jest potencjalnym beneficjentem, musi zdystansować się od swojej wizji. Aby móc to zrobić, powinien zdefiniować, do kogo ma być skierowane dane rozwiązanie. Jeśli jest ono adresowane do szerokiej lub nieokreślonej grupy odbiorców – może okazać się nieskuteczne.
- 2 Definiowanie problemu.** Zanim będziemy mogli zaprojektować realne lub użyteczne rozwiązania za pomocą *design thinking*, postarajmy się wyjaśnić problem, którym zamierzamy się zająć. Jego dokładne zdefiniowanie jest niezbędne, aby proces projektowania zakończył się sukcesem. Po wczuciu się w sytuację użytkowników, zwykle konieczne jest przeanalizowanie wyzwania postawionego na początku. Musimy określić, jakie potrzeby ma nasz użytkownik, uwzględniając wszystkie informacje zebrane na wcześniejszym etapie, jak również zrozumieć specyficzne ograniczenia, w jakich działamy.
- 3 Opracowanie możliwych rozwiązań.** Kiedy mamy już wszystkie elementy układanki potrzebne do zbudowania innowacyjnego i skutecznego rozwiązania, przychodzi czas na generowanie pomysłów – od najbardziej śmiałych po najzwyklejsze. Proces ten często jest nazywany twórczym generowaniem pomysłów (ang. *ideation*).

- 4 **Prototypowanie.** Możliwe rozwiązanie jest projektowane i realizowane w sposób bardziej konkretny. Nie oznacza to werbalizowania pomysłu projektu, ale stworzenie jego prototypu. Może to być model cyfrowy lub fizyczny – w zależności od specyfiki przedstawionego pomysłu. Prototypowanie pomaga myśleć podobnie jak twórcy i komunikować się z użytkownikiem. Stopniowe dochodzenie za pomocą prób i błędów do satysfakcjonującego rozwiązania stanowi skuteczny sposób optymalizacji kosztów produktu lub procesu. Na etapie prototypowania wybieramy najbardziej odpowiednie lub udane pomysły zgłoszone w poprzednim etapie. Ich wybór jest zależny od ograniczeń, w ramach których będziemy działać podczas ich projektowania. Śmiałe pomysły mogą być niewykonalne, ale jednocześnie inspirujące, stanowiąc punkt wyjścia do zaskakujących rozwiązań.
- 5 **Ewaluacja.** Przez ewaluację rozumiemy nie zdobywanie kwalifikacji, ale tworzenie nowej wiedzy przez testowanie. Chodzi o zaprezentowanie naszej pracy użytkownikowi i poznanie jego reakcji, co ma pomóc w ulepszeniu prototypu, zanim rozpoczniemy nowy cykl, nową iterację w procesie projektowania.

Na powyższym rysunku przedstawiono etapy procesu *design thinking* w pewnej kolejności, z początkiem i końcem, jednak zawsze jest to cykl powtarzający się, w którym w zależności od potrzeb można powrócić do konkretnego etapu tyle razy, ile jest to konieczne.

Istnieją różne sposoby zastosowania metody *design thinking* – można ją nawet zademonstrować w nieco ponad godzinę, jako eksperyment edukacyjny. Oczywiście efekt tego doświadczenia będzie inny niż w prawdziwym, pełnowymiarowym procesie, ale może on posłużyć jako pierwszy krok w kierunku zrozumienia tej metody. Tu możesz obejrzeć przykład jej kompletnego zastosowania w celu przeprojektowania koszyka na zakup: <https://youtu.be/izjhx17NuSE>.

Ile osób może uczestniczyć w procesie *design thinking*?

Zalecana jest praca w małych grupach, od 4 do 8 osób, w których jeden z członków pełni rolę przewodnika lub koordynatora, a drugi reportera lub rejestratora procesu. Jeśli w projekt zaangażowanych jest więcej osób, zalecamy zorganizowanie kilku grup pracujących równolegle w celu wypracowania kilku rozwiązań, którymi później można się dzielić i które można ujednoclić.

Gdzie możesz dowiedzieć się więcej o *design thinking*?

Podręczniki

Cross N., *Design Thinking: Understanding how Designers Think and Work*, Berg 2011.

Design Thinking Bootleg. Design School. Stanford University,
dostępny na: <https://dschool.stanford.edu/resources/design-thinking-bootleg> ↗.

Design Thinking for Educators. Ideo,
dostępny na: <https://page.ideo.com/design-thinking-edu-toolkit> ↗.

Martin R., *The Design of Business: Why Design Thinking is the Next Competitive Advantage*, Harvard Business Press 2009.

Artykuły

Beckman S.L., Barry M., *Innovation as a Learning Process: Embedding Design Thinking*, "California Management Review" 2007, Vol. 50(1), p. 25–56, dostępny na: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.2307/41166415>.

Brown T., Wyatt J., *Design Thinking for Social Innovation*, "Stanford Social Innovation Review" 2010, Vol. 31–35, p. 29–35, dostępny na: <https://ojs.unbc.ca/index.php/design/article/viewFile/1272/1089>.

Romero-Frías E., kilka artykułów o myśleniu projektowym (po hiszpańsku) z lat 2012–2019, dostępne na: <https://estebanromero.com/tag/design-thinking/>.

Dodatek:

Partnerzy projektu

Fundacja SocLab Białystok, Polska

Fundacja SocLab to zespół socjologów, animatorów, koordynatorów, badaczy, ewaluatorów, trenerów. Jest organizacją zajmującą się wysokiej jakości edukacją pozaformalną i szkoleniami, współpracuje z wieloma interesariuszami: administracją publiczną, instytucjami edukacyjnymi, szkołami, organizacjami pozarządowymi w kraju. Misją Fundacji jest zwiększanie zaangażowania mieszkańców w życie publiczne, wspieranie ich w stawaniu się świadomymi i aktywnymi obywatelami, szczególnie w społecznościach lokalnych. Misja ta realizowana jest poprzez działania związane z nauką (upowszechnianie wiedzy z zakresu nauk społecznych, prowadzenie badań społecznych), partycypacją (wspieranie procesów konsultacji społecznych, zachęcanie różnych grup mieszkańców do wspólnych procesów decyzyjnych), projektowaniem i wdrażaniem innowacji społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem nowych technologii (przekazywanie wiedzy o nowych technologiach, podnoszenie kompetencji cyfrowych członków wykluczonych grup społecznych, tworzenie nowych rozwiązań służących zaangażowaniu ludzi w procesy decyzyjne).

Od 2013 roku Fundacja realizuje projekty mające na celu wspieranie aktywności społecznej i obywatelskiej Polaków oraz dostarczanie im wiedzy i umiejętności poprzez szkolenia, doradztwo oraz animację społeczną. Główną częścią programu Fundacji są wielopłaszczyznowe działania z zakresu partycypacji obywatelskiej, w szczególności skierowane do mieszkańców, liderów społeczności lokalnych, pracowników urzędów, młodzieży, przedstawicieli organizacji pozarządowych, osób starszych, a także grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Działania te obejmują m.in.: szkolenia dla różnych grup społecznych, inicjatywy badawcze, wizyty studyjne, wydawanie publikacji edukacyjnych, utworzenie i prowadzenie portalu internetowego do konsultacji społecznych, organizowanie debat i konferencji, prowadzenie konsultacji społecznych i budżetu partycypacyjnego, akcje upowszechniające. Od 2019 roku Fundacja wspiera szkoły we wdrażaniu szkolnych budżetów partycypacyjnych.

[Strona internetowa ↗](#)

[Facebook ↗](#)

Fundacja Pole Dialogu

Warszawa, Polska

Fundacja Pole Dialogu powstała w 2011 roku, by wspierać udział obywateli w życiu publicznym i budować narzędzia ułatwiające dialog. Tworzy ją grupa socjologów, antropologów, prawników i aktywistów, którzy wspólnie zajmują się prowadzeniem zajęć i szkoleń, realizacją badań społecznych, wspieraniem dialogu i animowaniem współpracy instytucji z obywatelami.

Dużą część programu Fundacji stanowią narzędzia innowacji społecznych, które ułatwiają dialog na różne tematy, w różnej skali, takie jak gry partycypacyjne, narady obywatelskie czy moderowane dyskusje. Obecnie wiele działań Fundacji to programy edukacyjne o lokalnych organizacjach pozarządowych, zmianach klimatycznych, jak również animowanie środowisk szkolnych.

W ostatnim czasie Fundacja zajmuje się zaangażowaniem młodych ludzi w procesy partycypacyjne z wykorzystaniem budżetu obywatelskiego. W 2019 roku współkoordynowała ona organizację szkolnych budżetów partycypacyjnych w ośmiu szkołach w Warszawie, a w 2018 roku realizowała projekt „Edukacja o budżecie partycypacyjnym w szkołach”, którego celem było zachęcenie młodych ludzi do zaangażowania się w budżety partycypacyjne warszawskich dzielnic.

[Strona internetowa ↗](#)

[Facebook ↗](#)

Shared Future CIC

Manchester, Zjednoczone Królestwo

Shared Future CIC (SFCIC) to innowacyjna, kierująca się społecznymi wartościami i własną misją organizacja non-profit, której celem jest zapewnienie każdemu możliwości udziału w kształtowaniu polityki społecznej. Kluczowymi elementami jej misji są: wzmocnienie pozycji obywateli, efektywne usługi publiczne i demokratyczna odpowiedzialność. SFCIC prowadzi akcje wspierające w mieszkańcach ich zdolność do działania w sposób zdecydowany, mądry i wspólnotowy.

W Shared Future CIC w całej Wielkiej Brytanii jest zatrudnionych sześciu dyrektorów oraz grupa pracowników, których umiejętności i doświadczenie pozwalają im na zaoferowanie szerokiego wachlarza usług. SFCIC jest zarejestrowana jako organizacja działająca w interesie społecznym i postrzegana jako najbardziej doświadczona w zakresie budżetu partycypacyjnego w Wielkiej Brytanii, z dwudziestoletnim dorobkiem. Zajmuje się prowadzeniem strony internetowej UKPBNetwork.

Shared Future tworzy i współrealizuje projekty dotyczące rozwijania przywództwa, angażowania mieszkańców, projektowania kierowanego przez obywateli i społecznej przedsiębiorczości. Regularnie doradza organizacjom społecznym, które chcą zwiększyć swój zasięg i wpływ w zmarginalizowanych społecznościach, oddając w ten sposób głos lokalnym mieszkańcom. Ich działania dotyczą wszelkich aspektów partycypacji obywatelskiej, a klientami są władze lokalne, instytucje przydzielające mieszkania, pracownicy służby zdrowia i organizacje społeczne.

Jednym z przykładów inicjatyw podjętych przez Shared Future była współpraca z rządem Szkocji, co zaowocowało zwiększeniem liczby programów budżetu partycypacyjnego w tym kraju. SFCIC ściśle współpracuje z wieloma instytucjami, w tym z Centrum Studiów nad Demokracją na Uniwersytecie Westminsterskim. W przeszłości wspierała prace nad międzynarodowym programem Participedia – internetową bazą wiedzy na temat demokracji partycypacyjnej na całym świecie.

[Strona internetowa ↗](#)

[Facebook ↗](#)

[Twitter ↗](#)

Community Places

Belfast, Zjednoczone Królestwo

Community Places jest organizacją non-profit założoną w 1984 roku. Pracuje z grupami społecznymi znajdującymi się w niekorzystnej sytuacji oraz osobami indywidualnymi w ramach trzech kluczowych obszarów: planowanie przestrzenne, zaangażowanie społeczne oraz wspieranie obywateli w uczestniczeniu w zarządzaniu usługami publicznymi. Pracuje z grupami w całej Irlandii Północnej i wzmacnia ich proaktywny udział w planowaniu, rozwijaniu oraz ulepszaniu społeczności, do których należą, pod względem infrastrukturalnym, społecznym, kulturalnym, środowiskowym i przestrzennym.

Community Places skupia się na zaangażowaniu w integrację, ukierunkowaniu na potrzeby, równość i sprawiedliwość. Organizacja zarządza projektem „Budżet partycypacyjny działa” (www.participatorybudgetingworks.org), którego celem jest podniesienie świadomości mieszkańców i stworzenie warunków sprzyjających realizowaniu budżetu partycypacyjnego. Community Places posiada wieloletnie doświadczenie w projektowaniu i przeprowadzaniu procesów partycypacyjnych, wspieraniu udziału w nich oraz organizowaniu szkoleń i zapewnianiu środków niezbędnych do angażowania w nich członków społeczności. W tym celu zostały opracowane zestawy narzędzi, m.in. przewodniki do nauki, opisy przydatnych umiejętności partycypacyjnych i partycypacyjne gry karciane.

[Strona internetowa ↗](#)

[Facebook ↗](#)

Medialab Universidad de Granada

Grenada, Hiszpania

Medialab UGR – Laboratorium Badań nad Kulturą i Społeczeństwem Cyfrowym. To pracownia utworzona w 2015 roku w ramach Prorektoratu ds. Badań i Transferu Wiedzy na Uniwersytecie w Grenadzie. Medialab jest miejscem, w którym wykonywane są analizy, prowadzone badania i upowszechniane informacje o możliwościach, jakie dają technologie cyfrowe w kulturze i społeczeństwie.

Laboratorium opracowuje projekty w Internecie i łączy różne obszary wiedzy. Współpracuje z innymi instytucjami na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym, na przykład z lokalnym urzędem miasta, radą powiatu i samorządem lokalnym.

Działalność Medialab opiera się na następujących wartościach: otwartości, aktywizacji mieszkańców, kreatywności, eksperymentowaniu, elastyczności, innowacjach społecznych, transferze wiedzy (model poczwórnej helisy), przedsiębiorczej postawie oraz aktywnej postawy wobec idei otwartego dostępu do wiedzy i Internetu. Działania laboratorium skupiają się na trzech obszarach: społeczeństwie informacyjnym, cyfrowej humanistyce oraz cyfrowej nauce. Medialab posiada bogate doświadczenie w rozwoju projektów cyfrowych w zakresie innowacji społecznych oraz w łączeniu różnych interesariuszy poprzez demokratyczne działania i inicjatywy angażujące obywateli. W ramach tych inicjatyw laboratorium przygotowało i zrealizowało rozmaite projekty na Uniwersytecie w Grenadzie oraz z udziałem mieszkańców, we współpracy z lokalnymi i regionalnymi władzami, jak chociażby:

[Strona internetowa ↗](#)

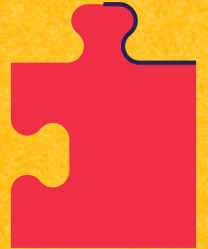
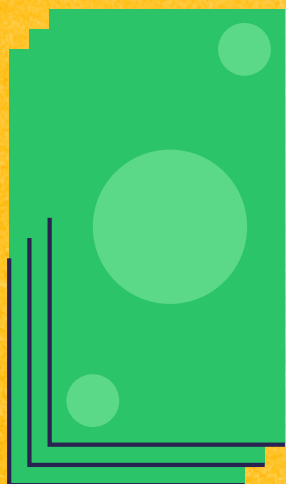
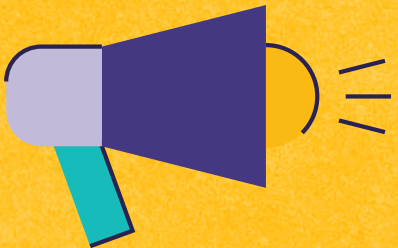
[Facebook ↗](#)

Powiązane projekty

- **Facultad Cero** ↗ – partycypacyjny, innowacyjny proces w szkolnictwie wyższym
- **LabIN Granada** ↗ – platforma cyfrowa obsługująca udział obywateli w funkcjonowaniu Grenady
- **Forum Albaicín and Sacromonte** ↗ – forum o zrównoważonej turystyce
- **Laboratorio 717** ↗ – Laboratorium ds. Partycypacji i Demokratycznych Innowacji Andaluzji
- **Cooperanda** ↗ – platforma cyfrowa i partycypacyjny proces współpracy międzynarodowej na rzecz rozwoju Andaluzji

Youth PB